

SPURNINGASKRÁ

18 - Ull og tóvinna IV

Leiðbeiningar

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1907

Sveitarfélag: 810 Hveragerði

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6319

p1

Ull og tóvinna 4.

Viðmiðun mín verður Fljótsdalshérað og Vopnafjörður, sem á þessarri öld virðast hafa haldist í hendur með heimilishætti og lífsbaráttu, sem framundir holskeflur 20. aldar, einmitt byggðist á heimilisiðnaði og nýtni á öllum sviðum, og þá ekki síst ullinni, og grunar mig að illa hefði gengið að fá óháskólalærðan mann eða konu til að samþykkja að hægt væri að leysa vanda þjóðarinnar með því að fækka fjárhausunum, en fjölga gærunum.

Það er alveg ótrúlegt hvað komist var yfir að vinna úr ull, jafnvel áður en prjónavélar komu á markaðinn. Flestir kunnu að prjóna, allt frá héraðslækninum niður að smaladrengrum. Sú iðn jókst, en vefnaðurinn þvarr ört á millistríðsárunum. Fyrir mitt fyrsta sumarkaup, keypti ég t.d. prjónavél, og prjónaði rekkjuvoð úr fínu eingirni (einpættu bandi).

Þá var illmögulegt að fá álnavöru eða tvist til vefnaðar tímum saman. Heimilisfólki fækkaði, ekki síst stúlkum, en það var mikið verk að spinna uppistöðu (eingirni). Það var að vera snúðhart, næstum eins og þráður, sem notaður var til viðgerðar á öllu sem vel þurfti að endast, eins og skó og skinnafatnaður. Hör vantaði þá oft í þráðavalið. Þá (líklega 1923) birtist síðasta hálmstrá heimilisvefnaðar, 24 þráða spunavél

p2

Kvenfél. Vopnafjarðar.

Mig minnir þurfa yfir 20 snúninga á hvert haf, sem mun hafa verið um 2-3 metrar, þó þessar tölur séu ágiskun, ekki örugt minni. Ívaf þurfti hálfu minni snúð. Vefnaður almennt: Almennt nefndur eftir notagildi. Slangan rakin í álnatali að viðbætti venjulegri vefnaðarrýrnun, t.d. 14 álnir í 12, en þess ber að gæta að affall er tilfinnanlegra því styttri sem vefurinn er, því alltaf er fram- og afturhnýting sú sama hvort vefurinn er langur eða stuttur. Einskefta: Tvisttau var öll einskefta úr tvisti kölluð, og notuð í svuntur, skyrtur og margt

fleirra, ýmist einlitt, röndótt, köflótt eða skokst. Þannig voru oft peysufatasvuntur munstraðar í sétteringum sauða- og jurtalita, unnar úr fínustu ull, sömuleiðis sjöl. Þá vinnu sá ég vandaðasta og síðast frá Egilsstöðum á Völlum unna af Margréti húsfreyju þar. Aftur á móti sá ég síðast og fínast unnar og þrjónaðar skothúfur á Guðmundarstöðum í Vopnafirði. Vaðmál: Vaðmálsvend sá ég aldrei, nema á ullarefnum, og notuð þá eingöngu í vinnu- og utanyfirföt, pils, buxur, jakka, reiðföt, hvort sem var á karla eða konur. Þessi venjulega vaðmálsvend eru vígindin til sömu

p3

handar, eins og á

venjulegu erlendu sevioti, og ég vissi til að það var sent í lóskurð, pressun og litun, ef um vönduð spariföt var að ræða, en það var að mestu fyrir minn dag. Ég óf bæði einskeftu í pils og vaðmál í buxur og jakka, litaði bandið fyrir vefnað og pressaði um leið og sniðið var, og það var vandalaust. En þetta voru líka aðeins vinnuföt. Til vaðmálsvefnaðar telst fleirra en seviot. Oddavefnaður er bara afbrigði vaðmáls, breytt um stig. Þetta eða þetta mörg stig til hægri eða vinstri á víxl, eftir því hve stórir oddarnir eiga að vera. Hringavefnaður:

Hringavefnaður er líka í raun og veru aðeins afbrigði af vaðmáli, hvort sem um hring eða hálfhring er að ræði, sama og um oddavefnaðinn.

Það eru aðeins fleirri stig og höf, uppbinding og skammel. Yfirleitt ofið úr einföldu bandi (eingirni), snúðhörð uppistaða, en snúðlint ívaf.

Vormeldúkur: Þekki það aðeins að nafninu. Þá var amk. ívaf tvíþætt band, og því áferð öll grófari, og mer er sagt það hafi helst verið notað í yfirhafnir karlmanna, ferðaföt il vetrarferða, yfirleitt í skjólföt. Áferðin gróf og því að líkum stundum notað sem brekán.

Salún: Orðabók talar aðeins um salún, en ég

p4

heyrði það alltaf

nefnt salon. Þessi vefnaður var nær eingöngu notaður sem ábreiður á legubekki, og svo síðar sem áklæði á húsgögn og getur verið mjög fallegur.

Í raun og veru tvöfaldur vefnaður, grunnur er einskefta úr eingirni, en munsturgarn (ég sé þið notið orðið munstur) var tví- eða þríþætt, stig og uppbinding margbrotin, sem sagt 2 stig einskefta, en geta verið mörg og flókin munsturstig. Þetta er alveg tvöfaldur vefnaður, þar sem grunnur er á röngu er munstur á réttu og öfugt, grunnur á réttu munstur á röngu. Því veltur mikið á litavali, bæði á grunn og munsturlitum.

Mig grunar að Álafoss framleiði enn salún, finnst ég hafa séð það á nýjum vönduðum húsgögnum, og sem bekkir í gluggatjöldum. Það væri þess virði að athuga það. Ég á sextugt salonteppi, sem ég óf 15 ára á námskeiði á Vopnafirði hjá Kvenfélaginu, eftir að hafa spunnið í það á spunavél þess, grafið upp til litagerðar rætur, mosa og nýgræðing í 9 liti í 3 litbrigðum (sétteringum). Eftir hálfrar aldar notkun

er það orðið slitið, og litir hafa dofnað, og þó furðu lítið. Nú þarf ég að fara að kveðja það, og koma því á eitthvert safn. Brekán: Brekán hef ég minnst á, en þekki ekki af reynslu. Veit þau voru grófgerð, en hafa vafalaust getað verið röndótt

p5

eða bekkjótt, en

þar sem ívafið var gróft getur það ekki hafa verið spólað í smá skotskyttu, heldur vafið á spjaldskyttu. Það voru þunn tréspjöld 5-6 cm. breið, en 60 cm. löng eða lengri eftir breidd vefsins. Skerðing var gerð í endana líkt og á netanál, valinn harðviður og vel slípaður. Allt gróft einfalt, tvöfalt og þrefalt ívaf var vafið upp á svona skilnál, aðeins mjög fínt eingirni, tvistur og silkilín borgaði sig að spóla á hraðskyttuspólur. Auðvitað varð að gefa þeim mun meira uppí, sem ívafið vr grófara.

Ég lifði á afskekktu heimili og fylgdist ekki nógu vel með þessum málum, en ég hygg að ekki hafi verið mikið um vefnað að ræða á heimilum eftir fyrsta aldarfjórðunginn. Fyrst og fremst vegna fólksfæðar.

En Kvennaskólarnir hafa alltaf haldið við vefnaði, amk. með námskeiðum, og nú síðar hefur lðnskólinn það á sinni skrá. Glitvefnaður:

Ég fékk að læra hann á þessu fyrrnefnda námskeiði og óf á píanóbekk, en gaf hann. Vefnaðurinn er fljótlaerður, aðeins einskefta og eitt munsturskil. Uppistaða og ívaf jafnfínt, en musturgarnið eða bandið gróft. Stigið til skiftis einskeftan og svo eitt munsturskil, rétta borðið snýr niður, svo upp koma uppistöðupræðirnir fyrir hvert spor. Munsturgarninu er svo bara brugðið undir, og geta vitanlega

p6

verið margir litir

í hverri línu yfir vefinn, og því gott að eiga sem flestar skilhenkur, og vel þegin hjálp að fá þær undnar upp. Þær eru þannig gerðar að bandinu er brugðið á víxl um 2 fingur mörgum sinnum, og svo endanum vafið utan um, en innri endanum svo brugðið undir munsturpræðina og til baka undir einn til að festa endann, og getur beðið næsta spor svo lengi, sem þar á að vera sami litur. En nú er ég gengin of langt og farinað kenna. Það var ekki ætlunin. Auðvitað hefur verið hægt að vefa jafa fyrir glit og krosssaum, en ég hef ekki séð það gert.

Krossvefnaður: Á fyrrnefndu námskeiði óf ég líka krossvefnaðar púða. Hann get ég nú hvergi fundið, líklega verið orðinn upplitaður og annað sett utanum. Flosvefnaður: Flosvefnað er hægt að vefa á þessa litlu stiglausu vefstóla, sem hægt er að skrúfa á vinnuborð.

Á þeim eru aðeins 2 skil, upp og niður, tekin með skeiðinni og rétta borðið snýr upp, svo strax er fljótséð ef skakkt er unnið, því hef ég notað hann við flosvefnað bæði handa ungum og öldruðum. Ekki hef ég neitt sýnishorn. Sá eini púði sem sonardætur mínar ófu, er hjá þeirri sem búsett er í Englandi.

p7

Spjaldvefnaður og

fótvefnaður: Þá þekki ég ekki með þessum nöfnum, en hygg að það hljóti að vera eitthvert afbrigði af gjarðavefnaði eða slyngja, etv. það sama.

Það var bara í minni bernsku kallað að bregða gjarðir. Það á það sameiginlegt, að hver þráður uppistöðu er jafnfram ívaf. Það þýðir að gjörðin er ekki lengri en það að lengdinni er hægt að koma í skilhönk.

Sé um lengri munsturkant að ræða, skilst mér að það væri ráð að hafa hvern þráð á spjaldi. Er ekki var unnið héngu slöngurnar á rúmstöplunum.

Gjarðir voru oft hengdar á bita, ef svo vildi til að hann væri staðsettur yfir rúmi þess er vann. Ef ekki, sá ég oft þann er vann bregða fæti á endann og gjörðin eða bandið svo leggjast yfir hnéð. Þetta var þægilegra en að sitja undinn á rúminu, oft var ekki um annað sæti að ræða.

Mjóstu slyngd bönd voru notuð til að brydda íleppa ofl., en breiðari, t.d. sem stytubönd, sokkabönd, og svo 5 cm. breið, sá ég fóðruð, krækt og notuð yfir samskeyti stuttbuxna og sokka á karlmönnum, og þótti það góð gjöf, t.d. frá kærustunni. Hæruvoð: Hæruvoð heyrði ég ekki nefnda, en hafa vafalaust verið góðar mottur. Strigi var kominn, er ég man fyrst eftir mér, bæði pokar, mjaltasvuntur og hlífðarpils við verstu verk þóttu sjálfsögð.

p8

Námskeið: Þau

hef ég minnst á og tel þau þörf og gagnleg. Ekki vegna þess að ég telji að heimilisvefnaður verði hagkvæmur á þessari tækniöld, heldur bara gleðigjafi til að skreyta tilveruna, eins og annar heimilisiðnaður. Námskeiðsvinna nú mest rósabandsvefnaður, sem er raunar aðeins einskefta með munsturbekkjum eins og t.d. borðreglar og bekkir í gluggatjöld. Líka vorum við látnar vefa borðdúka úr tvisti með salúnsvefnaði. Það var mikið verk í tvíbreiðum vefstól, uppistaða af 1400-1500 þráðum. Síðast sá ég þá ofna úr silkilíni í munsturþráð. Daladregill: Með þeim vefnaði óf ég á þessu umrædda námskeiði, bakkabönd. Hef ekki séð þann vefnað síðan, en mér er sagt að Norðmenn noti hann sem kanta á þjóðbúninga sína, og að kunnugir geti þekkt af litum og munstri frá hvaða fylki hver og einn sé. Hundshár: Afi minn, Sveinn, átti vettlinga, sem unnir voru úr svörtu hundshári af loðnum frönskum hundi, sem hann átti. Napóleon leið svo illa í mikilli hitatíð, að afi tók það ráð að klippa hann blessaðann. Benedikt Gíslason frá Hofteigi getur um þetta í afmælisgrein um Oddnýju Sveinsd. í Fagradal, í Tímanum 27. maí 1959. Hann telur þá hafa litið vel út.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1911

Sveitarfélag: 601 Akureyri

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6293

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður almennt: Voðum var yfirleitt gefið nafn eftirvefnaðar vígindum, oftast fylgdi með til hvers átti að nota voðina: buxnavaðmál, rekkvoða vaðmál, nærfata vaðmál, allt með vaðmálsvígindum, svo var skyrtudúkur, svuntudúkur, millipilsadúkur með dúkvígindum (einskefta), svo var vormeldúkur sérstök vígindi, brekán og ábreiðuverk, allt með sínum sér vígindum. Auðvitað voru allir vefir reiknaðir út fyrir fram, því fólk vissi upp á hár hvað þurfti að leggja út til að fá ákveðinn álnafjölda, og vitað var hvað þurfti í hvað eina. En sjaldan mun hafa verið settur upp vefur t.d. fyrir eitt brekán, eina ábreiðu eða einar buxur. Það var sama vinnan við að setja upp vef, hvort hann átti að vera langur eða stuttur. Ég heyrði að fólk hefði stundum lagt saman, ef það vildi koma upp samskonar vef. Öll uppistaða í vefi var nákvæmlega reiknuð út. Hespurnar voru nákvæmlega jafnlangar, en svo réði grófleikinn á bandinu hvað voðin varð þykk, eftir því þynnri, sem bandið var fínna, bæði uppistaða og ívaf. Ég man að það stóð einhver klausa um útreikning á vef í reikningsbók, sem ég lærði þegar ég var krakki. Það stóð: Ein hespa er 11 skreppur, ein skreppa 44 þræðir, en nú hef ég gleymt lengdinni á þræðinum, en það var hringurinn á hesputrés-krossinum. Ég man að ég heyrði skrýttu, sem gerðist á bernskuárum móður minnar á Staðarbyggð í Öngulstaðahr.

Þar voru þá fátæk hjón, þau vildu koma sér upp vef, en áttu ekkert hesputré, þá gerði kerling sér lítið fyrir og hespaði allt á karlinn, en vefarar höfðu kvartað sáran um að leggja upp í vefinn úr hespunum frá Guðrúnu konu Lárusar, en karlinn kvartaði um hvað það væri erfitt þegar hún Guðrún sín væri að spinna í vef, en hann varð að liggja á hryggnum á gólfinu með hendur og fætur upp í loft, svo vatt kerlingin upp á hann!

p2

Einskefta: Það

var sú vefnaðar, sem einfaldast var að vefa. Það voru aðeins 2 skifti,

sem stigið var á til skiftis og alltaf einu og vígindin hétu dúkvígindi.

Það var hægt að vefa hvað sem var með dúkvígindum eða einskeftu.

Það var efnið sem réði hvort dúkurinn varð þykkur eða þunnur. Eftir að tvistur fór að flytjast, fór fólk að kaupa hann til að vefa úr honum, því hann var ódýr. Margir höfðu tvist í uppistöðu, en ullarband í ívaf. Eftir að kom fram á þessa öld, var tvistur meira notaður í allskonar vefnað, en ullarband. Það voru ofnir kjóladúkar, millipilsadúkar, skyrtudúkar, gluggatjöld og handklæði, en í þau var notað teppagarn í ívafið.

Á síðari stríðsárum settu sumar konur upp sængurveradúka úr tvisti, því þá var oft illt að fá sængurveraléft, amk. hér fyrir norðan.

p3

Vaðmál: Vaðmál

var vandasamari vefnaður en dúkurinn (einskeftan). Þar þurfti að stíga 4 kefli eftir kúnstarinnar reglum. Og vaðmál var held ég alltaf úr alull, en misþykkt eftir því í hvað það átti að vera. Nærfatavaðmál og rekkvoðavaðmál var oftast hvítt, þó var til að það væri grátt. Í hversdagsföt var vaðmálið oftast með sauðalitum, svart eða mórautt. Í spariföt karla og kvenna var vaðmálið víst alltaf litað eða þá bandið áður en ofið var. Það var mikið notaður hellulitur. Á seinni hluta aldarinnar sem leið og á fyrsta tug þessarar, fengust allskonar útlendir litir, sem fólk notaði og margir bæði..... þeir munu hafa útrýmt jurtalitum en við þá er svo mikil vinna. En á fyrri stríðsárunum hættu þessir litir að flytjast og þá fóru ýmsir að snúa sér að jurtalitum aftur, sérstaklega var það þó mosalitur. Klæðavefnað eða veipu hef ég ekki heyrt nefnda. Ef það hafa verið klæðisvígindi á því, hefur það eflaust verið notað í spariföt. Sama máli gegnir um hringvefnað, hann þekki ég ekki. Oddvefnaður mun hafa verið notaður á rúmábreiður. Eg man eftir 2 ábreiðum, þegar ég var lítil.

Það var einhverskonar oddavefnaður á þeim, en það var notað mjög gróft band bæði í uppistöðu og ívaf í ábreiður og brekán. Litir voru alltaf margbreytilegir eftir efnum og ástæðum og smekk hvers og eins.

p4

Vormeldúkur: Vorneldúkur

var talsvert notaður í karlmannaföt, og þótti mjög sterkur. Vígindin voru sérkennileg og ég veit ekkert um vefnaðar aðferð.

En á seinni stríðsárum, kom ég upp vormeldúk í föt handa bónda mínum.

Uppistaða var grá (sauðalitur) en ívaf brúnt, heimalitað bandið í einhverjum útlendum lit. Efnið var þæft og pressað á Gefjun. Útlitið á því minnti helst á efni sem nú er kallað tveed. Ég saumaði úr þessu reiðbuxur og sportjakka og þetta var næstum óslítandi, en brúni liturinn sveik og upplitaðist. En ég á ekkert af þessu efni lengur. Páll Jónsson á Litlahamri óf þetta, en ég hef ekki heyrt talað um mismunandi áferð á vormeldúkum, band eða þráð vormeldúka. Salún: Ég

vissi aldrei til að salúnsvefnaður væri hafður á neinu, nema rúmteppum eða rúmábreiðum. Það er þessi vefnaðargerð sem heitir salún og prufurnar sem ég sendi sýna mismun á alsalúni og hálsalúni, en litir gátu auðvitað raðast með ýmsu móti. Og æfinlega var alull bæði uppistaða og ívaf.

Salúnsábreiður þóttu góðir gripir og ég get trúað að þær hafi heldur verið sparaðar. Salúnsvefnaður var hafinn til vegs og virðingar á ný, þegar kvennaskólarnir tóku til starfa. Það var t.d. mikið um að skólastúlkur, sem væru látnar vefa borðdúka (matardúka) með salúnsmunstri, en þá var notað útlent garn, oft eitthvert silkigarn í munstrin. Ég veit að til eru enn í notkun salúnsteppi, sem unnin voru á Laugalandsskóla og kannske á stöku fornbýl kona gamalt salonsteppi.

p5

Brekán: Brekán

voru með sinni sérstöku vefnaðargerð. Það var hvorki dúkvígindi, einskefta eða vaðmálsvígindi og ekki heldur salúnsvígindi. Þau voru æfinlega mjög þykk. Vefnaðurinn var þannig að hann virtist tvöfaldur, annars kann ég engin skil á brekánsvefnaði, en það hefur án efa verið alull í þeim og það gróft band. En þetta var allt ofið með sínum sérvefnaði, brekánsvefnaði. Glitvefnaður: Hann var mjög í heiðri hafður hér áður. Glitofin söðuláklæði, rúmábreiður og reflar. Þóttu mikið dýrindi. Það vor ofnar með gliti allskonar rósir og dýramyndir.

Ég álít að vefnaðurinn hafi verið einskefta, en glitnu brugðið með höndunum í skilið. Margar konur hafa saumað glitmunstur eftir gömlum sessum eða söðuláklæðum. Ég saumaði sjálf, þegar ég var ung, munstur úr gömlu söðuláklæði frá Sámstöðum í Öngulsstaðahr. Ég saumaði það í heimaofinn dúk. En nú er þetta veggteppi týnt og tröllum gefið og áreiðanlega líka gamla söðuláklæðið. En þegar kvennaskólarnir risu upp, var farið að endurvekja glit, krossvefnað og flosvefnað, og hljóta að vera til hlutir með þeim vefnaði hjá þeim stúlkum, sem lærðu í kvennaskólunum.

Frá krossvefnaði get ég ekkert grein, og ekki heldur flosvefnaði.

Ég heyrði talað um filosofnar sessur og filosofna borða til að skreyta með föt. Það er sennilegt að þeir hafi verið ofnir á fæti, en ekki í vefstól. Ég held að flosvefnaður hafi ekki mikið verið

p6

endurvakinn í kvennaskólunum.

Það er áreiðanlega mjög óvída til gamall flosvefnaður. Hann hefur slitnað fyrr en margur annar vefnaður og stutt er síðan farið var að hugsa um að halda til haga gömlum munum, sem taldir voru orðnir ýnýtir. En á þriðja og fjórða tug aldarinnar fór að koma til vélflos. Það var unnið með flosnál eða flosvél. Stykkið var þanstrengt upp á grind, munstið var teiknað á úthverfuna, og svo pikkað með nálinni, sem þrædd var með fínu garni, og kom þá munstrið út á réttunni. Svo nú fyrir fáum árum kom það til að fara að flosa stórar myndir í striga með stærri flosvélum og grófara garni eða ullarbandi, en þegar þetta flos var komið til hefur

varla verið farið að sitja yfir flosvefnaði, sem var mjög seinlegur og vandasamur. Spjaldvefnað hef ég ekki séð nema á söfnum og fótvefnað ekki heldur, nema sokkaböndin, sem hún Helga heitin á Stórhamri óf. Ég sá hana aldrei vefa, og veit ekki hvernig farið var að, en ívafið hefur áreiðanlega verið undið upp á spjald eða spýtu, og öll þau sokkabönd, sem ég sá voru með sömu vefnaðargerð, en mjög mismunandi litum.

Gjarðavefnaður: Ég veit ekki hvort það tíðkaðist hér að vefa gjarðir í vefstólum. Þær voru amk. miklu oftar brugðnar.

Flestir bændur og margir vinnumenn kunnu bæði að bregða gjarðir og beltistauma og flétta reipi. En aðferðin var svipuð. Það voru mældir útþræðir, mátulega langir í það sem átti að vinna, þráðafjöldinn fór eftir hvað það var breitt (gjarðirnar) eða svert (reiptöglin). Þá voru þræðirnir undnir

p7

í henkur, sem svo

röktust niður jafnóðum og brugðið var. Þá var litunum raðað niður, því oftast voru hafðir 2 eða fleirri litir. Oddagjarðir þóttu fallegar, en tenntar gjarðir sá ég úr ull og sennilega hafa þær verið ofnar.

Þegar ég sá brugðnar gjarðir og fléttuð reiptögl var saumað fyrir endann með reiðinganálf (eins og gríðarstór rúllupylsunál). Ekki var hætt við að byrjunar endinn raknaði upp, og á klifberagjörðum og reiptögllum var oftast byrjað á að gera auga, sem var svo sett fast um baðstofubita eða eitthvað annað. Námskeið, skólar: Eins og flestir vita, var vefnaður hafinn til vegs og virðingar aftur þegar kvennaskólarnir tóku til starfa. Vefnaðarkennsla var í öllum kvennaskólum. Vefnaðarbækur voru gegnar út, bæði var safnað saman í þær, því sem vitað var um munstur og annað sem vefnaði viðkom, og svo kom nýtt til sögunnar. Halldóra Bjarnadóttir barðist eins og ljón fyrir endurvakningu vefnaðar um allt land. Kvenfélögin fóru að gangast fyrir vefnaðarnámskeiðum. Stúlkur sem búnar voru að læra vefnað í kvennaskólunum voru fengnar til að kenna og til að vefa fyrir konur. Þær ferðuðust milli bæja og settu upp vefi og ófu líka sjálfar. Það var mikið gert af því að láta þær vefa dívanteppi, púða og borðdregla. Það var held ég aðallega með rifsvefnaði með rósabragðs bekkjum og fleirri munsturbekkjum. Uppistaðan var oftast tvistur og ullarband í ívafið og allskonar skrautlirir í bekkina.

Það voru stundum sett upp mörg dívanteppi í einn vefstól, og vefnaðarkonar hélt svo til á þeim bæ, og óf fyrir margar konur.

p8

Mér er minnisstæðust

ein af þessum farand vefnaðarkonum. Hun var útlærð í vefnaði í Laugalandsskóla.

Hún hét Anna Björnsdóttir frá Siglunesi við Siglufjörð. Ég veit ekki hvort hún er á lífi eða hvar hún er, en þetta var mjög geðþekk stúlka og myndarleg til verka. Hæruvoðir þekki ég ekki og því síður að hundshár væri notuð. Ég spurði Aldísi, hvort hún vissi

til að það hefði verið gert, og sagðist hún ekki hafa vitað til þess. Þá heyrði ég aldrei talað um að hrosshársband væri ofið í vefstól. Auðvitað hefði orðið að nota aðra skeið og skyttu, ef þannig ruddi hefði verið settur upp í vefstól. Aldís vildi meina að þessar hæruvoðir hefðu verið ofnar úr togi og hærur úr ull, en ekki úr hross eða hundshári. En meðan öll ull var unnin heima, var tekið ofanaf henni allri, fyrst var mesta togið gripið af, svo var hún oft látin í poka eða innan í klút og geymd. Svo var hún hærð. Togið sem eftir var kom í ljós og var dregið úr. Auðvitað var togið og hærurnar notað í ýmsan grófan vefnað eða þrjónaskap, t.d. voru reiðsokkar þrjónaðir úr togi. Þá heyrði ég talað um að það hefðu verið þrjónaðar þvögur til að þvo mjólkurflátin með bæði úr togi og hrosshári. Ég man ekki betur, en ég svaraði í spurningaskrá, því sem ég vissi um hrosshárstóskap, og læt því ósvarað spurningum um það.

p9

Herra Árni Björnsson!

Það má með sanni segja að það sé að fara í geitahús að leita ulla, að leita til mín með upplýsingar um vefnað. Það var aldrei ofið heima á mínu heimili, og ég hef aldrei lært að vefa eða kynnt mér vefnað. Reyndar man ég tvisvar eftir að komið væri upp voðum einhverntíma á öðrum tug aldarinnar, annað var vaðmálsvoð hvít, sem átti að nota í nærbuxur. Hitt var kjóladúk og hann mun hafa verið sendur "út á vélar" þ.e. á Gefjun til litunar, pressunar og lóskurðar. Það mun að mestu hafa lagst niður hér að koma upp vefnaði um og eftir 1920. Þá var farin að fást allskonar fjölbreytt álnavara. Ég leitaði því til nágrannakonu minnar Aldísar Einarsdóttur á Srokkahlöðum hér í hrepp, en hún verður 100 ára í haust, 4. nóvember. Hún er andlega stálslegin, þó fætur séu að bila og sömuleiðis heyrnin. Hún býr ein og sér um sig sjálf. Hefur að þessu stungið upp garðinn sinn á vorin, en hún á fallegan garð með stórvöxnum trjágróðri, blómabeðum og matjurtapláss. Hún er stálminnug og fylgist með öllu, jafnt heimspólitík sem bæja

slúðri og lætur sig

flest varða. Hún er fædd í Núpufelli í Saurbæjarhr. Foreldrar hennar voru Guðríður Brynjólfssd. ættuð úr Skagafjarðardölum og Einar Sigfússon, bóndasonur frá Núpufelli. Þau hófu búskap í Núpufelli um 1880, þar fæddust þeim 2 dætur, Rósa og Aldís. Þá fluttu þau að Hrísum í sama hreppi og bjuggu þar einhver ár, en fluttust þá að Stokkahlöðum 1891 og bjuggu þar til dauðadags. Þau áttu 3 börn, sem upp komust. Þær systurnar 2 og son sem Bjarni hét, en ekkert þeirra giftist og nú er Aldís ein eftir í húsinu, sem byggt var 1922-23. Hún er mjög fornbýl eins og títt var hér áður,

p10

og ég vissi að hún

mundi eiga vefnaðarprufur. Hún brást vel við með að láta þessar prufur,

en hún mundi nú ekki upp á hár hvenær hver vefur var ofinn. Hún segir að það sem ofið var meðan þau voru fram í Saurbæjarhreppi muni hafa verið ofið í Núpufelli. Segir að þar hafi alltaf staðið vefstóll uppi á hverjum vetri, bæði afi hennar og amma Rósa, kunnu að vefa, svo segir hún að þar hafi verið aldraður vinnumaður, Guðjón að nafni, sem hafi verið mikill vefari. Það sem ofið var eftir að þau fluttust að Stokkahlöðum segir hún að muni hafa verið ofið annaðhvort í Víðigerði eða á Botni. Í Víðigerði bjó Krisjtán Hannesson, og tók af fólki að vefa, en á Botni bjó Jóhann Pétur Jakob Rist. Hann var faðir Lárusar Rist sundkennara, aðfluttur sunnan af landi, en hann var mikill vefari. Þá var húsmennskumaður í Möðrufelli á fyrsta tug aldarinnar. sem hét Jóhannes Jóhannesson. Hann var slyngur vefari, og fann upp ýms vefnaðarmunstur. Og þegar ég man fyrst, bjó á Gilsbakka hér í hreppi Jóhannes Jósefsson og var listavefari og tók af mörgum að vefa. Hann andaðist 1925. Síðastur af þessum gömlu vefurum var Daníel Jónsson frá Sellandi í Fnjóskadal. Hann flutti hér inn í fjörðinn um 1930, og settist að hjá dóttur sinni og tengdasyni á Litlahamri, Guðmundi Jónatanssyni. Daníel óf mikið eftir að hann kom hér inn í fjörðinn. Þá var líka að vakna áhugi á vefnaði á ný. Það voru áhrif frá kvennaskólunum og Halldóru Bjarnadóttur. Ég fór að spyrja dóttur-dóttur Daníels, Aðalbjörgu Guðmundsd. hvort ekki væru til prufur af vefnaði afa hennar. Hún sagði það væri til nokkuð af þjótlum, sem festar væru á spjald. Þær hefðu verið sendar á Heimilisiðnaðarsýningu og út á það hefði hann fengið skrautritað heiðursskjal, sem til væri. Mér heyrðist á Aðalbjörgu að þau mundu vera til með að láta Þjóðminjasafni eftir amk. prufurnar. Dóttur-dóttir hans segir að alls muni hann hafa verið búinn að vefa 7000 metra alls. Með bestu kveðju Svanhildur Eggertsdóttir.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1919

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1463

p1

Ull og tóvinna 4.

Voðum var yfirleitt gefið nafn eftir tegundum, t.d. var mjög algengt að tala um buxnavoð, skyrtudúk, svuntudúk osfrv. Álnatal var ákveðið í hvern vef og voru það minnst 40-50 álnir. Bandið var reiknað út í vefninn eftir því hvað fínt það var og lagt til grundvallar hespufjöldi, og áætlað víst úr hverri hespu.

p2

Einskeft: Vefnaðarvendin

var nefnd vígindi. Vefnaðarvend þekktist ekki þar sem ég ólst upp.

Væri efnið úr alull hét það ullardúkur eða klæðisdúk, það þótti fína að hafa ytri fót úr klæði, og þá hét það klæðisdúk. Tvistdúk var það nefnt ef dúkurinn var úr tvisti og ull (eða einskefta), eins ef dúkurinn var úr tómum tvisti. Efni uppistöðunnar var tvistur, ef það var einskefta úr ull og tvisti, en ívafið var ullarband. Litirnir voru sauðalitir, mosalitir eða deildarlitir (rautt, gult, blátt osfrv.).

Ég man ekki sérstök nöfn á munstrum. Litum var raðað niður á uppistöðum og svo á spólum, það var kallað að munstra. Einskeftudúkar voru með ýmsum nöfnum, svo sem: kjóldúk, millipilsadúk, svuntudúk, milliskyrtdúk.

Liturinn var mjög oft rúðótt í svuntudúk, stykkjótt í milliskyrtdúk, röndótt í millipils og fatafóður. Sængurveradúk var tilbúinn úr tvisti og tog ívafi, sama gildi með tjaldúk og pokadúk, nema þá var efnið mikið grófara.

Vaðmál: Uppistaðan

var þar yfirleitt alull, og hið sama gildi með ívafið. Litir voru þeir sömu og áður eru nefndir, nema nú kom til greina hellulitur auk deildarlita og mosalitar. Spariföt voru eins og áður segir úf fína efni, einkum gildi það um spariföt kvenna, stakkpeysa og pils voru úr þráðardúk, uppistaðan úr snúðhörðu bandi, en ívafið var haft snúðling og mýkra. Alullardúk

var í eftirtöldu: nærskyrtum og nærbuxum karla og kvenna, svo og nærpilsur, sömuleiðis í rekkjuvoðum yfir og undir, en þar var uppistaðan stundum tvístur og þótti jafnvel vera betra. Klæðisvígindi voru á sparifataefni, bæði karla og kvenna.

p3

Í rúmfatnaði var

eins og að framan segir notað vaðmál í rekkjuvoðir, sérstaklega undirvoðir.

Margir höfðu engar yfir-rekkjuvoðir, en þá sængurver úr vaðmáli með tvíst að uppistðu og ull að ívafi. Skyr síur voru ekki ofnar en notaðar grisjur, sem fengust keyptar í búðum. Pokastrigi var lítið ofinn.

Það var á flestum bæjum svo að hafa ekki fleirri poka en þá sem fengust keyptir undir kornvöru, salti og sementi. Hey var mest látið í meisa og eldiviður í laupa eða taðkistur, sem bornar voru á milli sín. Tjöld voru notuð á sumum bæjum við heyskap, einkum þar sem langt var að sækja og fólk þurfti að liggja við. Efni í þeim mun hafa verið ofin einskefta úr tómum tvísti eða tvíst og togi. Ekkert var sent burt til litunar af venjulegum vefnaði, en af klæðisvefnaði var efni í kvenklæðnað sent burt til litunar. Klæðisvefnaður: Orðin klæðavefnaður og veipa þekktust ekki í mínu byggðarlagi. Ég hefi borið það undir gamlar konur hér búsettar að austan, og kannast þær ekki við þessi orð.

En klæðisvefnaður var sagt og klæðisdúkur, eins og ég hefi áður um getið. Klæðavend eða venda er líka óþekkt. En klæðisvígindi til aðgreiningar frá vaðmálsvígindum og einskeftuvígindum. Vígindin fóru mest eftir því hvernig vefstóllinn var stíginn, hvaða skammel voru notuð og eins hvað efnið var fínt. Klæðis peysuföt urðu að vera úr mjög fínu efni, einkum þegar þau voru úr alull. Hversdagspeysur voru úr grófara efni, sömuleiðis peysupils úr sama efni. Það voru kölluð bara vaðmálsföt.

Uppistaðan var ýmist ull eða tvístur og ívafið ull, nema í dagtrejum, þar var ívafið oft tvístur. Eins og ég hefi áður um getið þá var sama efni í sparifötum karla, nema hvað þau voru úr grófara efni.

En hversdagsföt karla voru úr grófasta efninu, sem unnið var í vefstól (efni í íveruföt). Litun á sparifötum var vandasöm og því

p4

var sparifataefni

mjög oft komið í litun til þeirra sem kunnáttu höfðu til og vildu taka slíkt að sér. Liturinn var ætíð svartur á peysufötum og sparifötum karla, mun oft hafa verið notaður Hellulitur, og líka úrlendir deildalitir.

Hringavefnaður þekktist ekki í minni sveit, og ekki heldur oddavefnaður. Í grein í Hlín 1918 eftir Sigrúnu Blöndal, um vefnað segir svo: Fyrrum var ofinn útvefnaður hér á landi, fram á miðja 19. öld, en lagðist þá niður, má sjá menjar þessa vefnaðar í Þjóðminjasafninu.

Vefstólar íslenskir eru yfirleitt mestu gallagripir, allir skakkir og illa gerðir. Þeir eru aðeins gerðir fyrir fjórskeftan vefnað og að fjölga sköftum og skammelum í þeim er hið mesta neiðarúrræði.

Af útlendum vefstólum sem ég þekki, þykir mér þeir dönsku bestir, er jafnlétt að vefa í þeim hvort heldur notuð eru fleirri sköft eða færri, sérstaklega eru þeir ætlaðir fyrir fleirskeftan vefnað. Þá minnst hún lítillega á efnið og talar þar um hörgarn, sem sé ágætt í vandarði fatnað, en fáist ekki nema stöku sinnum í verslunum. Hún talar líka um að í gömlu íslensku áklæðunum hafi allt band varið spunnið og kannast ég við að svo var gert. Þessi áklæði þóttu t.d. alveg nauðsynleg undir reiðver, söðla og hnakka, það voru kölluð undirdekk, en áklæði voru líka til úr fínu efni, og þau voru notuð sem dúkar, rúmábreiður yfir söðla ofl. Skeiðar í vefstólum voru 60, 70 og 80 tanna þær fínustu.

Ormeldúkar: Það var kallaður vormeldúkur. Það var ofið á 4 sköftum, eins og vaðmál, og var uppistaðan úr snúðhörðu ullarbandi, en ívafið átti að vera úr snúðlinu ullarbandi. Hvorutveggja var til bandvormeldúkar og þráðarvormeldúkar. Það fór eftir því til hvers átti að nota dúkinn. Vígindin sáu skýrar á efra borði dúksins. Litir voru mest deildarlitir eða jurtalitir. Mest voru dúkar þessir notaðir í yfirhafnir karla og íveruföt karlmanna.

p5

Vormeldúkar voru

einnig notaðir í sparifatnað karla og kvenna, og þá fyrst og fremst í reiðfatnað fyrir konur og peysufatasjöl. Sængurdúkur mun hafa verið úr vormeldúk (einni gerð hans). Úr einskeftu-vormeldúk var ofið í millipils og var þá oft önnur vígindi í bekkjunum að neðan. Salúns-dúkar og teppi: Þessi gerð vefnaðar nefndist á Héraði salon, eða salons-teppi.

Það var mjög sjaldgæft að sjá það ofið, sem kom til af því að svo fáir kunnu að vefa það. Í minni sveit var það aðeins ein gömul kona sem gaf sig út fyrir að vefa í rúmteppi með salonsvígindum, og fór hún bæ frá bæ til að vefa svolleiðis teppi. Þessi teppi voru öll úr lituðu ullarbandi með ýmsum litum. Þessi kona sem óf þetta, var aðflutt úr V-Skaftafellssýslu. Um uppruna þessarar tegundar vefnaðar veit ég ekki, en þarna á Héraði var þessi vefnaður ekki stundaður nema í mið Héraðinu. Vefnaðarefni var oftast marglitt ullarband, gróft, stundum tvístur. Ívafið ar líka marglitt ullargarn og man ég hún hafði oftast 3-4 skyttur í takinu við hvern vef. Litaval var fjölbreytt, en oft voru sauðalitir í ívafi, en litað band í uppistöðu, og munstrið myndaðist á rakgrindinni. Ég tel að þessi áður umgetna kona muni sjálf hafa fengið að ráða munstrum, en litaval meira samsett af væntanlegum eigendum. Vel má vera að hún hafi haft eitthvað skrifað af munstrum eða teikningar. Það var algengara að munstrin þektu allan flötin, en þó var hitt til að það komu fram sérstakir bekkir. Randir milli þeirra voru með öðru munstri.

Um breytingu munstra veit ég ekkert. Hef ekkert kynnst þessu síðan ég var drengur 8-15 ára. Um vefara hefi ég þegar svarað. Um verð á salonsábreiðum veit ég ekkert. Húsbændur lögðu til efnið, svo það var bara vinnan, sem greiða þurfti. Venjan ar að nota salonsábreiðurnar alla daga jafnt, en hlífðar brekán ofan á hjá karlmönnum, sem unnu grófari

eða óþríflegri vinni. Einkum var það á veturnar á vökunni.

p6

Brekán: Þær

rúmábreiður, sem ekki voru salonsofnar nefndust brekán. Þau munu hafa verið mjög algeng og ending þeirra var mjög mikil, enda var efnið tvöfaldur tvinnaður þráður, bæði í uppistöðu og ívafi. Litir voru margskonar og þeir sömu og í salonsteppum. Munstrin voru að mestur öndótt, en líka voru til köflótt brekán. Vefarinn þurfti að vera vandvirkur og gefa vel upp í vefinn, þ.e. að færa þráðinn til í skilinu eftir nauðsyn. Það varð að gera með fingrum og á þann hátt var síður hætt við að dúkurinn yrði stífur, heldur mjúkur og voðfelldur. Eingöngu var talað um rúmbrekán.

Það voru engin sérstök ferðabrákán. Vefjarskeiðin var 60 tanna, sú grófasta sem til var. Skytta var æfinlega notuð, en þær voru ætíð til mis sverar, og í þessu tilfelli var notuð sverasta tegundin, enda fór mikið fyrir þræðinum á spólunum. Gömul slitin brekán voru bara notuð sem gólfteppi. Það mun vera langt síðan hætt var að vefa brekán, sennilega ekkert að ráði eftir aldamót. Hinsvegar eru ennþá til brekán her og hvar í gömlum bæjum og hafa sama notagildi eins og áður, en aukin framleiðsla á verksmiðju unnum teppum eru smátt og smátt að útrýma brekánum algerlega. Glitvefnaður: Ég get ekkert sagt frá glitvefnaði af eigin raun, og mér er ekki kunnugt um neina austfirska konu hér á Akureyri, sem geti frætt mig um þennan vefnað. Ég hefi spurt gamla konu, sem var lengi húsfreyja í sveit fyrir austan og lét vefa mikið af fataefnum, en hún gat ekki frætt mig neitt um þetta. Á öðrum stað er sagt frá vefnaðarnámskeiði, sem var haldið á Arngerðareyri við Ísafjarðardjúp veturinn 1924, og sendi sýnishorn af vefnaði, sem þar var unninn og má sennilega telja sumt af því undir glitvefnað. Úr vefnaðarbók Sigrúnar Blöndal hefi ég þetta að segja: Uppistaða tvinnaður togþráður. Ívaf: Undirband fínt einfalt ullarband, skeið 50 tennur á 10 cm. 2 þræðir í hafald og 2 í tönn, en af tvisti og togþræði 1 í hafald og 1 í tönn. 1. og 2. skammel einsk. skammel en 3. munsturskammel eða glitskammel.

p7

Útdráttur úr grein

í Hlín 21. árg. 1938. Það hefur lengi tíðkast í mörgum sveitum landsins, að nota salonsofnar ábreiður yfir rúmin, en í sumum héruðum er vefnaður þessi ekki þekktur. Salonsofnar ábreiður hafa jafnan sómt sér vel í íslenskum baðstofum og þær fara líka vel á legubekkjum í nýju húsunum.

Vefnaðurinn er einfaldur æfðum vefurum mun því ekki verða skotaskuld úr því að læra hann.... Ábreiðurnar má vel vefa í einbreiðum vefstól, og sauma lengjurnar saman í saumavél, en þess þarf að gæta að vefa jafnt svo allt standist á... Uppistaða tvinnað band, frekar fínt með góðum snúð. Ívaf: tvinnað band, má vera snúðminna, en ekki smærra. Munsturívaf: þrinnað band ekki fínt. Skeið 45 tennur á 10 cm. 1 þráður í hafald

og 2 í tönn. Þess verður að gæta að hafa allt vefjarefnið hreint þegar byrjað er, og fara hreinlega með það. Salonsmunstrið má alltaf stækka og minnka eftir vild. Það fer eftir skeið og bandi. Einnig má breyta gerðinni allavega með sama indrætti. Það eru hafðar 2 skyttur önnur fyrir ívafið og hin fyrir munsturbandið, (sitt fyrirdragið af hvoru).

Fallegt er að hafa salonsábreiðurnar svartar í grunninn og munsturbandið ekki með skærum lit. Líka má, ef vill, hafa þær þverröndóttar, en þá verður að láta litina passa vel hvern við annan, því þar á veltur allt um gott útlit. Undir greininni er ekkert nafn, en aðeins "vefari", en mér finnst að þetta muni vera skrifað af austfirskri konu. Það dreg ég meðal annars af að hún segir salonsvefnaður, en ekki salúnsvefnaður.

Trúlegast er það frú Sigrún Blöndal. Hlín frá 1945:

Sveitakona skrifar: Hér í sveit er talsvert unnið af tóvinnu ennþá, þó fátt sé fólkið. Einn bóndi 73 ára, óf 60 álnir af hvítu þráðarvaðmáli og 85 ára gömul kona spann allt ívafið. Önnur kona var hér hjá mér í 2 vikur. Hún spann og þrjónaði allan daginn svo mikið að undrum sætti.

p8

Kafli tekinn upp

úr tímaritinu Hlín 26. árg. 1943. Daníel Jónsson, fæddur að Hallanda á Svalbarðsströnd. Fluttist að Sellandi í Fnjóskadal með foreldrum sínum, átti þar heima í 60 ár. Bjó þar 40 ár. 13 ára byrjaði Daníel að vefa með tilsögn móður sinnar, sem var vefari og átti vefstól.

Daníel hefur gefið eftirfarandi upplýsingar um vefnað sinn. Hefur ofið ca. 7000 metra alls, sem flokkast þannig: af vaðmáli 3500 metra, af þráðardúk mislitum og hvítum með breyttum vefnaði og vormeldúk úr ull 2500 metra, af handklæðum, borðrenningum og hálstreflum 500 metra, af bekk- og rúmábreiðum af ýmsum gerðum 300 metra, af borðdúkum og gluggatjöldum 200 metra. Auk þess hefur hann ofið nokkur hundruð metra af gjarðaborða.

Allan þennan vefnað vann hann samhliða búskapnum, og var því oft langur vinnudagur. Lengst af fékk hann greidda 10 aura fyrir hverja alin. Þegar hann var rúmlega hálfsjötugur fór hann á vefnaðarnámskeið.

Þannig segir Hlín. Tóvinnuslýsing frá afdalaheimili frá 1910-11, útdráttur úr Hlín 28. árg: Það sem ofið var þennan vetur var sem hér segir: 70 álnir tvistvefur í rúmföt og milliskyrta, 60 álnir grófur ullarvefur, 40 álnir fínna ullarvefur. Fjórdi vefurinn var grófur buxnadúkur 40 álnir. Þetta er vel að verið á einu heimili, enda margar hendur til starfa. Hér á við stakan hennar Ólínu Andrésd. "Ein þegar var en önnur spann - iðnin hvatti vefarann - þá var glatt í góðum rann - gæfan spratt við arinn þann.

Hlín frá heimilisiðnaraðfélagi á Austurlandi 1945: Við höfum ekki við að setja upp í vefstóla mottudregil. Það er verið með 3ja vefinn núna. Erum við þá búnar að vefa 94 metra þegar það er búið. Þú mátt trúa að konurnar eru glaðar og spenntar við vinnuna. Sumir dreglarnir eru úr ullartuskum og sumir úr silkisokkum, og eru mottur þessar hrein

stofuprýði. Kristbjörg kennari á námskeiðinu hefur sjálf ofið 30 metra af dreglum, og er nú að setja upp 36 m. langan handklæðavef, tvistur er uppistaðan en ívaf samtíningur. P.s. Sendi þetta til uppfyllingar fátækt minni.

p9

Flosvefnaður: Það

er alveg sama sagan með flosið og krossvefinn, að ég sá aldrei verkið unnið, enda þ

ó ég sæi gripi flosaða.

Sér í lagi sessur bæði í stólum og kvensöðlum. Um flosvefnað farast Sigrúnu Blöndal svo orð í vefnaðarbók sinni: Þessi vefnaður er unnin í 2 eða 4 hafaldasköftum með beinum inndrætti, 1 þráður í hafaldi og 2 þræðir í tönn og 2 skammelum með einskeftu uppbindingu. Uppistaða og varp er með ýmsu móti eftir því hvað vefa á. Hér á landi var áður fyrr ofið svokallað togflos, var þá bæði uppistaðan og munsturbandið úr fínu tvinnuðu togi, en undirbandið tvinnað fínt ullarband. Varpið var 45 tennur á 10 cm. með 2 þráðum í tönn og var þetta íslenska togflos fallegt og sérstaklega notað í essur. Aðferð við flosvefnaðinn er þannig að munsturbandinu er hnýtt um uppistöðuþræðina með kappmelluhnút.

Þetta endurtekur sig yfir alla breidd vefsins aðeins skift um lit eftir því sem munstrið segir til um. Tvö einskeftu fyrirdrög eru ofin á milli þess sem hnýtt er. Sporin eiga að vera ferköntuð með því að hnýta tvisvar, en þó má hnýta oftar í hvert spor, ef með þarf. Þá er klippt upp úr lykkjunum og endarnir jafnaðir með beittum skærum.

Séu ofnar gólfábreiður með flosvefnaði er haft gróft band eða gróft hörgarn í uppistöðuna og notuð 25-30 tanna skeið. Undirbandið er gróft garn, en munsturbandið margfalt harðsnúið band. Einnig má vefa gólfábreiður og mottur með svokölluðu rósaflosi. Er þá aðeins hnýtt munstrið en grunnurinn sést á milli. Með þessum vefnaði voru gömlu hempoþræðarnir ofnir.

p10

Krossvefnaður: Ég

þekki hann ekkert af eigin sjón eða raun, nema hvað ég sá efni sem var kallað krossvefnaður. Í vefnaðarbók Sigrúnar Blöndal segir svo um krossvefnað: Uppistaða tvinnaður grófur togþráður eða tvistur nr. 9/12 eða 9/16. Skeið 30 til 38 tennur 10 cm. 1 þráður í hafald og 1 þráður í tönn. Krossvefnaður er eiginlega brekásvefnaður, þar sem hann er ofinn í 2 eða 4 hafaldasköftum með beinum inndrætti, 2 skammelum og varpið haft svo gisið að uppistaðan hylst algerlega. Þrátt fyrir þessa einföldu uppsetning þá má vefa allskonar munstur með krossvefnaði, af því að hinum ýmsu litum ívafsins er brugðið í skilin með fingrunum.

Þegar þyrjað er að vefa er stigið á vinstra skammel og bandkhönkunum brugðið inn í skilið eftir munstrinu, er þá endinn til vinstri og hönkin til hægri. Því næst er stigið á hægri skammel og farin önnur umferð.

Ganga þá hankarnir frá hægri til vinstri og þannig bindast ívafsþræðirnir að þeim er brugðið hvorum um annan á litamótum. Við krossvefnað er ívafið því bundið á litamótum í annarri hvorri umferð. Krossvefnaður er eins í bæði borð.

p11

Spjaldvefnaður: Sem

drengur sá ég eldri konur setja upp og vefa spjaldvefnað með ýmsum munstrum.

Mest voru þetta styttubönd og mittislindar. Þessi spjaldvefnaður var ofinn í lausu lofti og var það ekki vandasamt, eftir að búið var að koma vefnum upp. Það voru notuð pappaspjöld til að búa til skilin.

Spjaldvefurinn var tvíofinn, þeas. hann var með 2 litum, það var sinn liturinn á hvorri hlið. Uppsetningu spjaldvefs get ég ekki lýst nánar, en þarna var allt gert með höndum, þar sem engin höföld voru notuð, en í stað þeirra komu spjöldin, sem voru færð til með höndunum. Auk sokkabanda voru ofin axlabönd fyrir karlmenn og styttubönd fyrir konur.

Stundum kom fram letur í böndunum, sem gert var eftir krosssaum.

Uppistaðan var fest við rúmstöpul með annan endann og hinn endann batt vefarinn við sig með því að vefja slönguendanum utan um sig. Sumar konur notuðu þráðarspotta til að stinga á milli og gera skilið. Það kom í staðinn fyrir höföld. Fótvefnaður: Það þekktist líka að vefa bönd með því að bregða öðrum endanum á uppistöðunni við fótinn á sér en halda í hinn endann með vinstri hendi og nota þá hægri við sjálfan vefnaðinn. Annars var þetta unnið nokkuð á sama hátt eins og spjaldvefnaður.

Ég hefi ekki meira um þetta að segja, það var talið vandálítið að vefa þennan fótvefnað og var mest notað til að vefa styttubönd og sokkabönd.

Það var eins og með spjaldvefnað að það var rakið eftir munstri.

Ég held það hafi verið í þessum vefnaði, að skilið væri búið til úr spottum, sem voru dregnir í gegn með fingrum. Fyrirvafið var undið á smákefli, sem hægt var að renna í gegnum skilið með hægri hendinni. Fótofin bönd munu hafa verið nefnd eftir þeim munstrum sem notuð voru.

p12

Gjarðavefnaður: Ég

man ekki til að ég sæi nokkurn tíma ofnargjarðir, en ég vissi að það var víða gert, og þó ekki nema til notkunar á reiðverum, hnökkum og södlum.

Allar gjarðir sem notaðar voru við reiðinga voru brugðnar í höndum á svipaðan hátt og þegar reipi voru fléttuð. Þó varð að vanda meira til uppistöðunnar í gjarðirnar, til þess að fá þær breiðari og flatari.

Um það leyti, sem ég var að alast upp, á voru komnir útlendir gjarðaborðar, sem voru keyptir mikið í hnakk- og söðulgjarðir, eftir það dró mjög úr því að gjarðaeftni væri ofið. Hæruvoð: Aldrei heyrði ég talað um að hrosshár væri notað í vefnað. Get ég þar ekkert um sagt af sjón né raun. Um hærusekki heyrði ég talað og líklega séð þá, en gerði mér ekki grein fyrir hvernig efni var í þeim.

Vinna á hrosshári var aftur mjög algeng til að flétta úr reipi. Vinna

við að spinna hrosshár var á þessa leið: Hárið var kembt í venjulegum ullarkömbum, kambar sem hætt var að nota við ullarvinnu. Kemmingin varð að vera vel af hendi leyst svo ekki væru hnökrar eða klessur í. Úr kembunum voru búnir til vöndlar (sumir kölluðu það vindla). Þegar búið var að festa einn slíkan vöndul við sperru eða rúmgafl í baðstofu, þá var tekin venjuleg tvinningarsnælda, og svo var byrjað á spunanum með því að kingsa til snælduhalanum með vinstri hendi, en með hægri hendi var hárdúskur dreginn út úr vöndlinum, sem jafnóðum snérist saman í band. Þegar komið var nokkuð langur bandspotti framan við snældusnúðinn, þá var bandið tekið af hnokkanum og undið upp á snælduna. Á þennan hátt var hrosshár spunnið, svo var það undið í 2 jafnstóra hnykla og undið saman tvöfalt í 1 hnykil. Þannig var svo bandið til, sem síðan var notað í venjuleg reiptögl.

p13

Vefnaðarnámskeið

haldið á Arngerðareyri, veturinn 1924 af UMF. Huld. Kennslukona á námskeiðinu var Kristbjörg Kristjánsd. Þingeyisk að ætt. Meðfylgjandi sýnishorn eru unnin á þessu námskeiði af Margréti Gunnarsd., þá húsfreyju á Arngerðareyri. Kennsla fór fram í samkomuhúsi hreppsins og voru nemendur 7. Efnið var útvegað frá verksmiðjunni Gefjun og frá Reykjavík.

Engin skýrsla er mér vitanlega til um hvað þarna var ofið, en þau sýnishorn, sem þið fáið send eru 4, og fer umsögn um þau hér á eftir: 1.

Skilbragð: ofið í jaðarvend. Það er seinlegur vefnaður, vandasamt að útskýra vinnuna og verður sýnishornið að nægja. Efnið var notað í puntuhandklæði, poka fyrir óhreint tau ofl. 2. Rósingangur:

jaðarvend uppistaða tvistur, en ívafið silkilín. 3. Gardínutau: einskefta (stigin á 2 skammel) tvistur nr. 60 í uppistöðu og ívafið er silkilín. Litunum var vafið upp á spjald til að fá munstrið. 4. Gardínutau: einskefta. Í uppistöðu var tvistur, en ívafið silkilín og breidd 60 cm. Í inndrætti skiftast á einskeftu- og munsturkaflar. Kaflarnir dregnir í skeið með 2 þráðum í tönn og 1 þráður í höföld. Aðalefnið er einskefta. Er smeygt í einskeftuskilið uppdrætti með fingrunum. Tveir eða fleirri þræðir í hvoru skili eru áætlaðir í hvert munsturspor, eftir því hve stórt munstrið á að vera. Munsturgarninu er smeygt inn eftir uppdrætti, og ofið eitt eða fleirri fyrirdrög af ívafinu á milli. Munsturgarninu er brugðið eins of inn og þar til að gera sporið ferkantað.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1912

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6436

p1

Ull og tóvinna 4.

Um gjarðir: Hér voru gjarðir ekki ofnar, aðeins brugðnar, ull og hrosshár voru kembd saman og spunnið á snældu. Oftast stórar snældur, sumar með útskorinn haus. Undin hnýti eftir lit og gjörðin brugðin. Oftast oddagjarðir. Endar stungnir með bandi eða garni.

Námskeið: Já, nokkrir áttu vefstóla og ófu. Kvenfélög stóðu fyrir námskeiðum. Margt var unnið. Reflar og sessur, teppi og handklæði úr tvisti. Með rósabragði, krossvefnaði, salún, gliti, bæði íslensku og útlendu. Salúnábreiða er enn til á Björgum á Skaga. Svava Sigmundsd. Austurgötu 8, Hofsósi á ofna muni, allskonar teppi, púða, refa úr íslensku bandi. Hér var hrosshár notað í gjarðir, reipi, hnappheldur og höfuðb. á teyminga, og svo auðvitað í snörur á flekana við Drangey. Ég lærði hjá gömlum manni að

p2

snúa snörur til fuglaveiða.

Ull var kembd með svo mýkra yrði. Hundshár. Móðir mín sagði mér að bændur höfðu drýgt smábandið með hundshári. Ég hefi aldrei þekkt það. Elskurnar mínar! Nú fóruð þið í geitahús að leita ullar. Ég hef aldrei ofið nema druslunottu. Þar var uppistaðan netagarn, brúnt að lit, og ívafið niðurklippt nærföt og sokkar.

Úrklippurnar, sem ég sendi ykkur með, geta veitt upplýsingar um konur, sem kunna listina, og sýna að ofið er enn. Kær kveðja Pálína Pálsdóttir.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1901

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1611

p1

Ull og tóvinna 4.

Á svalbarðssrönd var venja að nefna voðir eftir því í hvað átti að nota þær. Þannig var talað um buxnavaðmál, milliskyrtaefni, svuntudúka osfrv., án tillits til vefnaðarvendar. Stundum var ákveðið álnatal í voð (eða vefjaruppistöðu) áætlað fyrirfram. Sérstaklega átti þetta við þegar vefa átti rúmábreiður (brekán), svuntuefni eða handklæði.

Fleirra mætti þó líklega nefna. Í þessu sambandi vil ég geta um eitt sem algengt var að gera þegar ofin voru handklæði, en það var að skilja eftir óofna 10-12 cm. á milli hverra tveggja handklæða. Þá var hægt að hafa handklæðin mislöng, ef það þótti æskilegt. Á þessum árum var venja að hafa handklæðin með kögri, sem með þessu móti varð sjálfgert, þegar búið var að klippa sundur á milli þeirra. Því miður get ég ekkert sagt um einskeftudúka eða einskeftuvefnað. Vaðmál: Uppistaða vefjarins var ull. Það fór eftir því

p2

hversu fína voð átti

að vinna, hvernig ullin var undirbúin undir spunann. Í öll fínni vaðmál, t.d. nærfatavaðmál ofl. var tekið ofanaf ullinni, þ.e. togið dregið upp úr þelinu. Auk þess var ullin oft hærð líka. En það hét að hæra ull þegar innanúr reyfinu voru teknir hnökrar og hár. Þessi hár voru úr nýju ullinni, sem vaxin var inn í gamla reyfið og klipptust í sundur þegar kindin var rúin. Svo var auðvitað reynt að velja bestu ullarreyfin í þessa vefi. Að öðru leyti var undirbúningur ullarinnar undir spunanum eins, þ.e. ullin var kembd í kembur í fínum ullarkömgum.

Þetta er þó miðað við að ullin væri að öllu leyti unnin heima. En það var fyrir aldamót 1900 að farið var að kemba ull í vélum í S-Þingeyjarsýslu, nánar tiltekið árið 1884. En það ár voru settar upp kembivélar á Halldórsstöðum í Laxárdal. Um aldamótin 1900 (hef ekki ártalið við hendina), var svo ullarverksmiðjan Gefjum sett á stofn á Akureyri. Það var

alltaf lítið sent af ull til kemberingar af Svalbarðsströnd, austur í Halldórsstaði, en eftir að

p3

kembivélarnar komu

á Akureyri, fór það vaxandi ár frá ári að send væri ull þangað til kemberingar.

Fram yfir 1910 var langmest af ull þeirri, er vinna átti í vaðmál, spunnin á rokka heima á heimilunum. En um 1915 eða á árunum öðru hvoru megin við það ár, að keypt spunavél í sveitina og eftir það var allmikið af vefjarefni spunnið á hana. Vefjaruppistaða í vaðmál var höfð snúðhörð, en ívafið fremur snúðlint. Algengast var að ullarvoðir væru einlitar, og þá með ullarlitum. Nærfata- og rekkjuvoðavaðmál voru hvít eða grá. Buxnavaðmál svart. Stundum var það þó haft röndótt með því að hafa gráa þræði í uppistöðunni. Annars voru vaðmál sjaldan munstruð. Eitthvað dálítið var jurtalitað á Svalbarðsströnd, en aðallega mun það þó hafa verið band, sem þrjónað var úr. Einnig var litað úr útlendum litum, svo sem indigólit, blásteini og brúnsþóni.

Á síðustu árum heimavefnaðarins kom það fyrir að vaðmálsvoðir væru sendar burt til litunar, pressunar

p4

og lóskurðar. Sent

til Gefjunar á Akureyri. Þá er eins og mig minni að ég heyrði að vaðmál hefði verið sent til Noregs til þessarra hluta, áður en Gefjun var sett á stofn. En hafi það verið, er víst að það hefur verið sjaldgæft.

Mér er í barnsminni (um 1910), að talað var um klæðisvend, og vafalítið tel ég að faðir minn muni hafa ofið klæðisvefnað fyrir mitt minni, því hann óf fyrir suma heldri bændur sveitarinnar. En sumir þeirra áttu klæðisföt og konur þeirra klæðis peysuföt. En um klæðisvefnaðinn sjálfan get ég ekkert sagt. Hringavefnað og oddavefnað þekki ég ekkert, en vormeldúk heyrði ég nefndan, en ekki man ég eftir, að hann væri ofinn á heimili foreldra minna. Ekki heldur salún.

Rúmábreiður voru ofnar heima, þegar ég var að alast upp. Efni í þær var litað bæði uppistaða og ívaf. Litirnir voru svart og rauðbrúnt.

Þær voru munstraðar, stórköflóttar. Tíglarnir 6-8 cm. á hvorn veg. Því miður eru líklega allar þessar ábreiður eyðilagðar. Sumir nefndu rúmábreiðuna brekán.

p5

Klyfberagjarðir,

svo og hnakk- og söðulgjarðir, voru ofnar heima í Leifshúsum, bæði úr ull og hrosshári. Efni í ullargjarðir var aðallega tog.

Það var spunnið gróft,

venjulega á rokk eftir að ég man eftir mér. Hrosshárið var táíð eða kembt, síðan vafið upp í vöndla, en úr þeim var það spunnið, oftast á halasnældu.

Ekki man ég hvernig gjarðavefur var settur til, þ.e. búinn undir

vefnaðinn. Ívafið mun hafa verið eins og uppistaðan. Engin skytta var notuð við gjarðavefnaðinn. Í staðinn var notuð spýta, ca. 30 cm. löng, er ívafið var undið upp á, um miðju hennar. Endar hennar voru þá handföng með egg á þeirri hlið, sem að manni snéri, þeim er óf.

Með þessari egg var ívafinu þrýst að í skilinu eða barið að. Ekki vissi ég til að spýta þessi hétu nokkru sérstöku nafni. Þessu get ég svo ekki lýst nánar. Þó vil ég taka það fram að ég þykist muna að oddagjarðir væru ofnar heima. Um glitvefnað, krossvefnað, flosvefnað og spjaldvefnað get ég ekkert sagt. Sem barn sá ég ofinn fótvefnað, en get ekkert lýst honum.

Ekki man ég
eftir að vefnaðarnámskeið væru haldin

p6

á Svalbarðsströnd,
enda þurfti þess ekki með, á meðan ofið var á heimilunum, því þá lærði hver af öðrum, mann fram af manni. Þannig var ofið á flestum heimilum fram um 1905. Á næstu 20 árunum þar á eftir lagðist heimavefnaður svo að segja alveg niður. Svo liðu 20 ár, að vefnaður var tæplega nefndur á nafn, hvað þá að ofið væri. En svo var það árið 1947 (öruggar heimildir um ártalið hefi ég þó ekki við höndina), að Halldóra Bjarnadóttir setti á stofn Tóvinnuskólann á Svalbarði á Svalbarðsströnd.

Á þessum skóla var kennd alhliða ullarvinna. Þar á meðal að sjálfsögðu vefnaður. Tóvinnuskólanum stjórnaði Rannveig Líndal frá Lækjarmóti í Húnavatnssýslu. Skóli þessi starfaði í 9 vetur, eða til vors 1955. Hann var á einkaheimili, og var þar ekki húnsæði til að taka nema 8 nemendur hvern vetur. Alls munu 60-70 stúlkur hafa sótt skólann. Og ég vil taka það fram, að skóli þessi var hin þarfasta stofnum og þjóðlegur svo sem best varð á kosið. Vefnaður í skólanum var allur, eða nálega allur, fínni, en sá vefnaður er áður var unninn á heimilunum. Þar munu hafa verið ofin gluggatjöld, ýmsir dúkar og margt fleirra.

p7

Nokkrar ungar stúlkur
af Svalbarðsströnd, stunduðu nám í Tóvinnuskólanum, og ófu þar ýmislegt fyrir sig. En ekki er mér kunnugt að þær hafi ofið heima hjá sér, eftir að skólanáminu lauk, enda fáar eða engar átt vefstól. Áður en Tóvinnuskólinn á Svalbarði tók til starfa, og einnig síðar, stunduðu nokkrar stúlkur af Svalbarðsströnd, sem og úr öðrum sveitum S-Pingeyjarsýslu, nám í húsmæðraskólum og lærðu þar að sjálfsögðu vefnað, eitthvað misjafnlega mikið þó. En ekki held ég að þær stúlkur hafi frekar en þær fyrrnefndu, stundað vefnað heima hjá sér. Ekki vissi ég til að hundshár væri notað til nokkurra hluta.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1910

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6219

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður: Voðin var alltaf nefnd eftir því til hvers átti að nota hana, t.d. buxnavoð osfrv. Ákveðið álnatal var haft í huga þegar lagt var upp í voð, áður en rakið var. Í rúmábreiður rúmar 4 álnir. Í buxur ætlaðar 4 álnir, af þæfðri voð. Voðin höfð svo breið sem kosur var á. Út úr ritti. Það sneiðst betur úr breiðari voð. Einskefta: Vefnaðarvendin hét heinskefta, í hvaða flík sem efnið var ætlað. Það var sama hvort ofið var úr alull eða vefjargarn var notað að einhverju leyti eða eingnöngu. Vefjargarn var það kallað ekki tvistur. Mun ég halda því.

p2

Uppistaða í einskeftuvoð

var eftir því til hvers átti að nota efnið sem ofið var. Dúkur var það ekki kallað heldur voð. T.d. kjólavoð. Venjulega voru ofin t.d. í millipils og milliskyrturn í sömu voðinni. Þá var uppistaðan hvítt vefjargarn. Í millipils ullarveftur, einfaldur, svo smár sem tók voru á. Aðalliturinn ljósmórauð. Stundum ljósgrátt með dökkmórauðum, hvítum og svörtum teinum. Voðin höfð svo breið sem hægt var, alveg út úr ritt, eins og sagt var. Í milliskyrturn var veftur ljósmórauður eða ljósgrár, smáröndótt. Aðallitur það bil hálfur þumlungur, svo mjór sem eitt skaftvaf það er 2 fyrirdrættir. Líka var litaður veftur í millipils, t.d. rautt og þá oft svartir og hvítir teinar. Ég sá pils sem notaður aðeins rauður veftur, en það var ekki algengt. Í kjóla var ofin einskefta, uppistaða ýmist garn eða þráður. Oft röndótt líka einlitt. Að voð væri lituð kannast ég ekki við.

p3

Vaðmál: Uppistaða

í buxnavoð, hversdagsföt, buxur og úlpur. Tvinnaður þráður og tvinnaður

veftur. Vefturinn linur spunninn, og aðeins rennt í gegnum rokinn þegar tvinnað var, svo að sem minnstur snúður yrði á honum, þótt hann ætti að heita tvinnaður. Uppistaðan alltaf einlit venjulega sauðsvört, ef voðin var bæði ætluð í buxur og úlpur. Ef voðin var aðeins ætluð í buxur var oft röndótt uppistaðan. Gjarnan átta endar t.d. gráir eða mórauðir og svo tveir svartir. Það sem ég segi frá að við mitt bernskuheimili. Oft voru ofin í spariföt handa karlmönnum, var þá ullin sem nota átti lituð. Jurtalituð úr ýmsum jurtum, oftast njóla svo fíflum og sóleyjum, kembt saman litaða ullin, og sauðalitir sauðsvart og mórautt. Voðir voru aldrei litaðar. Aðeins efnið í þær. En þegar um sparifataefni var að ræða voru voðirnar þæfðar og pressaðar í vélum eftir að klæðaverksmiðjan Álafoss tók til starfa. Þráður einfaldur mjög smár tveggja álna þráður, þ.e. lagt upp í voðina 2 álnir úr mörk af þræði. Sparifatnaður kvenna var ekki unnin heima eftir ég man eftir. En ég sá bæði dagtreyju og pils úr vaðmáli. Voru þau notuð hversdags á veturna. Svo voru kastpilsin eða kastfötin, sem svo voru venjulega kölluð. Þau voru úr sauðsvörtu vaðmáli. Ekki voru þau felld eins og venjuleg pils. Heldur teknar smáfellur allt um kring, undir strenginn, til þess að fá víddina. Þau náðu niður á miðja leggi. Rekkvoðir voru ofnar úr alull eða vefjargarn uppistaða, ullarveftur vaðmálsvend.

p4

Klæðavefnaður var

algengur þar sem ég ólst upp. Þessi vefnaðarvend var einkum notuð í karlmannaföt. Var efnið það sama og haft var í fínna vaðmál. Milliskyrtaefni var ofið. Þá var hafður klæðavefnaður á því, ef haft algarn, þ.e. uppistaða og fyrirvað vefjargarn. Þá var voðin langröndótt.

p5

Vormeldúkur: Þráðarvormeldúkur

var ekki jafn algengur og klæðavefnaður og vaðmál. Uppistaða tvinnaður þráður, veftur einfaldur. Uppistaða oft mórauð, en veftur sauðsvartur.

Oftast haft röndótt. Notað í buxur karlmanna. Voðin mjög vörpuð, því sást ekki í veftinn. Svo var veftarvormeldúkur. Uppistaðan gisin. Fáir endar hafðir í tönn. Þá hlóðst vefturinn uppí, svo hann var meira áberandi. Voðin varð mjög þykk. Þráðarvormeldúkur var algengari en veftarvormeldúkur. Það þekktist að í pils kvenna væri svört einskefta með vormeldúksbekk. Úr lituðum vefi oft tennt.

p6

Salún: Þessi

vefnaðargerð nefndist salún. Ekki veit ég hvenær var fyrst farið að vefa salúnsábreiður. En fyrir síðustu aldamót óf móðir mín salúnsvoð í rúmábreiður. Til þess var salúnsvoð aðins notuð, í rúmábreiður.

Uppistaða var þráður einfaldur eða tvinnuður. Veftur einfaldur. Svart var algengast. Salún oftast rautt, stundum grænt eða grátt litað. Líka var haft mórautt salún. Salúnsmunstrin þöktu allan vefflötinn. Vefarar breyttu oft vefnaðarmunstrunum. Svo sem Jóhannes Eggertsson, sem lengi var vefari í minni sveit. Ég treysti mér ekki til að lýsa vefnaðarmunstum. Verð á salúnsábreiðum veit ég ekki um. Þær voru sjaldan verslunarvara. Þess voru dæmi að ábreiður, t.d. nýjar voru aðeins notaðar á hátíðum og tyllidögum. Ég hygg að salúnsvefnaður hafi lengst haldið velli, sem vefnaður í mínum átthögum. Allt til 1950. Salúnsábreiður eru enn notaðar, sérstaklega í legubekki. Salúnsvefnaður breiddist út frá húsmæðraskólum. Svo héldu vefarar stundum námskeið. Settu til á bæjum og leiðbeindu með vefnaðinn. Ég man eftir slíkri vefnaðarkonu. Ég hygg að það hafi verið stuttu eftir 1920. Hún hét Guðríður Einarsdóttir frá Bjólu í Holtum. Hún kenndi þennan svokallaða útvefnað.

p7

Flosvefnaður, spjaldvefnaður:

Um þetta get ég ekkert sagt. Hef hvorugan þennan vefnað séð unninn. Fótvefnaður: Fótvefnaður var hann kallaður af því að annar endi slöngunnar var festur við linda, sem vefarinn batt um mitti sér. En í hinn endann var búið til einskonar stig, sem staðið var í til að herða á slöngunni. Uppistaðan tvinnuður þráður snúðgóður. Veftur tvinnuður. Svipuð stærð á uppistöðu og vefti. Rakið mun hafa verið á hælum. Allt um það er ég næsta ófróð. Gerðin var einskefta. Líklega stundum tennt. Fyrirvafið var undið í skilhönk. Brugðið gegnum skilið, því ýtt að með spýtu, jafnvel hárgreiðu. Litirnir skrautlegir eftir því sem efni stóðu til. Efnið í höföldunum var sterkur togþráður, áður en útlent garn var notað. Veftur var einlitur. Í hann sást ekki vegna þess hve uppistaðan var þétt. Mjög varpað eins og sagt var. Böndin voru langröndótt. Þau voru notuð einkum sem sokkabönd, etv. líka í styttubönd.

p8

Brekán: Brekán

sá ég, en þau voru ekki ofin þar sem ég átti heima. Þau sem ég sá voru með vaðmálsvend. Þau voru stórköflótt, svört og rauð. Brekánsvefnað heyrði ég ekki talað um. Hann lagðist niður í minni heimabyggð fyrir mitt minni. Salúnsábreiður voru oft kallaðar brekán. Gömul og slitin brekán voru notuð t.d. í fjallferðir til skjóls í náttstað. Glitvefnaður: Um glitvefnað er ég mjög ófróð. Hef ekki séð hann ofinn nema í húsmæðraskóla. En bæði rúmábreiður og söðuláklæði voru glitofin. En þetta veit ég svo lítið um. Krossvefnaður: Krossvefnað hef ég ekki séð nema frá húsmæðraskólum.

p9

Hæra: Hrosshár

var unnið í hæruvoðir. Notað í hærupoka. Ofið í vefstól. Faðir minn kvaðst hafa ofið hæru. Það voru höfð höföld en ekki skeiðritti.

Slegið að með spýtu. Vendingin var einskefta. Faxhár var kembt í kömbum. Taglhár táíð. Sumir spunnu úr kembum, en aðrir vöfðu í vindla. Stungu al í gegnum þá. Þá voru alirnir reknir í stoð í baðstofunni. Spunnið á halasnældu. Snældurnar voru eins og venjulegar halasnældur, nema stærri. Ég kannast ekki við að hrosshár hafi verið kembt saman við ull. Þó var búkhár kembt saman við ull og haft í leppa og vettlinga. Þóttu þeir mjög hlýir. Þetta búkhár var aðeins það sem var kembt af hrossum, en ekki það sem rakað var af há. Hundshár: Það kannast ég ekki við að notað hafi verið.

p10

Vefstóll: Teikningin

af vefstólnum, sem fylgir spurningaskránni er mjög frábrugðin þeim vefstólum, sem ég vandist. Hlutföllin eru önnur. Hann er of hár og of stuttur.

Afturriður nr. 12 lék ekki í grópi ofan á vængjunum, eins og myndin sýnir. Hann á að vera undir vængnum. Kragar voru hafðir á rifnum.

Þeir voru tveir. Sinn hvoru megin við uppistöðuna, svo hún hrapaði ekki og slaki kæmi á jaðrana. Vippur voru ekki notaðar heldur trissur. Trissurnar voru bundnar í hafaldatré. Trissurnar voru 6, 3 hvoru megin neðan í hafaldatrénu. Og hafaldasköftin fest í þær.

Slagborð var að ofan fyrst þegar ég man til. Svo breyttist þetta og varð algengt að þau væru fest að neðan. Ystu tennurnar ein hvoru megin í rittinu (skeiðinni) hétu hleyrnar.

p11

Til þjóðháttarnefndar.

Árna Björnssonar. Þó að ég léti til leiðast að svara þessarri spurningaskrá, er þó langt frá því að ég væri maður til þess. Það þarf meiri rithöfunda en mig og mína líka til þess. Margar spurningar eru þannig, að heila ritgerð þarf til að gera þeim full skil. Það er alveg víst að margt týnist af því, sem margur veit, vegna þess að ekki er komið og talað við fólkið. Eða spurningarnar hafðar einfaldari.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1892

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1486

p1

Ull og tóvinna 4.

Herra Þórður Tómasson! Góði vinur! Fyrir nokkru barst mér 18. spurningalisti frá Þjóðháttaskráningunni, ásamt vinsamlegu bréfi þínu og tilmælum um svör við spurningalistanum. Réttilega getur þú þess að við höfum aðeins einu sinni fundist í Skógum, og er mér minnisstæð alúð þín og áberandi fúsleiki til að fræða mig og förunauta mína, um allt er þar bar á góma og auganu mætti og væri nú hugur á að endurtaka heimsókn á það menntasetur. Hingað til hefi ég sýnt lit á að svara að einhverju, öllum listunum, sem mér hafa verið sendir og oftast fundist ég hafa hafa einhver svör á reiðum höndum við allmörgum spurninganna, en nú ber svo við, að með öllu er komið út fyrir mitt þekkingarsvið með 18. listanum, svo að ekki er um annað að gerna en að skila auðu, þó leitt sé og mér hefði verið ljúft sem fyrr að veita einhverja úrlausn.

p2

Á mínu æskuheimili

var nær ekkert ofið, heldur var verkefninu komið til manna í grendinni, sem höfðu dálitla atvinnu af því starfi, og var sá vefnaður nær eingöngu vaðmáls eða þráðardúkar, sem notaðir voru til nærfatagerðar og rúmfata, einnig þurrkur. Enginn í mínu nágrenni fékkst við afbrigðilegan vefnað, svo ég vissi, nema ein hjón, Sigurjón Þorgrímsson frá Hraunkoti, seinna veitingamaður á Húsavík og Júlíana Guðmundsd. kona hans. Þau ófu árum saman sér til gamans, margskonar vefnað og voru manna fróðust á því sviði, enda áttu leiðbeiningabækur og blöð um þetta efni. Nú bar svo til að ég var kennari við skólann á Húsavík veturinn 1916-17 og leigði hjá þessum hjónum. Fékk ég áhuga á vefnaði þeirra, keypti gamlan vefstól og lærði að setja upp einfaldan vef, enda óf þá um veturinn í frístundum tvo vefi, og næstu árin á eftir nokkra vefi heima hjá mér, stundum (eða oft) með tvist uppistöðu og ýmist með vaðmáls eða þráðardúks vígindum. Þetta notaði ég mínu

p3

heimili til áralangrar

uppbyggingar, hvað snerti rúmfatnað, nærföt, handpurrrkur og stólasetur, sem ég óf sérstaklega með sterkari uppistöðu og mjórra en vaðmálið.

Nú hafði ég fengið áhuga á fjölbreyttari vefnaði og tryggt mér kennslu hjá áðurnefndum hjónum, en allt slíkt fórst fyrir. Hjónin fluttu burt litlu síðar og ekki all löngu seinna lenti ég sjálfur á ýmiskonar flækingi og hvarf frá mínum æskuslóðum um 15 ára bil. Afleiðing þessa ofangreina er því sú, að það lítið sem ég lærði í vefnaði eða kynntist er með öllu úr minni fallið eins og vænta má, að liðnum áratugum, enda nýjum áhugamálum skotið upp síðan. Mér fannst skaðlaust að segja þér þessa sögu, þó merkileg sé hún ekki, en hún á að sýna að gildar ástæður valda því að auðu er skilað en ekki viljaleysi. Ef til vill mætti hafa einhvern fróðleik upp úr Júlíönu Friðriksd. ekkju Haraldar Björnssonar, sem var fósturdóttir Sigurjóns og Júlíönu og ólst upp kringum vefstólinn þeirra. En hvort hún hefir í hann sest eða nokkuð lært til vefnaðar er mér ókunnugt, enda þótt ég þekkti hana vel

p4

og undarlegt þykir

mér ef hún á ekki eitthvað í fórum sínum af handverkum fóstur sinnar. Júlíönu hefi ég ekki séð árum saman og veit ekkert um hennar heilsufar, en sé það viðunandi, má færa henni kveðju frá mér. Bið þig að lokum fyrir kveðju mína til Þórs Magnússonar með þökk fyrir jólakort frá Þjóðminjasafninu, ásamt þökk til hans fyrir 2 vinsamleg bréf, og að lokum einlæggar heillaóskir með sitt veglega og mikilsverða starf. Þér óska ég svo allra heilla á árinu 1969, sem og öðrum ókomnum. Með vinarkveðjum Sigurður Egilsson.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1903

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1971

p1

Ull og tóvinna 3 og 4. Eftir

því hvað ætlast var til að ætti að nota vefjarefnið til vinnufata vaðmál t.d. til karlmannafata. Með vaðmálsvend, klæðisvend eða hálfhringofið og svo vormeldúkur. Ormel þekkti ég ekki. Í önnur efni t.d. svuntur, millipils, milliskyrturnar oftast dúkvend. Rekkjuvoðir dúk- eða vaðmálsvend. Peysuföt klæðisvend og í betri föt ... Ég man aðeins eftir jakkafötum úr mórauðri ull með klæðisvend. Þau voru sem talið var 5 lóða verki. Þau höfðu verið sérstaklega vel unnin. Ofin af eigandanum og systur hans. Vann þráð og fyrirvaf og sneið og saumaði allt í höndunum með saumþræði. Stærð voðar var ekki neitt visst, að ég held, en þó var reynt að hafa það sem haganlegast, því af stuttri voð fór tiltölulega meira í afvikur, því sem ekki var hægt að nota bæði þegar byrjað var og endað, þær sameinuðu í voð eftir umtali 2 eða fleiri konu um voðina. Svo sinn

p2

svuntudúk, pillipils, ábreiður

opul. Eins var með fleira. Þá var lagt til eftir því hvað það þurfti að vera margar álnir. Vefarinn sagði til eftir þyngd hespunnar, hvað úr henni fékkst í uppustöðuna. Í ein peysuföt þurfti að mig minnir 9 álnir, 3 í búkinn og 6 í pilsíð. Heiti uppsetningar: Einskeftað eða pokavend. Vaðmálsvend, klæðisvend. Hringofið eða hálfhringofið. Vormeldúkur, ekki ormel. Salún hefi ég séð sessuáklæði og ofaná rúmi. Brekán sá ég aldrei en ábreiður sem eldra fólk kallaði stundum brekán. Þau voru með vaðmálsvend og einskeftu, stykkjótt, hringofin og hálfhringofin eða bara röndótt, ýmist með sauðarlitum eða lituð.

p3

Glitvefnað, krossvefnað, flosvefnað

og spjaldvefnað heyrði ég talað um en hann var aldrei ofinn hér. Fótvefnaður var ekki ofinn nema sokkabönd, stytubönd og beislistaumar. Hundshár

hefi ég aldrei heyrt talað um til nota. En þegar ull var vond, stutt í henni, var sagt það væri eins og að spinna úr hundshári.

p4

Vefnaður: Hér eftir að ég man var ekki ofið fyrir jól. Þó mun það hafa verið gert þar sem var maður sem ekki gerði annað. Það mun hafa verið hyllst til að voðin yrði búin fyrir jól. Það þótti ekki gott að láta vinnuna verða jólafeita. Svo var það myrkrið, það var svo víða dimmt. Pabbi minn lærði vefnað nokkru eftir feringu 2 vetur var hann eingöngu við vefnað. Annars ekki nema í ígripum frá gegningum.

Vefstóllinn: Hans vefstóll var smíðaður fyrir hann. Ég veit hver það gerði sem kemur ekki upp á neitt að nefna. Þessi vefstóll var líkastur B gerðinni. Vefjarskeiðar voru úr járni úttenntar að ég held. Skeiðin var talin 80 tanna skeið, 120 og 140 tanna, víst miðað við tennur á þuml. Skyttan var úr hvalbeini, önnur úr svörtum viði hörðum og þriðja úr brenni. Allar járnvarðar til endanna og járnvarðar að neðan þar sem þær runnu eftir skilinu um augað sem

p5

fyrirvafið frá spólunni rann um. Þá var felld járnfjöður sem hélt spóluteinunum. Spólan var þunnt járn sem var beygð um heldur stærri tein en hún átti að renna í. Spólurokkur eða balbínu rokkur var sá sami hér og aðeins færður til fram uppstandarann, eða brúðan sem líka er kölluð á spunarokkunum. stokkur alltaf kölluð spjálk. Að leggja upp, að setja til vefjarverkið. Ef ekki var hespað á skrepputré sem.... Ég man ekki hvað langur hringur, hvort var 2 al. 3 kvartil, 4 þuml. 44 þræðir í skeppunni og hespan 11 skreppur. Það var kölluð

p6

Þá voru balbínaðar hespur. Þær voru úr tré með tveim snúðum, holum legg, sem teinn gekk í gegnum. Hann var með fastri trissu sem var með einni skoru, bara ein snúra. Það var dálítið misjafnt sem á þær komst eftir því hvað þráðurinn var grófur. Þær máttu ekki vera mjög þungar, svo þráðurinn slitnaði ekki. Þá var til tafla sem upp var gefin hvað voðin mætti verða löng af þessum hespufjölda og hespan mörg lóð. Að reikna í skeiðina fór eftir þráðfjölda og hver skeiðin var sem fór eftir grófleika þráðarins og kannski eftir því hvað vendin átti að vera. Ég heyrði aldrei að setja upp vef en hjálpaði til að setja upp ritta í haföld. Eftir því hver vendin var þurfti að draga í höföldin og eins skeiðina. Rakgrind: Hún var notuð sem hesputré. Það var sívalningur sem gekk í gegnum kross. Hann var það lengri en grindarstuðlarnir að efri endinn var festur við

p7

bita undir loftinu og svo var slá
með holu í sem var látin undir hinn endann og fest svo ekki gengi til.
Þá var látið slá sem stoð á einn kantinn. Það var með ... randanna
og ar skorðað þar sem krossinn kom í, upp í standana. 2 hælur útúr öðrum
til að gera skilið, hinn að neðan var með einum hæl, þar sem endinn á slöngunni
afmarkaði lengdina. Svo verður að snúa grindinni, það verða færri fetar
ef rakið er á mörgum. Þar þurfti að passa að jafnt rektist, svo ekki yrði
mislengjur, eins að ekki slitnaði. Eins var stundum rakið úr hnyklum. Hnyklastokkurinn
var fyrir 24 hnykla og þeir vildu hoppa upp úr. Það áttum við að passa
sem hjálpuðum til. Eins ef slitnaði eða voru að vera búnir. Mig minnir
að balbínurnar væru 18, sem smíðaðar voru með vefstólum, svo voru til aðrar
minni. Balbínugrindin var svokölluð sem þær léku í, nokkurs konar snældustóll.
Þegar skilið var gert var á skilhælum þar var dreginn hampspotti með snúningi
til að þær festust ekki saman.

p8

Svo var það sem hér var kallaður
fetakambur. Þá var hver feti látinn á milli hverra tinda. Svo var honum
lokað þegar búið var að láta skaftið sem fest var á aftari rifinu, þegar
undið var upp slangan eða vefurinn. Þá var haldið í slönguna svo fast sem
sá gat snúið vefnum. Það varð svo að vera svo fast sem hægt varð til þess
að það gæfi ekki eftir þegar farið var að vefa, sem sagt að strengja þráðinn.
Öðru vísi var hér ekki rakið nema í sokkabönd eða stytubönd og beislistauma,
sem ofin voru í vefstólum. Þá sá ég ofin sokkabönd á fæti og gjarðir í
vefstól. Hafaldaefni var þráður þar til að tvistur kom, svo stálaugun
þau voru hnýtt með tvisti. Hafaldagrindin var 3 rimar í stuðlum, þá var
hnýtt augað um miðslána og annar stuðullinn var laus svo hægt var að taka
hann frá og smokka höföldunum úr, svo var látið í höföldin en dregið í
skeiðina.

p9

Til að halda slöngunni út var notaður
felakamburinn. Það voru 2 við að vinda upp vefinn. Það voru 2 við að láta
í höföldin og draga skeiðina. Fetasköftin voru látin í áður en fetakamburinn
var tekinn úr, þá var slönguendinn bundinn við slána, sem var á milli uppstandaranna
fyrir ofan hafaldasköftin. Yfir uppistöðuna var sett band í endann á fetaskaftinu,
svo þau drægjust ekki úr.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1902

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 8206

p1

Ull og tóvinna I.

Þjóðminjasafn Íslands! 17. des. sl. meðtók ég spurningaskrá nr.13., 15. apríl 1965. Titilblað fylgdi ekki. Svör eru í molum eins og fyrri daginn. Þessum blöðum læt ég fylgja sýnishorn af sláturpræði.

Það vildi svo til að ég átti þráðarhnykil afgang, þegar farið var að nota bómullargarn til að sauma með. Þráðinn spann gömul vinkona mín skömmu eftir 1950, þá komin á níræðisaldur. Hef ekki komið mér að því að fleygja þessu. Þetta er bara það sem að hversdagsstörfunum lýtur, en sýnir þó, að það má tæja svo toglagð að verkið lofi meistarann.

Samkvæmt ósk sendi ég sýnishorn af jurtalituðu Gefjunarbandi.

Þetta eru afgangar af útsaumsgarni sem skólastúlkur á Blönduósi notuðu 1927-28. Á þeim árum sem M.H. í Garði litaði útsaums- og vefjargarn fyrir Húsmæðraskólann. Upplýsingar um litunina hef ég ekki undir höndum.

p2

Rúningur:

Starfið við að losa sauðkind úr reyfi nefndist að rýja eða taka af, aftekning tel ég hafa verið algengara í daglegu tali en rúningur, þó hvorutveggja væri vel þekkt. Hvenær sauðfé var rekið á fjall fór eftir tíðarfari. Ef vel viðraði var geldfé sleppt um sumarmál, aftekning miðaðist ekki við það. Ef ég man rétt var smalað 3-4 sinnum á vori. Smaladagar voru þetta kallaðir einu nafni. Í fyrstu smalamennsku var tekið af sauðum og öðru geldfé, eftir því sem til náðist.

Enn var smalað til aftekningar og mörkuð lömb sem sloppið höfðu ómörkuð.

Á fyrri árum báru ærnar ekki í húsi, heldur út um hagann. Þeirra var gætt frá morgni til kvölds, geymdar í nátthaga um nætur.

Síðasta vor smalamennska fór fram um mánaðamót júní-júlí, þá var fært frá kvíaánum og síðasta aftekning fór fram um það leyti. Talað var um að féð væri illa filldið. Væri kindin vel filldin eða komin

góð skil, var fljótlegt að taka af. Ef fé fór illa í ull, var smalamennsku flýtt, lagað á fénu eða rúið eftir því sem við átti.

Allt var gert til

að sporna við því, að fé týndi reyfi. Ekki var skóglendi til að dreifa, þar sem ég þekkti til. Í vorsmalamennsku var féð rekið í stekk, þ.e. hlaðin byrgi úr óhöggnu grjóti. Á Smáhömrum var aðalstekknunum skipt í tvennt, trégrind var í dyrum. Fremst var nokkru stærra byrgi grasi gróið, þar eða á grundinni fyrir neðan stekkin var tekið af

p3

geldfé, sem lagt

var niður og bundið. Í lambærnar var haldið, hvort sem þær voru hyrndar eða kollóttar. Áhöld við rúning voru: hnífar, skæri og sauðaklippur.

Þessi áhöld voru ekki heimasmiðuð. Ullarhrúga nefndist hrúga eða bingur, hvort sem hún var á vegg eða sléttri grund. Rúnar ær voru oft látnar vera í fremsta stekknunum meðan lömbin voru að sætta sig við móðurina. Þetta var kallað að láta ærnar lemja sig.

Við aftekningu má segja að hver hafi haft sína siði. Venja var þó að byrja á hálsi og taka síðan aftur eftir báðum síðum. Allt er þetta löngu liðin tíð og vinnubrögð önnur. Þar sem ég þekki til í Strandasýslu er féð rúið með rafmagnsklippum að vetrinum, og svo hefur verið mörg undanfarin ár. Ullarþvottur: Keytu var safnað til ullarþvotta í tunnu, sem ekki var notuð til annars. Ullin þvegin við læk. Enn standa hlóðarsteinar á lækjarbakka, þó áratugir séu síðan þar var hitað þvæli á ull. Stór pottur var settur á hlóðir, hálfylltur af vatni og keytu, hlutföll: 3 fötur vatn, 1 fata keyta, ef rétt er munað. Þegar þvælið var snarpheitt var ullin látin í pottin. Hæfileg þvæla, sem kallað var, hrært í með priki og fært upp í meis, sem lá á hliðinni yfir pottinum, og látið síga úr henni. Borin í bala að læknum og skoluð þar. Tágakörfur voru mikið notaðar við skolonina, og við að bera ullina á þurrkvöll. Ullin var látin í smádrýli, mesta vatnið látið síga úr henni.

p4

Væri þurrkur var

ullin fljótlega breidd til þerris á þurran grasbala eða grjóturð.

Athugasemd: Ull var ekki þvegin úr sjóðandi þvæli. Það magn sem hæfilegt þótti að þvo í einu nefndist þvæla, en lögurinn sem þvegið var úr þvæli. Eins og fleirri vinnubrögð breyttist þessi aðferð við ullarþvottinn. Farið er að nota sápu, sóða og ýms þvottaefni í stað keytu. Ullin látin í tunnu eða stamp, þvæli helt yfir, ull og þvæli látið í tunnuna til skiftis. Sá ekki troðið á ullinni með berum fótum. Notuð voru gúmmístígvél, sem þá voru orðin algeng. Væri þvegin ull flutt um lengri veg áður en hún var þurr, var hún flutt í kerru, í körfum eða böllum. Ull var ekki pukuð blaut. Þess

skal getið í sambandi við ullarþvottin, að fyrst var þvegin hvíta ullin, þá mislitur. Hverjum lit haldið sér, ljósgrátt dökkgrátt, mórautt og svart, síðast þvegnir sneplar og rusl. Ullartegundir:

Ull sem losnaði af fé í fjárhúsi, nefndist garðaló. Var ekki hirt til að vinna úr. Verið getur að ull af sjálf dauðum kindum hafi verið nefnd fariull, ég man það ekki, en gærur af sjálf dauðum kindum nefndist fariroð. Ull sem sauðfé týndi af sér út um haga nefndist haglagðar.

Ef börn eða unglingar fundu haglagða var það yfirleitt þeirra eign.

Um það er sauðfé heimtist í 2 reyfum, heyrði ég ekki höfð orð, en að kindin væri í tveimur reyfum. Þessi ull var þvegin og látin í kaupstað með annarri ull, þar sem hún fór ásamt flókum í 2. og 3. flokk eftir mati. Ull sem rökuð var af gærum nefndist einu nafni haustull.

p5

Ull af nárum nefnd

sneplar eða fætlingar. Úrgangsull, öðru nafni rusl.

Vinnuull: Nefndist einu nafni ull, sem ætluð var til heimilisnota.

Húsfreyja valdi vinnuull, áður en söluull var þokuð. Konur sóttust eftir þelmiklum og þéttum lögðum til að vinna úr. Vinnuull geymd í pokum á hanabjálkalofti eða pakkhúslofti. Þar sem ég ólst upp var húsmóðirin frjálst að því að taka frá vinnuull. Vöruskipti með ull var ekki önnur en þau, að ullin var lögð inn í reikning á Hólmavík, þar sem tekin var út matvara og aðrar þarfir heimilisins. Þegar farið var með ullina, var merkisdagur. Húmsóðirin og fleira kvenfólk fór þá í kaupstað. Börn sem heima voru hlökkuðu allan daginn til heimkomu fólksins. Ekki man ég flakkara og kannast ekki við að fólk ferðaðist um með varning.

Sú breyting

varð á, að farið var að selja ullina óþvegna. Um nokkurt árabíl var þó vinnuull þvegin heima, en svo lagðist það einnig af. Litun:

Um jurtalitun verð ég fáorð. Þegar ég man fyrst var lítið um jurtalitun. Á þeim árum fékkst útlendur litur í pökkum og bréfum.

Þó kom að því að litur var ekki fluttur inn og þá hófst jurtalitun aftur í meira mæli. Á þessi sviði var Matthildur í Garði í Aðaldal merkur brautryðjandi. Árum saman litaði hún band fyrir húsmæðraskólana.

Hún gaf út bókarkver

um jurtalitun og skrifaði greinar um reynslu sína og aðferðir. Fleirri konur munu hafa stundað jurtalitun með góðum árangri. Reyrt band í rauðum og bláum lit, notað í sokka og vettlinga.

p6

Tóvinna: Ullarvinna

nefndist einu nafni tóvinna. Það tíðkaðist bæði fín og gróf ullarvinna.

Það heyrði til undantekninga ef karlmenn unnu ullarvinnu til jafns

við kvenfólk. Á bernskuheimili mínu voru stundaðir róðrar frá réttum til jóla og fylgdu því margvíslegar annir, þó konur stunduðu ekki róðra.

Framanaf vetri voru það eldri konur sem spunnu og þrjónuðu, en það gerðu þær allann ársins hring. Ofanaftekning: Starfið við að skilja að þel og tog nefndist að taka ofanaf ull, ellegar ofanaftekning.

Konan hafði toglagðinn milli þumalfingurs og vísifingurs. Lagðinum ýmist kippt upp með einu átaki hægri handar eða nokkur hár í senn. Tog látið falla í lár eða gólf. Þó búið væri að taka stærsta togið, var eftir að hæra ullina og taka innan úr reyfinu allar illhærur.

Togkambar: Á hverju heimili voru til kamar sem tog var kembt í.

Þeir voru grófari og gistenntari en þelkambar, sem voru þó einnig misgrófir. Togkeming: Tog var greitt og sett í kamb eins og hver önnur ull. Konan hélt kömbum sínum í hvorri hendi.

Tennur kams í vinstri hendi snéru upp, en tennur í hægri kambi niður er kembt var. Eftir sem annar kamburinn fylltist og hinn tæmdist var losað um ullina og hún sett í neðri kamb, kembt áfram þangað til fullkembt var. Hnökrar greiddir úr jafnóðum og kembt var. Ullarlár:

Kannast við ullarlár. Algengt var að geyma í þeim kembur. Þekki ekki ullarmeis eða ullarkláf.

p7

Halasnælda:

Þegar ég fer að muna var að mestu hætt að spinna band á halasnældu. Snældur af ýmsum stærðum voru til, en þó kannast ég ekki við önnur heiti en tvinningasnælda og hrosshárssnælda. Einstaka hlutar halasnældu hétu snúður, hali og hnokki. Á hrosshárssnælduna var hrosshár spunnið og tvinnað. Jafnóðum og tvinnað var, var undið í rjúpur á halann og rennt af honum. Geymt þar til flétta átti reipi eða bregða gjörð. Hrosshársvinna var karlmannsverk, einnig gróf ullarvinna til sömu nota. Sérstakur tvinningarrokkur var til, þó var algengt að tvinna á snældu, einkum gróft band, sem rokkur tók illa við. Band í nærföt og plögg var tvinnað og þrinnað.

Gróf einspinna, fremur snúðlin var höfð í sjóvettlinga. Efni: vorull og haustull, samkembd. Algeng orð um áferð bands var groddi og svirgull um gróft band. Hólar og bláþræðir stöfuðu af slæmum kembum, ellegar vankunnáttu spunakonu. Hnökri á bandi kom af því að hnökri var í kembunni. Ef undið var af halasnældu, var hún ýmist sett á milli fóta eða haldið á henni. Togspuni: Sú fjölbreytta togvinna, sem sögur fara af, tilheyrir liðinni öld, eða öldum, svo mín þekking er í molum. Af annarra frásögn veit ég að togkemban var teygð í lyppu og úr henni var spunnið. Á öldinni sem leið var tvinnaður togþráður mikið notaður til vefnaðar. Ofnir voru dúkar í segl, tjöld, poka ofl. Úr togþræði voru gerð net, en teinar voru úr hrosshári.

p8

Togþráður var notaður

til allskonar saumaskapar. Karlmannaföt voru stungin með togþræði og hnappagöt gerð með þeim þræði. Togþráður var sagður koma úr höndum góðrar spunakonu, líkastur skúfasilki. Togþráður var notaður í fínt flos, sessur, dúka og ýmiskonar bönd. Þekkti nokkrar konur, sem áttu spjaldofin sokkabönd. Allar voru þær fæddar á öldinni sem leið. Það segir sína sögu. Í mínum búskap eignaðist ég tvær tegundir af þræði, skóþráð og sláturþráð. Skóþráður var einfaldur togþráður, notaður í skóvörp allatíð meðan íslenskir sauðskinn- og leðurskór voru í notkun. Þráðurinn var lagður margfaldur í skónálina, eftir því hvað skæðið var þykkt. Í skóþráð var haft mórautt tog, ef til var.

Sláturþráður var undantekningarlítið hvítur, einfaldur togþráður.

Eins og nafnið bendir til var hann notaður til að sauma með vambir og keppi í sláturtíð. Saumað með stoppunál og rennt að auga.

Snurða eða loki var það kallað ef lykkja kom á þráðinn. Snurða hafði einnig aðra merkingu. Um missætti milli fólks var sagt að snurða hefði hlaupið á þráðinn. Kastast í kekki í svipaðri merkingu. Að snúa snældunni, algengtum skapgarð, svipuð merking, var að koma ár sinni fyrir borð, vera sér góður. Þegar undið var saman af snældum var hafður hólkur á bandinu til að jafna það og taka af snurður.

Þráðarleggur: Sláturþráður undinn í hnykla, skóþráður á legg, ekki man ég að þeir væru skreyttir að öðru leyti en því að þeir voru litaðir.

Man ekki eftir vóluskríni, nema að nafninu. Börn léku sér að vólum, en band var oftast undið á gimburskeljar, sem einnig voru leikföng barna.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1884

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr.1464

p1

Ull og tóvinna 4.

Bréf dags. 9/5 ásamt 18. spurningaskrá, hef ég meðtekið, og ekki má ég láta því að öllu leyti ósvarað, svo þið vitið þó að það hefir komist á leiðarenda. En nú er ég alveg spurður í þaul, og skal strax sagt að varla mun vera til fávísari maður en ég við víkjandi því sem um er spurt, og því verða svör mín engin eða út í hött. Ég hef aldrei snert á vefnaði, en aðeins séð venjulegustu aðferðir og hjálpað til að setja til einfaldar uppistöður fatnaðar og rúmfatavoða. Ég hef heyrt nöfn voða og vefnaðar, en kann lítið að greina frá gerð, efni eða útliti þeirra dúka, sem vissulega voru af mörgu tagi.

Brekánsvoð,

buxnavaðmál, skyrtu og svuntudúk, sængurvera- og rekkjuvoðadúk. Þetta heyrðist allt, og alullar utanyfir fatavaðmál, m.m. og að sjálfsgöðu var lengd vefjar einatt miðuð við hvað margar álnir þurfti í hvað fyrir sig.

Voðir voru ýmist alull, þ.e. uppistaðan ullarþráður, einfaldur eða tvöfaldur og fyrirvafið ullarband. Garnvaðmál uppistaða þá útlent vefjargarn, tivstur, en fyrirvaf ullarband, algarn eða

p2

garn uppí garn. Þá

var allt voðarefnið útlent garn, og oftast einskeftuvefnaður.

Vefjargarn

var hvítt eða mislitt, brúnt, blátt, rautt ofl. Ullin: sauðarlitir, hvítt, svart, mórautt, grátt eða á ýmsan hátt samkembt. Svo var band litað, og víst voru þeir litir margvíslegir. Litunarmosi og margskonar grös og jurtir var notað til litunar á margvíslega hugvitssaman hátt blandaðir og tilbúnir, og svo komu allskonar útlendir litir "smálitir".

Litunum svo raðað í voðina, bekkir, rendur, teinar, eftir einhverjum

kúnstum eða fyrir mundum eða smekk vefara eða eiganda vefsins. En ekki hætti ég mér út á þann hála ís, að fara nokkuð að lýsa eða skilgreina þau nöfn, sem nefnd eru í spurningaskránni, en flest þeirra raun og hafa heyrt nefnd. Litun voða, bands eða ullar var víst vanalega heimilisvinna.

Nokkur metnaður var það, að hafa fallega skift litum í millipilsu kvenna, skyrtum karla, sængurverum ofl. Dúkaheitin: klæðavefnaður, hringavefnaður, vormeldúkur kann ég að nefna, en ekki meira. Salún sá ég sett upp og

p3

ofið. Það var

og er vandaverk. Salúns rúmteppi þóttu jafnan glæsileg, og frásagnarvert ef salúns teppi voru yfir öllum rúmum í bastofunni. Svo voru aðrar ábreiður, brekán, af þeim voru margar gerðir, ýmiskonar vefnaður, og litir á mismunandi hátt, samsettir, köflótt, röndótt, tíglótt, tennt.

Einskefta eða vaðmál. Oftast gróft efni, þykkar voðir, sem gott var að breiða ofaná sig þegar kalt var. Konu sá ég vefa á fæti sér, sokkabönd og axlabönd, an aðferðinni kann ég ekki að lýsa, held að fyrirvafið hafi verið vafið á flata spýtu, og hún dregin í gegnum skilið. Randir voru eftir endilöngum borðunum.

Gjarðæfni

var stundum ofið í vefstað. Efnið mun oft hafa verið tog. Aðeins tvenn sköft-hafaldasköft, voru þá notuð. Helst voru þessi ofnu gjarðæfni höfð í yfirgjarðir með leðursprotu og hringustykki. Falleg yfirgjörð með stórrí koparhringju þótti góður gripur. Undirgjarðir hnakka, söðla, voru oftast brugðnar.

p4

Efnið oftast hrosshár

smátt spunnu tvöföldu. Togband var stundum notað í þær, gjarna voru þær tvílitar oddgjarðir. Þær voru fallegar útlits og áttu helst að vera mjúkar. Hringur oftast kopar festar með leðurstykki á báða enda.

Klifberagjarðir

voru brugðnar í þær var haft hrosshár, hampur og saumtog, þ.e. smágerðustu rætur melgrass. Útlendur gjarðaborði útrýmdi smátt og smátt þessum heimilisiðnaði. Hærusekki sá ég. Þeir voru ofnir úr hrosshári, faxhári, smátt spunnu. Ég hygg einskeftuvend hafi verið á þeim.

Þeir voru með breiðum röndum, falleg vinna. Sérstök skeið, sekkjarritti, hentaði til þess vefnaðar. Hrosshár var táið hár fyrir hár. Látið falla á gólf niður milli fóta sér, vari var tekinn fyrir að ekki væri maður, þ.e. 2 eða fleirri óaðskilin hár, þegar nóg þótti komið, var beðjan löguð til og svo vafin upp í vöndul á snoturlegan hátt. Þegar spinna átti, var al stungið gegnum miðjan vöndulinn

p5

og í tréklump, sem

festur var á sperru eða stoð, svo var spunnið á stóra halasnældu, tekið fínt til og fest á knokkann. Þá var snældunni kingsað (snúið) svo snérist á þráðinn. Hann vafinn á snælduna undir snúðinn uns snældan tók ekki meira. Þá vafið af snældunni í hnykil, svo þegar annar hnykill var kominn, voru þeir jafnpættir og gjörður einn hnykill úr tveimur. Hann svo tvinnaður á sömu snældu. Þetta var allt vandasamt verk og seinlegt.

Stundum var hrosshár kembt í gömlum ullarkömbum, en þótti ekki eins gott og vel táíð. Hrosshársrokk heyrði ég talað um, en sá hann ekki.

Vefnaðarkennsla-námskeið, komu til sögunnar eftir aldamót. Munu kvenfélög og sambönd þeirra hafa átt frumkvæði að því, og einnig húsmæðraskólar, þá útbreiddist margskonar vefnaður, nýjar aðferðir og ný munstur. Að sumu leyti endurvaktar eldri aðferðir. En ekki þó er ég maður til að fjölyrða um það. Þar munu konur færari til frásagna. Verð ég að láta hér með lokið þessu fáorða spjalli, sem aðeins er auglýsing um fávisku mína, og bið ég afsökunar. Hugsanlegt er að betur takist til í annað sinn. Læt hér með 2 smá salúnsparða.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1902

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6127

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður: Margt væri hægt að segja um vefnaðinn, en því miður er ég ekki fróð um gamla vefnaðinn, því ekki var ofið heima. Það var maður í sveitinni, sem tók að sér að vefa fyrir foreldra mína það sem með þurfti fyrir heimilið. Hann hét Sighvatur Jónsson. Þá var það helst í rekkjuvoð eða rúmábreiður með salúnsvefnaði. Í uppistöðuna var spunninn þráður en eingirni í ívafið ýmist sauðalitir eða með jurtalitum, sem ég get ekki greint frá. Þó sagði móðir mín mér að amma hennar hefði litað úr sortu. Það var að mig minnir úr einir og eitthvað sem hún sótti í fjöruna, en því hef ég gleymt, en þetta var kallað sorta.

Voðum var gefið nafn eftir því hvað þær áttu að fara í, en aldrei var sett upp í vefstólinn nema eitt teppi í einu og ekki rakið í grindina nema það væri ákveðið fyrirfram í hvað voðin átti að fara, t.d. í svuntudúk eða pilsefni osfrv. Einskefta var það kallað hvað mörg sköft voru notuð í vefinn, en ekki eftir efninu, enda var einskeftu vend ofin jafnt úr íslensku sem útlendu efni. Mynstrið kom oftast út hvernig dregið var í höföldin. Það þekktist ekki að þrykkja í efni. Hér eru svo margar spurningar, sem ég get ekki svarað. Ég kynntist ekki gamla vefnaðinum, bara af afspurn. Þegar ég var krakki, þá sendi faðir minn ull til Danmerkur og fékk hana unn þar í dúka bæði kjóla og annan fatnað. Ég man eftir kjólum, sem við áttum systur, grænum með svörtu mynstri í þunnt og fínt. Öll vaðmál, sem unnin voru heima hjá fólki

p2

voru þæfð undir fótum,

líkt og gert var við eltiskinn, en voðir voru ekki litaðar, heldur bandið eða efnið sem í þær fór og alltaf ákveðið fyrir fram í kvað voðin skyldi notuð og hún kölluð eftir því fatavaðmál, rekkjuvoð, svuntudúkur, pilsdúkur.

Þegar rakið er í grindina verður þetta að vera ákveðið áður breidd

og lengd þess sem vefa skal. Litir og litun var mikið notað úr allskonar jurtum, heyrði ég að fólk talaði mikið um. Annars var komin útlendur litur fyrst þegar ég man eftir, en ennþá var litað úr mosa.

Það gerðum við systur, þegar ég var innan við fermingu var okkur kennt að þekkja mosann. Hann er á steinum, er eins og gráhvít skóf á litinn. Ekki hægt að ná honum nema í rigningu. Við höfðum hníf og skófum hann af grjótinu. Ég hef ekki séð hann hér fyrir sunnan, þó ég hafi gáð. Þessi skóf er ekki lík mosa, en þetta var kallað litunarmosi. Við tíndum þetta í poka, fórum með það heim, létum vatn í pott, settum mosann í vatnið, létum það sjóða í 10 mínútur, létum 2 peysur úr ull í pottinn, suðum það í 3 korter, tókum það af eldinum, helltum hálfum kaffibolla af ediki í pottinn hrærðum í, létum það smástund bíða í pottinum.

Þetta er sá fallegasti og sterkasti brúnn litur, sem ég hefi þekkt, og litast ekki upp. Ekki vissi ég til að þetta væri almennt gert. Bæði var ekki hægt að taka mosann að vetri til, svo næst hann ekki nema í rigningu, svo fastur er hann. Ég kannast ekki við hringvefnað eða oddavefnað og fleirra sem ég kannast ekki við.

p4

Glitvefnaður: Það

var árið 1922 að Jóhanna systir mín fór til Reykjavíkur til að læra að vefa á námskeið til Ástu Sighvatsd., bankastjóra, og lærði hjá henni allskonar vefnað. Hún óf glitvefnað í púða. Uppistaðan var tvístur, en ívafið var ullarband svart en mynstrið í rauðum lit. Hún óf flos mottur á gólf, handklæði, dúka, servíettur, rúmteppi með salúnsmynstri.

Hún of peysufatasvuntur úr silkilíni. Pantaði allt efni og vefstól frá Svíþjóð, en því miður get ég ekki lýst þessu frekar, er búin að gleyma því. Hún óf allt eftir uppskriftum, og bók sem ég man ekki hvað hét.

Uppistaða í flosmottur var útlent gróft, sem kallað var vefjargarn.

Það líktist seglgarni, en var mýkra, en ullarband í ívafið. Flosið var vafið uppá prik, svo að það yrði allt jafnt og skorið niður á prikinu, og því brugðið í vefninn með höndunum, eftir mynstrinu. Þrír endar í brugðning. Öðru máli gegnir með saumflos með nál. Það var notað til svo margs. Ég heyrði að það hefði verið flosaðir vestisboðangar á heldri menn með flosi, sem kallast háaflos, en er þó ekki hátt eins of nafnið bendir til. Það kunna það margir núna. Eins var flos notað í kanta til skrauts á föt, líka voru þrjónaðir kantar neðan á pilsin.

Það lærði ég af móður minni. Þessi kantur var hafður neðan á pilsin til styrktar pilsfaldinum. Spjaldvefnað get ég ekkert sagt um þekki það ekki, en vefnað á fæti t.d. að slingja, sem kallað var, það lærði ég krakki. Það var gert í kringum skóleppa aðallega saumaða

p5

leppa úr vaðmáli

eða úr afklippum af efni. Leppurinn var sniðinn úr 2 litum í 4 stykkjum, saumað saman aftur t.d. svart og grænt, ef það er notað látið vera saman,

svo er leppurinn fódraður með einum lit. Þarf ekki að vera sama efni, fódrið þrætt undir, svo er bandið, 2 litir svart og hvítt meira af svörtu, undið í hankir, endunum fest með nál í leppinn, svo er hönkinni brugðið gegnum bandið með hendinni og saumað jafnóðum við leppinn með nálinni, sem fest var með bandið þegar byrjað var. Hún aldrei slitin frá, fyrr en leppurinn er búinn. Þetta er seinleg vinna og var almennt ekki notað nema í sparískó eða jólaskóna. Uppistaða í slingingu er gerð með því móti, að hespa er gerð úr bandinu fyrst og brugðið undir fótinn eins og venja var þegar band var hespað, svo var það fest við leppinn.

Þetta var allt gert í höndum og það kallað að slingja.

Styttubönd voru líka ofin með nafni eiganda. Það sá ég aldrei, en heyrði talað um þau í sambandi við spjaldvefnað. Gjarðarvefnaður var aldrei ofinn í vefstól. Gjarðir voru brugðnar í höndum úr hrosshári, sem spunnið var á halasnældu. Það er svo gróft að ekki er hægt að spinna það á rokk, en mig minnir að ullarband hafi verið notað líka sem þar til var spunnið. Get ekki lýst því, búin að gleyma því.

Vefnaðarnámskeið voru hvergi haldin það ég vissi til á Vestfjörðum þegar ég var barn. Það var löngu seinna að Húsmæðraskólinn á Ísafirði fór að kenna eitthvað af vefnaði.

p6

Hæruvoð heyrði ég

aldrei talað um. Í hærur voru notaðir strigapokar, saumaðir saman í höndum og lykkjur úr snæri settar í hornin og trépollar þar í. Hrosshár var aldrei notað í neitt annað en gjarðir, það ég þekkti til, því síður hundshár.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1882

Sveitarfélag: 880 Kirkjubæjarklaustri

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr.1480

p1

Ull og tóvinna 4.

Fyrir síðustu aldamót var hér í sveit síðast unnið að vefnaði úr hrosshári í hærusekki en ekki í annað. Ég sá hærusekki í mínu ungðæmi, og voru þeir yfirleitt hafðir röndóttir upp og niður. Hrossárið var ýmist táið eða kembt í kömbum, og vafið í vindil, og fest upp t.d. með al í rúmstólpa eða dyrastaf. Þegar spunnið var með snældu, sem flestir gerðu, þó þekktist það að hrosshár var spunnið á gamla rokka. Ekki er mér kunnugt um mismunandi gerðir af hrosshárssnældum að öðru leyti en því, að sumar voru með renndum snúð, en aðrar með tálguðum snúð, og allar voru þær eins og bandsnældur í lögun, nema miklu stærri. Spuni á hrosshári með snældu, var unnin þannig að snældunni var haldið í hægri hendi, en með vinstri hendi var reitt úr vindlinum að neðan og snúð aðeins hleypt á til að jafna

p2

þráðinn. Svo

þegar kominn var hæfilega langur kafli frá snældunni að hrosshársvindlinum, var snúið með snældunni á það, og þegar kominn var nógur snúður á þetta, var það undið uppá snælduna með aðferð, sem nefnd var snældukings, og svo haldið áfram þar til komið var nóg á snælduna, þá undið af henni í hnykil.

Hrosshár var tvinnað á snældu eins og band eða þráður, nema að þegar það var tvinnað, var notaður steinn með gati í gegnum hann og var þráðurinn látinn dragast gegnum gatið á steininum þegar tvinnað var.

Það var gert til þess að ekki kæmu snurður á þráðinn við tvinninguna.

Steinninn var kallaður hrosshárssteinn. Um uppsetningu á vefnaði úr hrosshári, get ég ekki sagt neitt. Ég sá aðeins sinu sinni ofið hrosshár, þá barn að aldri, og get ég ekki lýst því.

p3

Sérstök höföld voru

notuð við hrosshársvefnað. Mig minnir að þau væru ýmist höfð úr hrosshári eða hampi. Vefjarkambur var til, sérstaklega til notkunar við hrosshársvefnað.

Vefjarskeið var til hér, sem eingöngu var notuð við þennan vefnað.

Hún var að gerð eins og venjulegar vefjarskeiðar, en mikið gistenntari og skeiðartennurnar voru úr eir. Skytta var ekki notuð, en fyrirvafið undið á mjóa spýtu, og henni stungið í gegnum skilið á uppistöðunum.

Hærusekkir voru saumaðir saman á hliðunum, upp og niður, en botninn var heill og faldur á brúnum á opinu, og á þær festar smá hornhagldir, til að draga opið saman, þegar pokunum var lokað. Ekki er mér kunnugt um aðra hluti, sem ofnir voru úr hrosshári. En nokkuð fram á þessa öld var hrosshár unnið í gjarðir, hnappheldur til að hefta

p4

hross með, beisli

og reiptögl. Ekki hef ég heyrt neitt um, að menn hafi kembt hrosshár saman við ull í vaðmálsvoðir. Engin dæmi þekkjast hér um,

að menn hafi safnað hundshári og notað það til fata. Ekki

hef ég getað haft uppá neinu af gömlum vefnaðarsýnishornum hér í sveitinni.

Býst helst við að hér sé ekkert að hafa af svoleiðis.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1923

Sveitarfélag: 310 Borgarnesi

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 5739

p1

Ull og tóvinna 4.

Það hefur dregist hjá mér lengur en ég ætlaði að sýna lit á að svara þessu. Í og með vegna þess að ég var að reyna að hafa samband við fólk, sem ég hélt að vissi betur en ég. Mjög fáu get ég svarað.

Talað var um skyrtudúk, buxnavaðmál, sængurveratvist. Tvistur var úr útlendu garni eingöngu. Ég hef ekki spurnir af að voðir hafi verið sendar burt til litunar eða þrykkja í þær mynstur. Þar sem ég veit til var efnið litað áður, væri um litum að ræða.

Ofið var efni til almennrar fatagerðar. Rekkvoðir úr ull og sængurveraefni og skyrtuefni úr útlendu garni. Ofið var í skyrsíur og poka, en það var fyrir mína daga. Vefnað í segl, tjöld, í reiðver og bakleppa undir reiðing hef ég ekki heimildir um. Veiða, hef aldrei heyrt það nafn, en klæðavend og tel að sá vefnaður hafi verið notaður í betri fatnað karla. Hringavefnaður tíðkaðist. Hef aðeins séð hálfhringað í nærföt úr ull, og kjóla og þá

p2

gjarnan úr útlendu

efni. Um oddavefnað get ég ekkert sagt. Vormeldúkur:

Hér um slóðir var þessi gerð kölluð vormeldúkur. Ég hef aðeins fundið eina undantekningu, sem segir að ormeldúkur sé tamara, en þekkir þó vormeldúk. Móðir hennar var góður vefari, fædd og uppalin í Fljótshlíðinni.

Salún: Þekki ekki annað nafn. Unnin voru aðallega rúmteppi, og til var að áklæði á bekk og stóla væru þannig unnin. Litað bæði úr jurtalitum og keyptum lit. Veit dæmi um bæði samfelld salúnsmunstur og bekkjað, autt á milli. Ég hygg að vefnaður hafi verið stundaður dálítið fram á fjórða áratuginn, en mjög lítið úr því, í mínu nágrenni.

Nú munu salúnsábreiður víðast vera slitur ein. Engin dæmi veit ég að þær hafi verið notaðar spari, en geymdar á milli. Brekán: Mér er ekki ljóst hvort salúnsábreiður voru kallaðar brekán, en held

það þó frekar. Rúmábreiður voru ýmist nefnd brekán eða rúmteppi, og þá stundum stytt í teppi. Ég og þeir sem ég hef ráðfært mig við, muna bæði köflótt og röndótt mynstur.

p3

Um glit, krossvefnað, flos og spjaldvefnað hef ég ekkert að segja. Veit ekki til að það hafi verið unnið hér á heimilum um mína daga. Gjarðarvefnaður.

Eftir þó nokkrar fyrirspurnir fékk ég heimildir um 2 menn, sem ófu gjarðir. Guðrún Þorsteinsd. á Uppsölum, fædd 26-05-1910, sagði mér að Þorvaldur Stefánsson, bóndi á Norður Reykjum í Hálsasveit, dáinn 1937, hefði ofið gjarðir. Þær hefðu verið unnar úr fínna efni (smágerðara) en þær sem voru fléttaðar eða riðnar. Þær hefðu viljað leggjast saman og ekki þótt eins góðar. Laufey Hannesd. Brekkukoti, fædd 29-01-1900 segir að faðir sinn Hannes Jónsson bóndi í Brekkukoti hefði ofið gjarðir. Hann var fæddur 1887, d. 1959. Námskeið, skólar:

Jóney S Jónsdóttir, nú í Gróf í Reykholtssdal, fædd 15-05-1902, greindi mér frá að 1926 eða 27, hafi verið haldin 2 vefnaðarnámskeið á vegum ungmennafélaganna, annað hélt UMF Brúin í Hálsasveit og Hvítársíðu, hitt UMF Dagrenning í Lundareykjadal. Kennari var Guðlaug Jónsdóttir frá Ölvaldsstöðum í Borgarhreppi. Jóney, sem þá var í föðurgarði í Kópareykjum í Reykholtssdal, var á námskeiðinu hjá

p4

Dagrenningu. Kennt var á Lundi og voru 4 þátttakendur, hinar 3 úr Lundareykjadal. Kenndur var salúnsvefnaður og aðrar algengar gerðir vefnaðar. Ekki held ég að áhrifa frá vefnaðarkennslu í húsmæðraskólum hafi mikið gætt. Þó var til að konur sem höfðu verið á húsmæðraskólum stunduðu eitthvað vefnað á sínu heimili. Skal ég nefna 2, Helgu Sigurðardóttur í Hraunsási, fædd 1908, d. 1982 og Vigdísi Bjarnadóttur í Nesi, Reykholtssdal, fædd 1910. Þær voru báðar á húsmæðraskólanum á Staðarfelli. Vefnaður hér um slóðir fjaraði út vegna fólksfæðar og anna á heimilum, og einnig vegna aukins úrvals af fataefnum í verslunum. Um 1940 fóru líka að aukast fjárráð fólks til kaupa á efnum. Ég hef reynt að afla sýnishorna af vefnaði, en því miður er margt komið í glatkistuna. Á tveimur bæjum varð mér dálítið ágengt. Ég sendi það hér með.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1917

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 3629

p1

Ull og tóvinna 4.

Um þessa skrá get ég ekkert sagt. Þó vil ég geta þess, að einhvern tíma á árunum frá 1925 til 1930 var haldið vefnaðarnámskeið í Arngerðareyri. Ekki þori ég að segja hverjir beittu sér fyrir þessu námskeiði.

Ekki veit ég heldur með vissu hver eða hverjir kenndu þar. Vera má að Sigurborg Kristjánsd. frá Múla hafi kennt þar, og beitt sér fyrir þessu námskeiði. Bið svo menn að taka viljann fyrir verkið.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1912

Sveitarfélag: 311 Borgarnesi

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6090

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður almennt: Því miður er ég ekki mjög fród um vefnað, þó var vefstóll heima í uppvexti mínum, og æfinlega ofnar 2 eða fleirri voðir á vetri. Stundum teknar voðir eða voðaeftir af öðrum bæjum.

Foreldrar mínir ófu bæði og fleirri, jafnvel ég kunni ofurlítið að vefa í þá tíð, en ég var ekki hneigð fyrir starfið, og hef aldrei ofið neitt síðan, enda óvísuð vefstólar til nú orðið þar sem ég þekki til. Ekki á ég nokkurt snífsi til af heimaofnum dúk eða nokkurt klæði, því miður.

Ekki man ég eftir að voðum væri beinlínis gefið sérstök nöfn eftir því sem átti að sauma úr þeim. Já, það var örugglega ákveðið álnatal í hvern hlut og lengd voðar oft í samræmi við það, en oft voru voðir ofnar, sem áttu að geymast og grípa þá til þeirra eftir þörfum.

Einskifta: Það sem algengast var að vefa, og mest notað var einskifta. Við heima í Árnessýslu, þar sem ég þekkti til, nefndum þetta einskiftu, en ekki einskeftu, svo ég held ég nefni það svo.

Fyrir utan einskeftu, sem ýmist hafði útlent garn að uppistöðu eða ullarþráð heimaspuinninn, en heima var ívafið ævinlega ullar einspuna og þá ævinlega unnin úr ofanaftekinni ull. Ég hef oft séð dúka eða föt og gluggatjöld saumuð úr dúkum eða voðum úr algarni. Mig minnir að útlenda garnið, sem haft var í voðirnar væri af sumum nefndur tvístur.

p2

Einskeftu dúkar voru

mismunandi að lit, stundum langröndóttir og ívafið líka mislitt. Þá urðu til köflóttir eða teinóttir dúkar, ýmist voru þá notaðir sauðalitirnir eða þá unnir úr litaðri ull, svo var þá keypt mislitt garn, ef dúkurinn átti að verða köflóttur eða teinóttur. Þessir dúkar voru hafðir í milliskyrturn og millipils, en stundum voru millipilsin einlit með randabekk neðarlega á flíkinni. Þá var mælt út hve mikið fór í millipils, og svo ofinn randabekkur neðst eða það sem áætlað var að væri nærri neðst á pilsinu.

Svo var einskefta notuð í krakkakjóra og buxur á yngri drengi, undirlök í rúm og brekán. Svo í pils handa fulltíða kvenfólki, og margskonar utanyfirföt, úlpur, reiðföt og kápur á yngri börn. En sjöl eða hyrnur hef ég aldrei séð heimaunnin öðruvísi en þjónuð eða hekluð. Sparisjöl voru útlend. Gamla konur gengu stundum með heimaunnar einskeftusvuntur, en mjög var það farið að leggjast af þegar ef fór að muna eftir mér. Ekki hef ég séð skýrsíur úr heimaofnu efni, og mjög lítið var um að einskefta væri höfð í sængurver, en þó hef ég séð það fyrir langa löngu. Efni í þoka eða tjöld var ekki unnið heima hjá mér. Nei, dúkar heima voru aldrei sendir burt til litunar. Ekki man ég til þess.

Vaðmál: Mig minnst að ullarþráður og ívaf úr ull væri ævinlega notað í vaðmál, oftast var það með sauðalitunum, en þó var litað svart það efni, sem fara átti í karlmannaþföt, sem notuð voru sem spariföt. Það var litað í stórum potti úr útlendum

p3

lit. Man ekki

eftir að hafa séð peysuföt eða spariföt kvenna úr heimagerðu efni eða sjöl.

Jú, hversdagsföt kvenna voru stundum úr vaðmáli, aðallega pilsíð meðan konur gengu í síðum pilsum hversdags, en treyjan var oft úr útlendu efni, lérefti rósóttu eða dökku og nefnd dagtreya. Þær voru líkar í sniði og peysutreyja. En hyrnur og kjóra úr vaðmáli man ég ekki eftir. Hyrnur heklaðar eða þjónaðar. Peysufatasjöl voru öll útlend, þau sem ég man eftir. Hversdagsföt karla voru flest eða öll úr heimaunnu vaðmáli, oftast með sauðalitum, stundum teinótt, en lang oftast einlit, grá eða mórauð. Þá náðu karlmannaþföt rétt niður fyrir hnén og þá með hnepptri klauf upp að hnjám á þeim sem skást voru búnir, en svo var ekki á öllum, og voru buxurnar þá hólkvíðar fyrir ofan miðjan legg, ef sokkar voru girtir innan undir. Það var fyrna ljótur búnaður ef jakki eða þur fór eftir því, og gamall hattkúfur á hausnum. Ekki að undra þó mórarnir okkar gömlu góðu draugar sem margir voru orðnir gamlir og úttaugaðir væru ekki beinlínis augnayndi í því líkum búnaði. Ekki voru nærföt fólks heima hjá mér ofin, en gamlan mann þekkti ég, sem sagðist ekki geta verið í öðrum nærbuxum en ofnum með vaðmálsvend. Þekki ekki til að vaðmál væri haft í rúmföt. En eins og ég sagði í allskonar ytri föt hversdags, og reiðföt karla og kvenna, þó voru miklu fleirri konur í reiðfötum úr útlendu efni, sevíoti að mig minnst. Engar skýrsíur voru úr ofnu efni, ekki þokar, segl eða tjöld voru ofin heima. Ekki fóður undir föt eða neitt til reiðvera, engar voðir sendar burt til litunar. Litað heima það sem litað var.

p4

Klæðavefnaður, veipa:

Jú, sumir ófu þessa svonefndu klæðavendardúka. Veipu hef ég aldrei heyrt nefnt. Þetta var kallað klæðavend. Þessir dúkar voru hafði í spariföt karla og venjulega lituð svört. Ég man ekki

eftir að þessir dúkar væru ofnir heima, enda áttu allir spariföt úr útlendu efni, en ég sá marga, sérstaklega eldri menn í þessum fötum, og heyrði oft um klæðavend talað. Vendin áþekk og á grófu seivoti minnir mig.

Hringavefnaður: Ég þekki ekkert til þessa vefnaðar.

Hef aldrei séð neitt með þessum vefnaði. Oddavefnaður.

Veit heldur ekkert um oddavefnað. Hef aldrei séð hann.

Ormeldúkur: Við í Árnessýslu nefndum þennan vefnað vormeldúk.

Það voru stundum ofnar vormeldúks voðir. Mig minnir bæði þráður og ívaf væri alltaf úr ull. Þessir dúkar voru notaðir í hversdagsföt karlanna og yfirhafnir, úlpur, jakka, reiðföt, en ekki man ég eftir að spariföt væru saumuð úr vormeldúk, þó getur það hafa verið. Venjulega voru sauðalitir í þessum dúkum. Þeir þóttu seinunnari en vaðmál, en sterkari. Ég man ekki eftir kvenfatnaði úr vormeldúk. Þó getur það samt hafa verið, en bekkjapilsur man ég eftir. Millipils úr einskeftu með marglitum vormeldúksbekk. Mér fannst þau mjög falleg þegar ég var krakki. Þá stytta konur sig og gengu í millipilsur og vildu þær hafa millipilsin sem fallegust.

p5

Salún: Þessi

vefnaður var nefndur salún eða salon, svona ýmist að mig minnir. Ég held ég nefni þetta ýmist salún eða salon, ef ég tala um þennan vefnað.

Þegar ég man fyrst eftir var salúnsvefnaður aðeins notaður í rúmabreiður, en ég hef séð áklæði undir reiðver með salúnvefnaði. Bekki stoppaða og klædda með salúni, söðulsessur með salúni á efri hlið, og ef til vill fleirra, ég man það ekki. Ég man ekki eftir að foreldrar mínir hafi sjálf ofið salún. En í næsta nágrenni við heimili mitt var lausakona, sem óf salún manna best. Ýmist tók hún vefjarefnið heim til sín og óf það þar, eða kom á bæina til að vefa. Kona þessi giftist aldrei. Hún hét Margrét Tómasdóttir, alin upp í Brattholti. Alsystir Sigríðar Tómasd. frá Brattholti, sem margir hafa heyrt getið. Margrét eða Manga eins og hún var kölluð, var oft tíma og tíma heima að vefa og þá helst salúnsvoðir. Hún hafði mjög gaman af sögum og alveg sérstaklega af Mannamun Jóns Mýrdal. Ég var þá 10-11 ára þegar hún sá Mannamun heima, sem var fenginn að láni úr bókasafni í sveitinni. Hún hafði marglesið þessa bók, en varð alveg friðlaus að heyra hana einu sinni enn, en vildi ekki tefja sig við lesturinn. Hún fékk mig nú til að lesa bókina upphátt fyrir sig meðan hún var að vefa. Ég sat svo þarna við hliðina á vefstólnum og þrumaði upp yfir vefslögin allan Mannamun fyrir hana. Hún skellihló oft og virtist skemmta sér með ágætum, en ég hef aldrei getað litið bókargreyið réttu auga síðan, hvað þá lesið hana nema í þetta

p6

eina skifti.

Margir fleirri ófu salúnsvefnað, en þó var það ekki mjög algengt,

en hvenær farið var að vefa salún, veit ég ekki. Ég held það hafi verið iðkað þar mjög lengi, svo margir áttu salúnsofnar ábreiður, þegar ég var að alast upp. Efnið var ull þar sem ég þekkti til, spunnin heima eins og allt í þá daga. Ábreiðurnar voru oft dökkar í grunnin, en kaflarnir með margskonar litum, oft litaðir úr útlendum litum, en stundum voru aðeins sauðalitirnir. Ég man ekki eftir öðrum jurtalitum, en mosalit mjög fallegur brúnn litur, úr skóf á klettum. Ég man ekki eftir að munstrin væru kölluð nokkuð sérstakt, og man ekki hvort vefarar fundu upp eða kunnu munstrin utanað. Man ekki eftir að Manga væri með neinskonar munsturblöð að fara eftir. Mig minnir að mjóar randir væru venjulega milli upphleyptu kaflanna. Ég veit ekki hvort húsmæðraskólarnir hafa breytt nokkru um gerð salúnsvefnaðar. Ég sé hann hvergi nú orðið, og yfirleitt engan vefnað, sem ofinn sé í heimahúsum. Fáir eiga vefstaði nú orðið, og þó vefnaður sé eða hafi verið kenndur í öllum eða flestum húsmæðraskólum, eru sárafaar stúlkur, sem eignast vefstaði eða halda vefnaði nokkuð við. Hér um slóðir held ég að enginn eigi vefstól, ekki þar sem ég þekki til. Ég veit ekkert hvaða verð var á salúnsábreiðum.

Ég man að sumir höfðu brekán til að setja á þau voru breidd yfir hálft rúmið yfir salúnsábreiðuna, sem þá venjulega var ný eða nýleg, en ekki man ég til þess að salúnábreiður væru aðeins notaðar á helgidögum.

Ég veit ekki hvenær yfirleitt var hætt að vefa í sveitum, en 1930 þegar við fluttum til Reykjavíkur var

p7

víða ofið til sveita.

Ég hef hvergi séð salúnábreiður yfir rúmi nú um árabíl. Brekán: Heima voru ábreiður yfirleitt kölluð rúmteppi, en gamalt fólk talaði gjarnan um brekán, margir kölluðu allt ábreiður, sem breytt var yfir rúmin, bæði salúnsofinn vefnað og annað. Hvort þau voru úr öðrum vefnaði, þrjónuð, heklúð eða saumuð úr allskonar afgangum, en langflestir nefndu þetta teppi eða rúmteppi eins og gert er enn í dag. Þau rúmteppi ofin annað en salún, voru flest með einskeftuvend með ýmsum litum, röndótt eða köflótt, en oft einlit. Venjulega var dökkur sauðalitur allsráðandi, svartur eða dökkgrár með lituðum röndum eða köflum, efnið tíðast alull. Tennt þekki ég ekki. Ég man aldrei eftir brekánsvefnaði heima, þó voru til brekán þar. Um vefnaðaraðferð veit ég ekkert og ekki hvenær alveg lagðist niður að nota þau. Glitvefnaður: Nei, ég hef ekki séð glitvefnað ofinn, en eina konu kannaðist ég við, og sá hjá henni mörg stykki með glitvefnaði, sem hún óf á sínum yngri árum, að hún sagði. Þetta var logandi fallett, sessuborð, búðaborð og margt og margt. Hún er vissulega eina konan, sem ég kannast við sem kunni glitvefnað. Þó sjálfsagt hafi þær fleirri verið til og eru sjálfsagt ennþá. Þá var þetta ekki algengt eftir að ég fór að muna eftir. Um aðferð veit ég ekki.

p8

Krossvefnaður: Um

krossvefnað veit ég ekki neitt, hef aldrei séð hann. Engar sagnir veit ég um konur sem saumuðu glitmunstur í heimaofna einskiftu.

Flosvefnaður: Um hann veit ég ekkert. Hef aldrei séð neitt flosofið. En ég lærði einu sinni að flosa með nál í stramma. Það er það eina, sem ég veit um flos. Engar sagnir veit ég um neinn, sem kunni flosvefnað, en að flosa með nál kunnu sumir, sömuleiðis að gimba.

Spjaldvefnaður: Lítið get ég sagt um hvernig spjaldvefnaður var ofinn, en í mínu ungdæmi kunnu sumar konur spjaldvefnað. Ég sá sokkabönd spjaldofin. Ýmist með rósum eða oddaofið og eina konu hef ég þekkt, sem gerði allmikið að því að spjaldvefa sokkabönd og fleirra.

Það var Margrét Tómasdóttir, sú er óf salúnsteppin. Ég man hún gaf mömmu ein svona ofin sokkabönd, en sokkaböndin voru í þá daga mjór og langur borði, sem vafinn var utanum sokkana neðan við hnéð. En allir sokkar í þá daga náðu upp að hné, bæði á konum og körlum. En ég sá Möngu aldrei spjaldvefa og sá aldrei áhöldin hjá henni, svo upplýsingar um aðferð get ég ekki gefið, og því miður eru sokkabönd móður minnar löngu ónýt eða glötuð. Fótvefnaður: Hef aldrei heyrt hans getið fyrr en nú, á spurningalistanum.

p9

Gjarðavefnaður: Nei,

gjarðir voru ekki ofnar þar sem ég þekkti til. Allar gjarðir eða langflestar voru brugðnar úr hrosshársblöndu. Það er að segja hrosshár og ull spunnið saman og svo brugðið úr þræðinum. Stundum, ef vantaði gjörð fljótlega, var hún saumuð úr tvöföldum eða þreföldum striga.

Námskeið, skólar: Ekki minnst ég þess að nein vefnaðarnámskeið væru haldin í minni sveit þegar ég var að alast upp. Ég held að yfirleitt hafi húsmæðraskólar ekki haft mikil ágrif í þá átt að efla vefnað, sem heimilisiðnað eða nemendur yfirleitt ekki haft sérlega mikinn áhuga fyrir vefnaði. Þó er ein og ein, sem haldið hefur út í lengra vefnaðarnám, þegar hún hefur lokið húsmæðraskólnámi. Ein kona í Stafholtstungum fór til Noregs og lærði þar margskonar vefnað, og hefur stundum kennt vefnað við Varmalands húsmæðraskólann. Ragnhildur Einarsdóttir á Svarfhóli.

Hún er sögð flínk í vefnaði, og kann ef til vill skil á gömlum vefnaði.

Ég veit það raunar ekki, en slæ þessu svona fram. Hæruvoð:

Heima voru hæruvoðir ekki unnar, en gamall bóndi í nágrenni okkar í Biskupstungum lét vinna þessháttar voðir, amk. framan af

p10

búskaparárum sínum.

Ég sá oft hærupoka frá Brattholti þegar ég var krakki. Bóndinn hét Tómas Tómasson, faðir þeirra Sigríðar og Margrétar, sem ég hef getið um. Hann var fornlegur nokkuð, og vildi búa að sínu. Ég sá aldrei þessar voðir unnar, en sá pokana. Þeir voru margir langröndóttir og litlar hornsylgjur festar á barmana, svo draga mátti pokaopið saman

með bandi eða snæri, ef þurfti. Ég býst við að vinnsla hrosshársins til vefnaðar hafi verið eins og ef flétta eða bregða átti úr því. Þá var hrosshárið og ullin táin. Ullin stundum kembd og kemburnar hafðar breiðar og þykkar, ull og hrosshári blandað hæfilega saman, undið upp í stóran vindil. Vindillinn festur upp á bita eða rúmstöðul og spunnið úr honum með stórri halasnældu. Bandið undið af snældunni þegar hún var full í hnykla. Ég veit ekki í hvernig vefstað þessar hæruvoðir voru ofnar. Hef aldrei séð þá, en pokana sá ég stundum. Ég veit engin dæmi þess að hrosshár væri notað saman við ull í vaðmálsvoðir.

Hundshár: Ég þekki engin dæmi þess að hundshár hafi verið notað á nok kurn hátt til fatagerðar eða neins annars.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1890

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1481

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður almennt: Það sem hér kann að verða skráð eru aðeins ófullkomnar endurminningar 10 ára drengs. Lætur því að líkum að lítið verði á þeim að græða. En á æskuheimili hans var vefstóll og allmikið ofið, og þaðan stafa þeir fróðleiksmolar, ef nokkrir verða, sem hér kunna að koma fram. Ekki verður skeytt um að taka spurningarnar fyrir í þeirri röð sem þær eru settar fram í skránni, enda fæstum þeirra svarað svo viðhlýtandi geti talist. Voðum var yfirleitt gefið nafn eftir áferðinni, vendunni. Helstu gerðir vendu voru: vaðmálsvenda, klæða- eða klæðisvenda. Dúkvenda, vormelsdúksvenda og hringavefnaður.

Vendan fékkst með því hvernig dregið var í höföldin og skammelin síðan troðin á sinn sérstaka hátt fyrir hverja vendu. Voðin gekk fljótast fram á vaðmálsvendu, gefið í af ívafinu og eitt högg látið nægja með skeiðarslaginu. Klæðisvendan var eitthvað seinofnari, en áferðin varð sléttari og fínlegri á voðinni. Seinlegast þótti að vefa vormeldúk.

Skilin voru frábrugðin, minna gefið í, en voðin barin mjög saman.

p2

Vormeldúkur hafði

allmjög öðruvísi áferð, en t.d. vaðmál og þoldi lengur slit, var notaður í yfirhafnir karla, ferðabuxur osfrv., skjólgóður og varðist vatni furðu vel. Vaðmál sem nota átti í utanyfirföt, var oftast með sauðalitum, stundum röndótt eða smárúðótt, svart, grátt, mórautt á víxl. Hvítt eða ólitað vaðmál var notað í nærföt, skyrtur, buxur, ennfremur í rekkjuvoðir, oft framborið sem "rekkjoðir", til að leggja á, þ.e. ofan á undirsænginni, en ofaná reyndu flestir að eiga línlak. Stundum var fínna vaðmál unnið í skyrtunum og sumar kvenflíkur. Ábreiður á rúm, voru jafnaðarlega ofnar hringavefnaði og í 2 litum, stórrúðóttar. Sama efni var einnig notað í þverpoka, þeir voru litlir, lítið lengri en hnakktaska, enda notaðir

svipað, bundnir við hnakk. Opið var á miðri hliðinni, oft reimað saman. Þá var vaðmál notað til þess að klæða með melreiðingsdýnur, þeim megin sem snéri að bakinu, en aflóga rúmábreiður til að klæða með utan klakktorfunar, sem einnig voru úr melrótum. En á seinni árum reiðinganna kom pokastrigi í stað vaðmáls.

p3

Twistur, tvisttau:

Allmikið var keypt og ofið úr bómullargarni, tvisti. Hvítu og marglitu. Úr hvítu garni var ofið í línlok, koddaver, borðdúka ofl., svo sem þerrur. Úr mislitu með margvíslegu mynstri: röndótt, teinótt, rúðótt, tíglótt efni í: milliskyrtur, svuntur, sængurver ofl. Einnig var oft ofið saman ull og twist, þannig að uppistaðan var twistur, en ívafið ullarþráður. Á öllum twistvefnaði mun hafa verið höfð hin svonefnda dúkvenda. Þessi samsteypa á ull og tvisti var m.a. notuð í vinnuföt karla, sem og millipils kvenna. Ekki er mér vel ljóst hvaða gerð vefnaðar, og hversvegna, var kölluð einskefta. Máske hefur aðeins verið notað eitt skilskaft í uppistöðu vefsins, í stað tveggja venjulega og voðin látin taka nafn af því? Mynstur eða fyrirmynd fyrir vefarann, þegar hann dró í höföld og skeið, var þannig gert að þræðir úr efni því er þá skyldi vefa, voru undnir upp á lítið spjald í þeirri röð og fyrirkomulagi, eins og þeir áttu að koma fram á voðinni. Þurfti við þetta aðgæslu fyrst og fremst þegar rakið var á rakgrindina.

p4

Litun úr innlendum

efnum var nálega úr sögunni þegar kom fram yfir aldamótin síðustu. Var þá farin að koma í verslanir litur í smábréfum er þótti handhægur. Enda um marga liti að velja. En áður voru einkum 2 litir innfluttir notaðir, hellulitur svartur og indigólitur blár. En sumt eldra fólk gerði á þeim eingan mun, aðeins blár litur, þó raunverulega væri um svart að ræða. DÖkkklætt fólk var kallað bláklætt, samanber blámaður=svertingi.

Mest notaðir innlendir litir voru: mosalitur, en hann var fenginn úr skóf, sem vex sumsstaðar í klettum, en þó oftar í stórgryttum urðum.

Er fallega móbrúnn. Mjög notaður á sokka. Sortulitur er búinn til með því að sjóða saman blöð af sortulyngi og sortu, en hún fæst í botninum á alldjúpum pyttum, nefndir sortupyttir. Hefur þarna verkað saman barkandi efni úr lynginu og járnsambönd og máske fleirri efni í sortunni. Grænn litur fékkst með því að sverfa eða klippa niður eir og kopar ofan í kúahland, en lítið mun sá litur hafa verið notaður. Álún þótti festa lit á ull og bandi. En ekki vissi ég hvernig það var notað.

p5

Spjaldvefnaði kann

ég ekki að lýsa. Að vísu sá ég í æsku gamla konu vefa, að því líkt telja má slíkan vefnað. Hún óf sokkabönd, axlabönd. Fyrir brön mittislinda

osfrv., en þetta voru mjóir renningar varla meir en 3-4 cm. á breiddina.

Uppistaðan var dregin gegnum göt á stinum spjöldum, sem ekki voru stærri en svo sem hálf tón. Hún brá lykkjunni ofan fyrir tóna og stóð á, en hélt á móti með vinstri hendi. Ívafið var undið upp á þrjón, en skilið gert með því að snúa spjöldunum og ívafinu þrýst að með mjög þunnri spýtu eða jafnvel hnífshakka. Mér er ljóst að á þessari lýsingu er lítið og raunar ekkert að græða, því ekki yrði spjaldofið eftir henni. En á þeim aldursárum var ég ekki athugull á það sem fyrir augun bar, síst á það, er mér fannst aðeins tilheyra kvenfólki eða jafnvel kerlingum einum. Og kann ég ekki annað frá þessari vefnaðargerð að segja og má vel vera hún sé týnd með öllu, og líklega aldrei verið algeng.

p6

Um þær gerðir vefnaðar,

sem nefndar eru Salún, glitvefnaður, krossvefnaður eða flos, kann ég ekki neitt frá að segja. Orðið "fótvefnaður" hefi ég ekki heyrt sem að vísu sannar ekki neitt. Orðin brekán og ábreiða virtust mér tákna nákvæmlega sama hlut, þ.e. yfirbreiðslu á svefnrúm. En síðar er farið að tala um rúmteppi, sem er kannske komið úr dönsku, enda sjaldnast heimaunnið. Gjarðir, þ.e. reiðgjarðir, klifbergjarðir, vissi ég ekki til að ofnar væru á vefstól. Efni í þær var venjulega allskonar úrgangsull, tog, kviðarull, illhærur og garðaló. Þetta efni var samkemt í togkömbum, síðan lyppað í höndum og snúið upp á eða spunnið á halasnældu.

Tvinnað og bandið síðan rakið niður í þá lengd að fullgerð væri reiðgjörðin, hálf önnur alin, en klifberagjörð ein alin. Gjörðin var brugðin, þ.e. einskonar vefnaður. Skil var gert með þumalfingri inn í miðju á rakningnum, ysti þráður dreginn í gegnum skilið, og færðist sá þráður yfir á hinn helminginn. Svo var farið eins að hinu megin, og þannig áfram uns lokið var. Stundum voru mislitir þræðir á jöðrum þegar byrjað var. Komu þá fram oddar.

p7

Hrosshár var að mestu

notað til reipagerðar, síðar varð það söluvara. Taglhárið, sem oftast var langt var táknað sundur með fingrunum. Faxhárið kemt í aflóga ullarkömbum. Kembingin eða tángin var látin falla í hrúgu fyrir fótum mannsins. Þegar hrúgun þótti hæfilega stór var hún vafin í vindil. Spunnið þannig að bor á skafti var stungið gegnum miðjan vindilinn, fest á rúmbrík. Spunamaður kom svo með halasnældu festi krók hennar í enda vindilsins og lyppaði fram úr vindlinum með vinstri hendi, en snéri upp á með því að velta snældunni í hægri hönd. Þegar þannig hafði verið snúið upp á hæfilega langan enda, var honum vafið um snælduhalann, og síðan haldið áfram. Hrosshársband var ætíð tvinnað.

Til var að hrosshár væri spunnið á rokk. Hrosshár var notað í þvögur, en ekki vissi ég hvernig þær voru tilbúnar. Ég heyrði og

talað um að skyr síur úr taglhári, og veit ekki um aðferðina að búa þær til Þvögurnar voru einkum notaðar við þvott á tréílátum, ókostur var að hár losnuðu úr þeim. Ekki vissi ég til að ull og hrosshár væri kembt saman. Hundshár held ég enginn hafi notað.

p8

Skólar, námskeið:

Sumir kvennaskólar hafa mjög góða kennslu í vefnaði. Ég hefi séð stúlkur koma með fagra muni sem þær höfðu unnið og ofið þar, jafnvel vandasaman myndvefnað. En þar með var sagan öll. Mjög fáar stúlkur og engin sem ég þekki, hefir haft aðstöðu til þess að eignast vefstól, né tækifæri og tíma til að stunda og nota þessa kunnáttu. Námskeið í vefnaði munu vera fátíð, sú þau annars til. Nauðsyn krafði þess áður að vefnaður væri stundaður. Og þó þröngar væru baðstofurnar mátti í ótrúlega mörgum sjá vefstól á miðju gólfi, þegar kom fram á útmánuði, enda kunnu þá margir að vefa. Þetta tók að breytast úr aldamótum. Tekið var að senda ull til vinnslu í voðir, í norskar ullar verksmiðjur, sem einnig tóku ullartuskur. En brátt tóku íslenskar verksmiðjur við þessu hlutverki. Kemming ullar lagðist niður. Ullin var unnin í lopa í verksmiðjum. Rokkar lögðust niður, en handspunavélar komu í þeirra stað. Nú eru þær nálega horfnar, en ullin unnin í band í verksmiðjum eða bandið keypt eftir hendinni. Ullarvinnan er horfin úr sveitum, nema ef þrjónaðir eru hálfsockar og lopapeysur.

p9

Þegar ég nú lít yfir

spurningaskrá Þjóðháttaskráningar Þjóðminjasafnsins nr. 18, og ber saman við svör þau, er ég hefi fest á pappír, verður mér alltof vel ljóst hve ofurlitlu er svarað af því sem spurt er um. Í svörunum er raunar ekki annað en það sem allir vita, en flestum ósvarað. Þarf ég því mjög á því að halda að forráðamönnum þessarar starfsemi líti viðleitni mína að svara spurningunum sömu velvildaraugum og hin önnur svör mín við spurningum, sem mér hafa áður verið sendar, og ég leitast við að svara.

En að þessu sinni er svörunum svo áfátt, að telja má nálega sem ósvarað.

Orsökina er einkum sú að starfsgreinin, sem hér um ræðir, er að því segja má, utan við æfistarf mitt, er teljast verður landbúnaður. Vefnað sá ég í æsku, en lærði ekki, og eftir að ég komst verulega til vits og ára var hann nálega horfinn með öllu úr þeim sveitum, þar sem ég var kunnugur.

Er þetta m.a. orsökina að fáfræði minni á þessu efni. Orðlengi ekki meira um þetta.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1903

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6237 p1 Ull og tóvinna 4. Gamlir tímar: Fyrst er ég man, þá lítil stelpa í foreldrahúsum, er heimafolk sat við ullarvinnu frá veturnóttum til útmánaða. Þrátt fyrir léleg ljósfæri og þröngan húsakost. Við skulum skyggjast inn í þessar litlu lágreystu baðstofur í íslenskum sveitum um aldamót. Kannske að lítið ljós beri daufa birtu um stofu, þar sem fólkið sat við vinnu. Í stofu þeirri sat allt heimilisfólkið með ullarlagð milli handa sér, táði og tók af tog. Það er ullin af kindunum, sem fyrst kemur til greina, áður en vefstóll er sleginn. Áður fyrr var ullin mikið notið í föt á fólkið. Hún var besti hitagjafinn í vetrarkuldanum. Man ég skamdegiskvöldin heima, þegar búið var að klinka vel aftur bæjardyrum og vita að allar skepnur voru innandyr, bæði í fjósi og fjárhúsi, jótrandi angandi töðugrasið. Mér leið þá notalega vel, þegar ég fann öryggiskenndina og hlustaði á mjúkt rokkhljóðið, er mamma sat á rúmi sínu við lítinn austurglugga baðstofu, og leiðbeindi okkur, jafnframt í lestri og reikningi. Þar sem við sátum með svörtu spjöldin okkar og grifflana. Breytt var fyrir glugga, þá vorum við ekki vör við þó úti ríkti frost og hríðarharka. Mikil ábyrgð hvíldi á húsmóðurinni, sem þurfti að sjá um að dagleg störf færu eftir settum reglum, svo ekki yrðu árekstrar með vinnubrögðin. Mörg voru verkin og fábrotin hjálpartæki þeirra tíma. Eftir mjaltir og umbúning rúma, var gengið til sængurs við mjúk heimaofin sængurver og lök. Við lásum kvöldbænirnar uns svefninn lokaði brá.

p2 Að setja upp vef: Þegar setja á upp vef, skal byrja á því að ákveða breidd og vörpu voðarinnar, sem merkir hve þétt hún á að vera, og reikna út í skeið. Er þá skeiðin rakin eftir því, og talið hve marga reyra hún hefir í 10 cm. Gerum ráð fyrir að setja upp handklæðavef, sem á að vera 20 cm. á breidd, og voðin sé hæfilega þétt með því að nota skeið, sem hefir 100 reyra á 10 cm. og 2 þræði í reyr. En til þess að fá vitneskju um hve margir þræðir verði voðinni eru reyrafjöldin á 10 cm. margfaldaðar með tugatölunni í breiddinni. Það eru $100 \cdot 7 = 700 \cdot 2 = 1400$, af því 2 þræðir eiga að vera í hverjum reyr, verða 14400 í þessari voð. Þetta er aðalreglan við að reikna út í skeið, sem kallað er. Ég styðst lítilega við uppskrift dóttur minnar frá kvennaskóla. Að rekja vef: Til þess er stór tré rakgrind notuð, sem tekur mikið pláss, og er þetta mikill vandi, svo vel fari. Mældur er jafnlangur þráður og slangan á að vera löng, og er hann lagður með jöfnu millibili á rakgrindina. Sé rakið af 2 má gera það úr hespunum, en sé rakið af 4 verður að gera það af snældum. Jafnóðum og rakið er, er spotta brugðið á milli hverra 5 eða 10 lykkja, svo hægara sé að telja á slöngunni. Mjög er áriðandi að skilin haldist hrein. Ég kann alls ekki að setja upp vef, því oftast eru fleirri hjálparhendur við það vandaverk.

p3 Ull og tóvinna: Mörg falleg flík hefur verið unnin úr ull af sauðkindinni, sem víða er þekkt og metin. Því miður er ullinni nú til dags ekki sýndur sá sómi sem í gamla daga. Áður fyrr klæddist fólk aðallega ulalrfötum, annað var ekki fyrir hendi. Því miður er ég hrædd um að ég sé lítt fær um að fræða aðra um þetta dýrmæta efni, sem hefir verið skjól fólks í þúsundir ára.

Vefnaður: Vefnaður hefir verið fluttur til Íslands frá Noregi býst ég við, þegar landnámsmenn komu til Íslands. Það má sjá í fornbókmenntum. Nöfn fengu voðir, að sjálfsgöðu, eftir notkun hvers og eins. Það yrði langt mál að sortera öll þau orð. Allt var þetta mælt og vigtað eftir vissum reglum. Venjulega 3 álnir

lengd á ábreiðu rúma (brekán), og undirlök (rekkujuvöð). Ofið var í fleirri ábreiðuf af sömu sort. Brekán uppistaða, ull-tog venjulega svört og rauð með skáröndum, og 3-4 rauðum bekkjum á endum. Stundum var lagður litaður úr ullinni. Mörg voru þau rúm, sem fólkið svaf í 2 og 2 í sama rúmi, án undantekningar gamals fólks. Einskefta: Einskefta er talin mjög sterkur vefnaður vegna þess, að uppistaða og ívaf binst þar á óbrotinn hátt, því þráður ívafsins er til skiftis ygir og undir einn uppistöðuþráð. Bindingin er því þétt.

Einskeftuafbrigði er brekánsvend. Vígindin á voðinni fara eftir því hvernig þessir þræðir bindast saman.

Varp, merkir þéttleika voðar eða uppistöðuvaðmál. p4 Oftast var notuð einskefta í ýmsa dúka og teppi, sængurver og marga fatadúka í fleirri litum. Mest voru þó sauðalitir notaðir nú er bæði band og allavega garn haft í mottur, renning og ótal fleirri stykkil. Litum var raðað niður eftir smekk hvers og eins. Móðir mín óf einskeftudúka og sendi til Akureyrar í litun og pressun. Einnig var sett í vefinn mislitt band, bæði þráð og ívaf. Það er afar erfitt að lýsa öllum þeim margbrotnu aðferðum, sem til heyra vefnaði. Það er aðeins fært þaulæfðum og lærðum vefara. Ég hefi lítið átt við vefnað. Óf þó ögn á Blönduósskóla 1923. Þar kenndi Kristjana Péturs vefnað um tíma. Ekki lærði ég þó að setja til vef. Gaman þótti mér að vefa, og hefði fegin viljað læra þá list, en það voru í Kelduhverfi ýmsir eldri menn, sem ófu fyrir mörg heimili, er ég fyrst man.

Dóttir mín lærði vefnað, bæði í kvennaskóla og eins heilan vetur á námskeiði í Reykjavík. Hún leiðbeindi konum hér, að setja upp vefi. Þá hafði ég öðrum hnöppum að hneppa of fylgdist ekki lengur með í þeirri grein. Einskeftuvefnaður er einfaldur og einna vandaminnstur, því mest notaður við vefnað almennt. Það er afar flókið að setja upp vef. Skil ég varla hvernig hægt var að koma því við í litlum og lágreistum baðstofum, innan um margt fólk, börn og gamalmenni. Sagt er að neyðin kenni naktri konu að spynna. Nú væri nauðsynlegt að taka á ný upp vefnað, svo fólk þyrfti ekki að vera atvinnulaust. Lesið vefnaðarbók Sigrúnar Blöndal. p5 Vaðmál: Vaðmál er, eða var, mjög algengur heima. Hann einkenndist á því að skálínur liggja eftir voðinni, vegna þess að hver þráður byrjar að bindast einu fyrirdragi fyrr eða síðar, en sá næsti á undan. Að öðru leyti vefast allir þræðirnir í einu bindingsmunstri á sama hátt að hver ívafspráður liggur yfir og undir jafnmarga uppistöðuþræði. Venjulega er vaðmál eins báðu megin. Þessi vefnaður nefndist að mig minnir fata- eða klæðisvefnaður. Ég man eftir því að mamma óf þennan vefnað í ýmsan fatnað fyrir mörgum árum og saumaði sjálf allan fatnað. Hún lærði fatasaum í Reykjavík, þá ung að árum.

Klæðavefnaður, veipa: Heima hjá foreldrum mínum, var talað um ýmiskonar ullardúka, bæði á pílta og stúlkur, peysufatadúkar, jakkafatadúkar, sem oftast voru sendir til Akureyrar í litun og pressun. Einu sinni á barnsárum mínum, man ég, að móðir mín vandaði sig mjög að spinna fallett þelband, sem hún svo sjálf óf úr fatadúk, sem litaður var á Akureyri. Svo saumaði hún jakkaföt úr dúkunum á pabba. Föt þessi þóttu mjög falleg og fékk mamma hrós fyrir. Undirlök uppistaða tvístur, ívaf einfalt band. Kona ein Matthildur að nafni í Garði í Aðaldal, var fræg fyrir jurtaliti sína, sem enn eru notaðir í vefnaði í kvennaskólum. p6

Hringvefnaður: Hringvefnaður var ekki algengur heim, held helst varla þekktur nema af lestri bóka. Hægt er að breyta þar til með ýmsu móti. Algengastar eru 4-6-8 skafta gerðin nr. 107, 108, 109, 111. Handklæða uppistaða óbleikur tvístur 2.20 - ívaf hör n.m. 16. Breidd 60 cm. Skeið 75 tennur á 10 cm. 1 þráður í hafaldi, 2 í tönn. Rakið: 76.60:10.2 - 912 þræðir. Oddavefnaður: Í bókum hefi ég séð að oddavefnaður sé leiddur af vaðmálsvefnaði, á þann hátt að breitt er um stefnu skilanna þannig, að þau fara í gangstæða átt og mynda odd, þar sem línurnar mætast. Þetta má ýmist gera með inndrætti eða stigi. Annars ófróð um oddavefnað. Ormelsdúkur: Ormelsdúka vefnaður er þriðja frumbindingin. Hann er sléttur og áferða fallettri en annar vefnaður. Kemur það til af því, að hver uppistaða og ívafspráður í einu bindingsmunstri bindst aðeins einu sinni. Bindingspunktunum er dreyft á reglubundinn hátt yfir allt bindingsmunstrið. Hver þráður liggur yfir marga aðra, svo vefurinn verður þéttari og gengur því betur. Dúkurinn verður líka sléttari og gljáandi. Allavega breytilegur, mér lítið þekktur, margskefta ýmist notuð, buxna og dúkaefni. p7 Salún:

Salún er hin eina af þessum vefnaðartegundum, er náð hefur verulegri útbreiðslu hér á landi. Mikið ofið, aðallega á suðurlandi, þar sem móðir mín ólst upp. Sá vefnaður var mikið notaður í ábreiður, sem sennilega hafa útrýmt brekánunum, sem ávallt voru þykk og þung. Ekki er vitað hvernig stendur á salún

nafninu. Annarsstaðar á Norðurlöndum hefir þessi vefnaður önnur heiti. Það eru margar gerðir af salúnvefnaði, er allar má rekja til tvíkaflaðra dregilsmunstra. En talið er að hið upprunalega munstur sé hið svokallaða salúnsrós. Salún er ofið á 4 sköftum, eru því 2 sköft í hvorum kafla munstursins, fyrsta og annað skaft fyrir einn kafla og þriðja og fjórða skaft fyrir 2 kafla. Inndrátturinn er beinn á hvorum kafla fyrir sig. Gaman að bregða rósamunstri í kafla. Salún er bæði fallegur og fljótofinn. Hentugur til margs, s.s. ábreiður, gluggatjöld, borðdúka, húsgagnafóður ofl. Salúnsmunstur eru mjög smekklegr. Því miður er lítið gert af því að vefa hér í sveit nú til dags. Það eru mörg ár síðan námskeið í vefnaði voru höfð hér. Nú eru þær konur horfnar á braut, því óðum fækkar fólki í sveitum landsins. Enn er þó hægt að treysta á að kvennaskólar landsins sjái um að vefnaður ekki gleymist. Ein kona í N-Þingeyjarsýslu óf heil gólfteppi og balderaði fína borða. Hún er nú látin fyrir mörgum árum. p8 Brekán: Brekán eða rúmteppi (ábreiður) voru þau nefnd. Efnið tvinnuð, ýmist band eða tog, bæði í uppistöðu og ívaf, einskefta. Skáröndótt, heima rauð og svört. Skytta var notuð. Þetta var sterkur vefnaður. Hannes Hallgrímsson í Kelduneskoti var góður vefari. Það eru nú orðin æði mörg ár síðan hætt var að nota brekán, enda flest, ef ekki öll rúm horfin og gleymd. Nú sofa þó hjón saman í breiðum básum. Ekki veit ég annað, en öll slitin brekán hafi hafnað í ruslatunnum, sem víða eru til. Glitvefnaður: Uppistaða og ívaf brúnt eða svart, fjórþætt kambgarn. Skeið 50 reyrar á 10 cm. Einn þráður í hafaldi og einn í reyrvafi, sem ofinn er í þessarri uppistöðu er hæfilega þéttur, bæði fyrir krosssaum og glitsaum. Mikið ofinn í kvennaskólum. Krossvefnaður: Svipaður brekánsvefnaði. Hafaldagarn eða grófur togþráður, skeið 9/12 eða 9/16, 30 til 38 tennur í 10 cm. 1 þráður í hafald, 1 þráður í tönn. Flos - mottur: Uppistaða netagarn og ívaf band í flosið, þarf kambgarn. Skeið 30 reyra í 10 cm. Ofnir 7 þræðir á milli hnútanna. p9 Námskeið, skólar: Vefnaðarnámskeið voru hér í Kelduhverfi, sem kvenfélagið sá um. Var þá fengin stúlka til að leiðbeina í þeirri grein. Það eru nú mörg ár síðan. Aðallega var þar ofið úr tuskum mottur. Ekki tók ég þátt í því. Enda hefi ég aldrei kunnað að meta þann vefnað. Tuskumottur safna í sig ryki og þvælast fyrir á gólfum. Dætur mínar fóru í kvennaskóla Laugalandis, og ófu mörg mjög falleg stykki með ýmsu móti. Þó nú séu húsakynni rúmbetri en í gamla daga, þá eru þau fyllt með fínum mublum og alskyns óþarfa drasli, svo vefstóll ætti þar ekki heima. Að vísu mætti vefa í auðum fjósum, þar sem búið er að fjarlægja blessaðar kýrnar. Satt að segja er ég alls ekki fær um að lýsa vefnaði, og kann mjög lítið þar að lútandi, þó ögn ég hafi ofið á yngri árum og löngu gleymt. Verð ég því að biðjast afsökunnar á fáfræði minni. Vefnaður er afar margbrotinn og vandasamur, og þarf langan tíma til að læra hann og nákvæma eftirtekt. Jurtalitir (innlendir): Birkilauf, rauðviðarlauf, einiberjalyng, sortulyng, mosi, tröllasúra, gulmaðra, haugarfi, smári, brunarót, beytilyng, krækiberjalyng, heimanjólí, hreindýramosi, birkibörkur, maríustakkur, túnsóley, ranfang, hvítmaðra. p10 Gjarðir: Það hefi ég heyrt, að gjarðir væru ýmist ofnar eða brugðnar úr hrosshári, og eins reipi. Þó ég sæi það ekki gert, þá man ég þessar sterku gjarðir við öll venjuleg reiðtygi. Mér virtist þetta efni allra líkast þykkum striga. Það var kallað að slá til vef, þegar slegið er með slagslánni, þétt að munstrinu um leið og skyttunni er rennt eftir skilum, og eins á eftir. Ég hefi hvergi séð aðferð gjarða. Gæti þó trúað að vefnaður gjarða sé svipaður brekánsvoð eða gólfmottuvoð eða hærupokavoð, sem mikið voru notaðir um land allt í gamla daga. Hærupoki: Uppistaða og ívaf tvinnuður togþráður. Skeið 20-30 tennur á 10 cm. 1 þráður í hafald 2 í tönn. Aldrei var hundshár notað heima. Í gamalli Hlín, las ég hve mikið einyrkja, fátækur bóndi í S-Þingeyjarsýslu hafði ofið í hjáverkum sínum. Hann fæddist 25. júní 1869. Á sama bænum átti hann heima í 60 ár. 40 ár bjó hann sem eigin bóndi. Frásögn hans, hve mikið hann óf, fer hér á eftir. Vaðmál, rúmábreiður, undirsængurveraefni úr tvisti 3500 m. Af þráðardúk, mislitum og hvítum með breyttum vefnaði og vormeldúr úr ull 2500 m. Af handklæðum og borðrenningum og hálstreflum ofl. 500 m. Af bekk- og rúmábreiðum af ýmsum gerðum 300 m. Af gluggatjöldum og borðdúkum 200 m. Auk þess nokkur hundruð metrum af gjarðaborðum. Vefnað lærði hann hjá móður sinni. Þegar hann var hálf sjötugur, þá loks brá hann sér á vefnaðarnámskeið. Ennfremur leiðbeindi þessi starfandi bóndi, byrjendum í vefnaði. Seinna var hann kjörinn heiðursfélagi í Heimilisiðnaðarfélagi Norðurlands í viðurkenningarskyni fyrir framúrskarandi

afköst í vefnaði, segir í Hlín. Þarna sést að gjarðar hafa verið ofnar í gamla daga. Það er gaman að spreyta sig á vandasömum spurningum, og hefi ég lært þó nokkuð af þeim og þakka ég ykkur vel fyrir, að endast til þess að senda mér þessi blöð, án lítils árangurs fyrir ykkur. Ekkert er mér eins ljúft, sem að rifja upp æskuatvik mín í föðurgarði. Þó meira ég gæti unað mér undir berum himni þegar vorið kom í allri sinni dýrð og hólmar Víkingavatns fylltust af syngjandi samsöng fugla, sem streyttu flug sitt frá fjarlægum ströndum heim á íslenska fold. Góð kveðja frá Guðnýju.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1889

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr.1532

p1

Ull og tóvinna 4.

Af voðum þeim, sem spurt er um í þessarri skrá, þekki ég aðeins 3 gerðir, þ.e. vaðmál, einskeftu og klæðisvend. Orðið klæðisvend var í þessu tilfelli notað bæði sem lýsingarorð og nafnorð. Hver um sig þessarra voða getur verið úr eintómri ull (alullarvoð), eintómu vefjargarni eða vefjargarni og ull. Var garnið þá venjulega haft í uppistöðuna, en ullin í fyrirvafið. Efni voðar segir ekkert til um það hverskonar voð þetta er. Vendingin sker algjörlega úr um það.

Hinsvegar voru voðir, einkum vaðmál, stundum kenndar við efnið, sem í þeim var eða í hvað þær voru ætlaðar. T.d. þelvaðmál, sem unnið var úr tómu þeli, og ætlað í spariföt kvenna og karla, og þá oft kölluð sparifatavaðmál. Oftast voru þau unnin úr hvítu ullarþeli, vaðmálið hellulitað áður en saumað var úr því. Togvaðmál var kallað vaðmál, sem að mestu eða öllu var unnið úr togi, haft í hversdagsföt karla, venjulega grá- eða móleitt að lit, oftast var bæði þráður og fyrirvaf tvíannað (tvöfalt), og fyrir kom að annar þátturinn var hvítur, hinn svartur. Sá litur var kallaður sprengt eða sprengdur. Þá voru vaðmál unnin úr ull upp með öllu saman, eins og það var orðað (óofanaftekinni ull), sem höfð voru í undirrekkvoðir, hversdagsföt kvenna og nærföt karla. Rekkvoðirnar voru hvítar, kvenfötin sauðsvört eða lituð svört, karlnærföt grá, annaðhvort sauðgrá eða indigólituð ull kembd saman við hvíta ull. Kvenfólk var í þrjónuðum nærfötum. Í yfirrekkvoðir var garn haft í uppistöðu, ull í fyrirvaf, og ýmist haft vaðmál eða einskefta. Eftir að farið var að vefa garn í garn, eins og það var kallað, þegar vefjargarn var bæði í uppistöðu og fyrirvafi, var það oft haft í yfirrekkvoðir, en þá voru það ekki lengur kallaðar rekkvoðir heldur

p2

lök. Þá var

garn í garn og haft í milliskyrtnur, oftast annaðhvort röndótt eða brúnt

á lit. Sjálfsagt hefur garn í garn verið notað í fleirri flíkur, þó ekki geti ég munað það með vissu. Röndótt einskefta var höfð í milliskyrturnar, millipils, teltnakjóra, svuntur ofl. Klæðisvend var einungis ofin úr góðri ull, enda höfð í spariföt karla og kvenna, lituð dökkum lit. Ekki man ég eftir að ofið væri í segl, tjöld, poka eða skyrsíur. Ég sá hvorki segl eða tjöld úr öðru efni en striga.

Pokar komu utanum kornmatinn úr kaupstaðnum. Fyrsta skyrsían, sem ég sá var þjónuð, ég held úr hvítu vorullartogi. Annars var gisið léreft eða jafi, eftir að hann fór að fást í verslunum, haft í skyrsíur.

Kastpils og kastsvuntur, er svo var kallað, voru saumuð úr pokum. Annars voru uppgjafaflíkur, sem ekki þóttu hæfar til annars, hafðar til að vera í við mjaltir og önnur óhreinleg störf. Ekki veit ég til að gjarðir væru ofnar í vefstað. Þær voru venjulegast brugðnar.

Brugðningu, svo og kemberingu og spuna, bæði á hrosshár og togi í gjarðir og reiptögl, hefi ég áður lýst, man ekki fyrir víst hvort það var í svorum við spurningaskrá frá Þjóðminjasafninu eða í bréfi til Orðabókar Háskólans.

Hefi lengi verið í bréfasambandi við báðar þessar stofnanir, og man ekki alltaf hvað ég hefi skrifað hvorri. Spjaldofnum sokkaböndum man ég eftir. Og einu sinni eða tvisvar sá ég spjaldofið, en hvernig vefarinn bjó til skilið eða sló vefinn man ég ekki. Ekki er mér kunnugt um hundshár væri notað til neins. En einn mann þekkti ég. Hann var á Suðurnesjum, sem lét vinna búkhár af hestum í sjóvettlinga handa sér.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1918

Sveitarfélag: 550 Sauðárkróki

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 5672

p1

Ull og tóvinna 4.

Það hefur dregist að ég svaraði spurningum Þjóðminjasafnsins, sem mér bárust í hendur í desember sl., ásamt jólakorti, sem ég hér með þakka.

Því miður treysti ég mér ekki til að svara neinu af þeim spurningum, sem varða vefnað. Hætti mér ekki út á svo hálán ís, þar ég ekkert til þekki. Hinsvegar sendi ég hér með afklippu af heimaunnu vaðmáli, sem systir mín óf, en móðir okkar vann í voðina. Pétur Pálsson, Hofi, Hjaltadal léði vefstóllinn og aðstoðaði föður okkar við að rekja í vefinn og setja hann upp. Mér hefur verið sagt af fólki, sen nú er dáið, að faðir minn hafi verið listavefari. En vefstóllinn hans eyðilagðist í eldi 1905. Nú harma ég að hafa ekki haft hugsun á að fræðast af föður mínum um vefnað. Hann leiðbeindi Önnu systur minni við vefinn.

Hana minnir að hún væri á 16. ári þegar hún óf voðina. Anna er fædd 1915. Svo það er yfir 50 ár síðan þetta var unnið. Þetta vaðmál var unnið í nærbuxur á karlmenn. Úr smá afgang sem til var saumaði ég kot á son minn ungann. Og úr þessu hálfslitna koti er þessi bót.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1891

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1490

p1

Ull og tóvinna 4.

Þórður Tómasson! Þekka bréfið og kveðju þjóðminjavarðar. Sagt hef ég ykkur áður að ég mun hafa verið um 9 ára þegar vefnaður lagðist niður á heimili foreldra minn. Hafði þá lítinn áhuga á iðninni, og hef mestu gleymt. Þess vegna verður lítið um ull í mínu geitarhúsi. Hér var og aðeins einfaldari vefnaður ofinn. Mér skilst að þið hafið ekki haft dug í ykkur í sumar er leið að skoða refagildruna í Brokey. Það getur verið hættulegt að draga allt á langinn. Vefnaður hér var vaðmál og einskefta eða skefta. Vaðmál var ofið frá ystu til innstu fata. Ytri föt voru yfirleitt lituð, þó stundum samkembd grá.

Þá ekki lituð. Litur var allur tekinn í búð. Misjafnlega grófar voðir þessar eins og henta þótti til notkunnar. Nærföt voru öll úr alhvíttri ull og hyllst til, að þau væru fíngerð og voðfelld. Konur voru í heimaunnum nærfötum, skyrtum og svo nefndum nærpilsum og sennilega buxum. Millipils voru oft í skærum litum og lögð bekkjum og blúndum. Þá tíðkaðist að konur brytu upp hin þungu ytri pils, er þær lögðu land undir fót. Það var list að ganga vel frá því að ekki bilaði. Augnayndi var það samferðafólki að sjá hin litskrúðugu pils "um fæturnar flaxast og flagga í hálfa stöng".

p2

Stundum var uppistaða

tvistur, en ívafið band. Það mun hafa heitið einskefta. Þertta mun hafa verið notað í nærföt og yfir rekkvoðir, jóðir. Tvistur í tvist var ofinn í milliskyrturnum, svuntur ofl. Það var úr marglitum tvisti. Oftast var það rúðótt, sem kallað var. Það er að ferhyrndir reitir mynduðust innan fjöllitra teina eða randa, sem skárust. Líka var til að voðin væri aðeins röndótt. Þessum fjöllum dúkum var vafið, raðað á spjald, til skrafs og ráðagerða áður en ofið var sýnishorn. Segl voru úr einskeftu dúk var hér til þegar ég fyrst men eftir. Þau

voru notuð á skipinu, sem svo var kallað. Það var áttæringur. Segl þessi voru yfirleitt ekki notuð nema í fiskaferðir undir Jökul. Það voru lengstu ferðirnar, ein á ári. Þess á milli voru seglin geymd eins og helgur dómur. Vormel - ormeldúka hef ég heyrt nefnda, veit ekki hvert ég hef séð þá. Salúnsábreiður voru hér yfir rúmum. Þær munu hafa verið nokkuð dýrar og ekki var allra að setja til þann vef né vefa hann. Enn er bér til ein slík ábreiða, marglit og flókið verk. Mér finnst hún falleg en treysti mér ekki til að lýsa henni. Brekán munu að mestu hafa verið unnin úr togi. Þau voru oft rúðótt. Oftast sauðalitir. Sennilega einskefta. Slagborð, skeið og skyttur voru notaðar hér við allan vefnað.

p3

Fótvefnað sá ég gamla

konu grípa í, þegar hún hafði stund til. Hún brá því á fót sér, að öðru leyti virtist mér hún hafa allt vefjarverkið í höndunum. Ég hnýstist aldrei í það. Þetta var með mörgum sterkum litum. Virtist eiga að vera lindi, mittisband, belti. Gjarðarvefnaður. Hér í sveit dvaldi eitt ár fyrir um 40 árum maður, sem óf eða reið söðul og reiðingsgjarðir. Þær vöktu eftirtekt fyrir fjölbreytni og vandvirkni.

Maðurinn hefur átt heima í Staðarsveit, mig minnir á Brekku eða Fossi.

Hann hét Sveinn. Ef þið hafið áhuga á þessu væri leitandi þangað.

Kannske er maðurinn dáinn, en það kynnu að vera aðrir sem kynnu iðnina.

Það er borin von, að mér verði send fleirri plögg af þessu tagi. Ég er nú við háan aldur og heilsan ótrygg. Þakka viðskiftin.

Hef haft gaman af þeim. Kær kveðja Jónas Jóhannsson.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1899

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 6143

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður: Vefnaði var gefið nafn eftir vend, og til hvers voðin átti að notast. Salúnsvoð var aðeins notuð í rúmábreiður, í setur á stóla og önnur húsgögn (t.d. á púff). Salúnsvoðin, sem átti að verða í yfirbreiðslu á rúm, var ofin úr tvinnuðu bandi, venjulega voru þessi teppi nefnd brekán. Voru þau margbreytileg að lit.

Einskefta var notuð í rekkjuvoðir og koddaver, alltaf einlit, hvít voð, en ofið með röndum í ýmsan fatnað t.d. millipils, svuntur og milliskyrur.

Uppistaðan var ýmist ullarþráður eða tvistur, ívafið þráður eða bómullargarn.

Voðin sem átti að notast í nærföt var úr þeli, bæði uppistaða og ívaf. Með vaðmálsvend var voð, sem nota átti í ytri fatnað, alltaf úr alull. Stundum var hvíta vaðmálið sent í ullarverksmiðju til litunar, svart ef það átti að nota í viðhafnarföt. Oft var hellulitað heima. Í barnaföt var stundum litað heima, bæði mosalitað og blátt með indigólit.

p2

Karlmannaföt voru

oftast með sauðarlit. Vormeldúkur, líka ofinn heima, var notaður í karlmannaföt og yfirhafnir, var mjög þéttofinn og sterkur. Spjaldvefnaður var notaður í axlabönd, sokkabönd ofl. Þetta sá ég ekki gjört, en sokkabönd átti ég, sem voru ofin úr togþræði, jurtalituðum gult, rautt og svart, orðin á annað hundrað ára gömul, mjög fallega unnin. Gjarðir voru brugðnar (ekki ofnar) ýmist úr hrosshári eða togi. Þráðurinn spunninn á snældu. Sylgjan var saumuð á endana á gjörðinni með leðurbót, saumað með seymi eða seglgarni.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1891

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1547

p1

Ull og tóvinna 14.

Vefnaður: Ég gat þess í upphafi að það litla, sem ég gæti sagt um vefnað væri frá uppvaxtarárum mínum á Héraði. Faðir minn átti vefstól og það helsta, sem honum fylgdi, eins og t.d. balbínur, rakgrind, vefjarskeið ofl. Óf hann eitthvað flesta vetur frá því að ég man eftir mér og þangað til foreldrar mínir fluttu frá Refsmýri 1907. Þessi vefstóll föður míns var af þeirri gerð að fram- og afturrifur, sem líka var kallaður "bóma" voru á sömu hæð, höföld voru 4 og skammel 4. Ég sá líka aðra gerð frábrugðna að því leyti, að bóman var nokkuð hærra uppi en framrifur. Það var málvenja á Héraði á þessum árum, að talað var um að festa upp vef, vefa af kappi og loks að fella vefinn. Það var þegar skilsköftin voru komin svo nærri höföldunum, að ekki var unnt að vefa meira, jafnvel þó fremra skaftið væri tekið burt. Þegar svo var komið, var vefurinn skorinn niður, undinn upp og kallaðist vefjarstrangi.

p2

Þér spyrið á bls.

1. Var voðunum gefið nafn eftir því til hvers átti að nota þær, án tillits til vefnaðarvendar. Ég get þess til gamans, að þetta orð heyrði ég aldrei meðan ég var á Héraði. Þóttist ég vita að það væri sama orðið og vígindi, sem þar var notað um vefnaðargerð. Síðar sá ég að samkvæmt stafsetningaorðabók Freysteins Gunnarssonar, er það svo, að orðin vefnaðarvend og vígindi merkja það sama. Hinu svara ég játandi, að eftir málvenju á Héraði var voðunum gefið nafn eftir því til hvers átti að nota þær, t.d. skyrtudúkur, buxnaefni osfrv. Ekki er lengi gert að telja þær vefnaðargerðir, sem ég heyrði talað um á unglingsárum mínum. Þær voru einskefta, vaðmál, klæðisvefnaður, vormeldúkur og salúnsvefnaður. Hér skrifað eftir framburði, eins og hann var á Héraði á fyrstu 2-3 áratugum þessarrar aldar. Faðir minn var fæddur í Fljótsdal, og mun hafa lært vefnað af eldri samtímamönnum þar. Veit ég ekki

til að hann fengi sérstaka kennslu

p3

í þeirri iðn.

Hann byrjaði búskap í Refsmýri í Fellum og stundaði talsvert vefnað á vetrum meðan hann bjó þar, eins og áður segir. Hann óf langmest vaðmál og einskeftu og nokkuð klæðisvefnað. Fjölbreytnin var ekki meiri en það. Ég reyni ekki að lýsa vígindum á vaðmáli og einskeftu.

Geri ég ráð fyrir að þau hafi allsstaðar verið eins. Einfaldasti vefnaður sem til er, er einskefta, segir frú Sigrún Blöndal í vefnaðarbók sinni, ef ég man rétt. Ekki man ég lengur hvort eins var krækt upp, þegar ofin var einskefta og vaðmál, þ.e. hvort höföld og skammel voru tengd á sama hátt. Hitt man ég, að þegar ofin var einskefta, þá hreyfði vefarinn báða fætur og sló 2 högg með skeiðarhaldinu við hvert fyrirdrag. Hann stóð annaðhvort á báðum jaðarskammelum eða á báðum miðskammelum, þegar hann skaut skyttunni. Þegar ofið var vaðmál, hreyfði vefarinn aðeins annan fótinn, og sló eitt högg

p4

við hvert fyrirdrag

um leið og hann steig á skammelið. Þannig hreyfðist eitt hafald við hvert fyrirdrag, þegar ofið var vaðmál, en 2 þegar ofin var einskefta.

Talinn var minni vandi að vefa einskeftu en vaðmál. Vefarinn þurfti aðeins að velja um það frá upphafi, hvort hann vildi standa á jaðarskammelum eða miðskammelum, þegar hann gerði hlé á verkinu og haga sér samkvæmt því, þegar hann byrjaði á ný. Þá urðu engin missmíði á vígindum. Vefaranum reyndist hættara við að misstíga sig þegar ofið var vaðmál. Það varð að stíga skammelin nákvæmlega rétt. Ef hreyfing hafaldanna ruglaðist, kom það fram á vígindunum. Þessum fallegu reglubundnu skálínum, sem allir geta séð á vel ofnum vaðmálskúkum og eins beggja megin. Satt að segja eru vígindin á klæðisvefnaði ekki vel ljós í huga mínum. Þykist ég muna að þessi vefnaðargerð var lík vaðmáli, en frábrugðin að því leyti að vígindin voru ekki eins beggja megin.

p5

Eins og áður segir

heyrði ég nefnda vefnaðargerðina vormeldúk í æsku minni á Héraði. Er þetta vafalaust sami vefnaðurinn, sem á spurningablaðinu kallast ormeldúkur.

Ég hygg að faðir minn hafi ekki kunnað að vefa hann. Minnst ég þess ekki heldur að ég sæi hann ofinn af öðrum. Einhvern veginn fékk ég þá hugmynd á þessum árum að það þyrfti mikinn lærdóm og listfengi til þess að geta ofið ormeldúk. Hann væri þannig að efra og neðra borð væri sitt með hvorum vígindum, og oft sitt með hvorum lit. Það væri á honum rétthverfa og ranghverfa. Ekki man ég hver fræddi mig um þetta. Í raun og veru er þetta mjög nálægt því rétta. Í vefnaðarbók frú Sigrúnar Blöndal segir: "Ormeldúksvígindi eru þannig að

heita má að uppistaða og ívaf komi út sitt hvoru megin á voðinni". Eftirtektarvert er það að frúin skrifar ormeldúkur. Hún var þó alin upp á Héraði. En hvað sem því líður, tek ég ekki aftur það sem ég hef áður sagt um framburðin vormeldúk.

p6

Ég hlýt að verða

fáorður um vaðmálsvefnaðinn. Meðan nærföt voru ofin úr ullarbandi eingöngu, óf faðir minn að vísu talsvert mikið af vaðmáli margan vetur.

En yfirleitt var frekar lítil tilbreytni í sambandi við það. Reyndar má segja að alltaf væri gaman að því, þegar var verið að búa sig í að festa upp vef: að balbína, rekja, bóma, draga í höföld og skeið. Þegar farið var að vefa gekk þetta allt nokkuð jafnt áfram. Að vísu var dálítið misjafnt, hvað oft þurfti að bæta. Var það verk okkar krakkanna að hjálpa til við það. Auk þess var okkar verk að sjá um að spóla. Ullardúkar úr mislitum sauðarlitum voru frekar sjaldgæfir. Voru það sérstaklega buxnaefni. Á litlum heimilum þurfti ekki að vefa þá, nema á nokkra ára fresti. Oftast voru dúkar þessir langröndóttir. Litur svartur, mórauður, hvítur, grár. Munstur gátu verið misjöfn. Voru hvítu rendurnar venjulega mjóar.

p7

Ekki óf faðir minn

salúnsvefnað. Man ég aðeins eftir einni konu á Héraði, sem óf þann vafnað, allt þangað til fór að gæta áhrifa frá húsmæðraskólunum. Hún hét Margrét Ólafsd., og var frá Syðri-Steinsmýri í V-Skaftafellssýslu.

Man ég ekki hvort það er á Síðu eða í Meðallandi. Veit ég ekki hvenær hún og Páll maður hennar fluttu austur á Hérað. Margrét var flutt að Krossi í Fellum til Páls sonar síns og Sólveigar föðursystur minnar áður en við fórum frá Refsmýri 1907. Á þeim árum kynntist ég henni. Var hún fyrir sig tóvinnu og vefnað. Var hún jafn mikilvirk við hvort tveggja. Þetta var þó áður en algengt varð að senda ullina í lopa.

Mesta ánægju hafði Margrét af að vefa. Heyrði ég marga undrast hve vel henni vannst t.d. þegar hún óf vaðmál eða einskeftu. Var hún þó dálítið hölt. Mest dáðist ég samt að Margréti af því, að hún gat ofið salúnsteppi alla vega lit og rósabekki með salúnsvefnaði úr mislitum tvistdúkum.

p8

Þegar ég les þær

mörgu spurningar, sem á blaðinu standa, finn ég mjög til þess hve fáfróður ég er um efnið, sem um er spurt. Verða það aðeins fáar einar spurningar, sem ég svara, og ekki alltaf í þeirri röð, sem þær eru á spurningablaðinu.

Rétt er að geta þess strax, að á þessum árum var aðeins um tvö efni að ræða til vefnaðar. Var það íslenskt ullarband og útlent garn. Útlenda garnið kallaðist einu nafni tvistur, eftir málvenju

hér. Hann fékkst venjulega bæði hvítur og mislitur. Af hvíta tvistinum fengust 2 tegundir, önnur mjallhvít og fín, hin blakkari og grófari.

Misliti tvisturinn fékkst í ýmsum litum, t.d. brúnn og blár, gulur og rauður. Líklega hefur hann líka fengist grænn, þó ég muni það ekki. Tvisturinn fékkst í svokölluðum búntum. Voru 10 hespur í hverju, ef ég man rétt. Langmest var notað af hvíta tvistinum.

Þykist ég mega fullyrða að meira var notað af honum, en öllum mislita tvistinum samanlagt. Blái liturinn mun hafa verið mest notaður af þeim mislita.

p9

Þér spyrjið á bls.

1: Var orðið tvistur eða tvistdúkur notað um einskeftu, sem var að öllu leyti úr útlendu garni? Um það vil ég segja þetta: Stundum var talað um tvistdúk, ef efnið var eingöngu tvistur, bæði uppistaða og ívaf. Var það án tillits til litar, víginda eða í hvað voðin átti að fara. Hitt er svo annað mál, að vígindi tvistdúkanna var venjulega einskefta. Hvítur tvistur var talsvert notaður í uppistöðu. Gaf það tilfelli til nokkurrar fjölbreytni. Væri t.d. festur upp 40 álna langur vefur og kallaður sængurfataefni, var engin nauðsyn að vefa sömu vígindin allan vefinn á enda. Segjum að í helmingnum af þessum vef væri ívafið hvítur tvistur og vígindin einskefta. Þetta mátti nota í sængurver, koddaver og lök, rekkjuvoðir. Ekkert var auðveldara en skifta um og hafa hinn helminginn af ívafinu úr íslenskri ull. Þá var um leið breytt um vígindi og ofið vaðmál. Vil ég geta þess hér, að það var talsvert gert að því á fyrstu 2 áratugum aldarinnar, að blanda á þennan hátt saman

p10

tvisti og ullarbandi.

Þegar þetta var gert voru alltaf ofin vaðmálsvígindi. Ekki man ég eftir neinu sérstöku nafni á þessu blendingsvaðmáli. Var það t.d. notað í undir rekkjuvoðir, þótti hlýlegra en lök úr tvisti eingöngu, einnig líklega meira í nærföt, nærskyrturnar og buxur, einkum á karlmenn og unglunga. Ekki voru þeir allskostar ánægðir með þetta blendingsvaðmál. Þótti það ekki eins hlýtt og voðfellt eins og alullardúkarnir. Svona gekk þetta, þangað til þrjónavélarnar komu til sögunnar um 1920. Eftir fá ár gengu allir í þrjónanærfötum. Nú eru flestir orðnir of fínir til þess.

p11

Mér virðist óhætt

að segja, að mislitir tvistdúkar og einskeftuvígindi fylgdust alltaf að.

Ef átti að vefa mislitan vef, þurfti fyrst að velja liti í uppistöðuna.

Venjulega voru þeir ekki fleirri en 3. Þó litirnir væru ekki fleirri en þetta var hægt að raða þeim á marga vegu. Hugsum okkur

t.d. hvítan, bláan og rauðan lit. Kom þá til sögunnar að velja munstur.

Áttu rendurnar t.d. að vera jafnbreiðar, eða átti einn liturinn að vera mest áberandi, og hve margir þræðir áttu að vera í hverri litasamstæðu.

Mátti segja hér að kvöl á sá, sem völ á. Þetta varð að ákveða áður en byrjað var að rekja. Sá ég konur vefja litina á spýtur eða spjald, til þess að átta sig á röð litanna. Ekki man ég sögnina að munstra, en nafnorðið munstur var algengt. Mislitir tvistdúkar voru notaðir í buxur og blússur handa börnum, milliskyrtur handa drengjum og fullorðnum, í pils og kjóla handa telpum og í treyjur og svuntur handa konum á ýmsum aldri.

p12

Þér spyrjið á bls.

7, hvort haldin hafi verið vefnaðarnámskeið í héraðinu á seinni áratugum.

Fer hér á eftir í stuttu máli það, sem ég veit um þetta. Árið 1924 var haldið vefnaðarnámskeið á Vopnafirði. Var það Kvenfélag Vopnafjarðar, sem átti frumkvæði að því. Eina skriflega heimildin, sem ég hef fundið um þetta námskeið er frá 1947. Það ár átti félagið 40 ára afmæli. Í fórum félagsins frá þessu ári er stutt yfirlitsgrein um störf félagsins á liðnum árum, eftir þáverandi formann þess, frú Aagot Vilhjálmsson. Getur hún þess þar, að félagið hafi m.a. gengist fyrir áðurnefndu námskeiði 1924. Ekki er þess getið þar hver kenndi á námskeiðinu, hve lengi það stóð, né hve margir nemendur voru. Aldraðar konur hér í þorpinu segja mér að kennslukonan hafi heitið Þorbjörg Jónsdóttir, og verið úr Breiðdal. Ekki hef ég fundið nafn hennar í bókinni Kennaratal á Íslandi.

p13

Ekki veit ég með

vissu nema um eina konu, sem var á þessu námskeiði 1924. Hún hét Sigprúður Dóróthea Pálína Steindórsd. Er mér sagt að hún hafi borið af þeim nemendum, sem námskeiðið sótti, bæði hvað snerti afköst og vandvirkni.

Hefur hún þá verið 21 árs. Ef flett er upp í Kennaratalinu, viðbætinum bls. 402, er í dálki til hægri á miðri síðu nafnið Ingibjörg Ólafsdóttir, f. 10. okt. 1926 í Leiðarhöfn í Vopnafirði. Foreldrar eru Ólafur Albertsson, útvegsbóndi í Leiðarhöfn og kona hans Sigprúður D.P. Steindórsd., sem áður var getið. Þessi myndarlega kona með nöfnunum 3, deyr á ungum aldri, því miður aðeins 10 árum eftir að hún er á námskeiðinu á Vopnafirði. Hún lætur eftir sig 3 börn: Albert, Ingibjörgu og Steindór.

Eftir lát móðurinnar alast þau upp hjá föður sínum og frændfólki í Leiðarhöfn. Þar eiga þau heima enn. Eins og segir í ævипætti Ingibjargar hefur hún lokið handavinnu kennaraprófi. (er ógift og barnlaus).

p14

Ég hef átt heima

í Vopnafirði síðan 1924. Mundi ég greinilega að síðan hafa verið haldin 2 vefnaðarnámskeið, á Hofi og Torfastöðum. Ekki mundi ég hvaða ár þau voru haldin, né hverjir sóttu þau. Þess vegna sendi ég 3 ágætum konum eftirfarandi spurningar: 1. Hvaða ár og hve lengi stóð hvort námskeið? 2. Hve margir sóttu hvort þeirra og hverjir voru þeir? 3. Hver heldurðu að hafi verið mesta nýjung í vefnaði, sem fram kom á hvoru námskeiði? 4. Heldurðu að þau hafi haft einhver varanleg áhrif og þá hver? Jafnframt bað ég þessar vinkonur mínar að senda mér vefnaðarsýnishorn handa Þjóðminjasafninu og skrifaði þeim orðréttan kafla af blaðinu á bls. 1, þar sem vikið er að þessu. Þær töluðu allar við mig í síma, en engin þeirra taldi sig hafa neitt undir höndum, sem hægt væri að senda safninu. Aðeins ein þeirra lagði í að senda skriflega frásögn af námskeiðunum. Var hún bæði greinargóð og með fallettri rithönd.

p15

Vefnaðarnámskeið

1944. Stúlkan heitir Kristín Runólfsdóttir, Ásbrandsstöðum. Fer frásögn hennar hér á eftir, orðrétt að heita má. Á Hofi var vefnaðarnámskeið 1944, aprílmánuð. Kennari var Malen Guttormsdóttir frá Ketilsstöðum í Hjaltastaðapinghá. Nemendur voru 6, þ.e. þessir: Elín Friðriksdóttir, Guðrún Sigurjónsdóttir, Rannveig Valdimarsdóttir, Sesselja Ingólfssdóttir, Stefán Helgason, Þórhallur Jónsson. Þessi stykki voru ofin:

6 Bekkábreiður með salonsvefnaði. 6 Borðrenningar með einskeftu og ýmsum gerðum af rósabandsbekkjum ofið í. 5 Sessur með samskonar vefnaði. 1 Veggrefill með samskonar vefnaði, óvíst hve langur. 6 Gluggatjöld með köngulóavef. 6 Baðhandklæði með skeljavefnaði. Blússuefni, einskefta með röndum. Ég vil geta þess að ég hef ekki fundið nafn Malenar í bókinni Kennaratal á Íslandi. Ég þykist mega fullyrða að Malen hafi orðið húsfreyja á Stórabakka í Hróarstungu.

p16

Vefnaðarmámskeið

1952. Í mars og apríl 1952 var vefnaðarnámskeið haldið á Torfastöðum.

Stóð það í 6 vikur. Kennari var Ólöf Þórhallsdóttir. (sjá Kennaratal á Íslandi 2, bls 40). Nemendur voru 8. Þeir voru þessir: Anna Sigurðardóttir, Guðlaug Pálsdóttir, Guðlaug Sæmundsdóttir, Gunnsteinn Karlsson, Halldóra Andrésdóttir, Kristín Runólfssdóttir, Ólöf Helgadóttir, Sigrún Runólfssdóttir. Þar voru ofin 127 stykki og þau eru: 6 Bekkábreiður með salonsvefnaði. 2 Veggteppi með krókbragðsvefnaði. 30 Stólsetur með krókbragðsvefnaði. 20 Borðreflar, 14 púðar, einskefta með ýmsum gerðum af rósabandsbekkjum, handofnum skýjafarsbekkjum, glitvefnaði og knúppavefnaði. 3 Kaffidúkar með dalavefnaði. 17 Bakkadúkar með salonsvefnaði. 14 Gluggatjöld, einskefta með rósabandsbekkjum.

18 Handklæði með vöfluvefnaði. 1 stk jafi 2,70m. 1 Gólfregill 7 m. og 1 m motta í Hofskirkju.

p17

Þess skal getið hér

að Kristín Runólfsdóttir var á námskeiðinu á Torfastöðum, en ekki á Hofi.

Hún segir líka þetta að lokum: "Mér er ekki vel kunnugt um námskeiðið á Hofi. Ekki veit ég hvað hefur þótt mesta nýjung í vefnaði á námskeiðinu hjá okkur. Mér finnst yfirleitt þykja mest varið í þennan elsta vefnað. Námskeiðin höfðu talsvert varanleg áhrif. Við sem vorum á Torfastöðum gátum öll sett upp vef á eftir og bjargað okkur við að vefa".

p18

Hvar eru nemendurnir?

Þegar námskeiðin voru haldin á Hofi og Torfastöðum voru nemendurnir allt ungt fólk, aðeins ein gift kona. Allt átti það heima hér í sveitinni.

Nú er þetta dálítið breytt orðið. Ég nefni hver einstakan án þess að tefja svo heitið geti. Nemendur frá Hofi: Elin Friðriksd. er húsfreyja í Eyjafirði. Guðrún Sigurjónsd. og Rannveig Valdimarsd. eru látnar. Sesselja Ingólfisd. er búsett í Reykjavík. Stefán Helgason er búsettur hér í þorpinu. Þórhallur Jónsson býr í félagi við bróður sinn á Hauksstöðum. Nemendur frá Torfastöðum: Anna Sigurðard. á heima á Felli, Vopnaf. Guðlaug Pálsd. og Guðlaug Sæmundsd. báðar búsettar í Reykjavík. Gunnsteinn Karlsson búsettur hér í þorpinu.

Halldóra Andrésd. einnig búsett hér. Kristín og Sigrún, systur, eiga heima á Ásbjarnarstöðum, Vopnaf. Ólöf Helgad, Hátúni, nýbýli frá Hrappsstöðum, Vopnaf.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1911

Sveitarfélag: 600 Akureyri

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr.6557

p1

Ull og tóvinna 4.

Það er nú að fara í geitarhús að biðja sér ullar, að spyrja mig um vefnað eða vefstóla. Um þetta veit ég nánast ekkert.

Það var einu sinni settur upp vefur heima á Krakavöllum, eftir að ég man eftir. Ég man ekkert eftir vefnum eða vefstólnum. Eftir spunanum í vefinn man ég vel, og hef áður lýst honum. Þá man ég að vaðmálið var þæft á hurð, sem var látin á gólfið í búrdyrnum. Karlmaður þæfði með fótunum og hélt sér í dyrakarmana. Ég vissi til að vaðmál eða dúkur var sendur úr sveitinni inn á "vélar" (síðar Gefjun) til þess að láta lóska það eða lóska, lita og pressa.

Amma mín Eugeníá Jónsd. Norðmanns f. 1861, sagði mér sem barni, að mikið hefði verið ofið á Barði æskuheimili hennar, og mamma sín Katrín Jónsd. frá Undirfelli, hefði sjálf teiknað munstur handa vefurunum til þess að fara eftir. Þá er mín vitneskja upp talin. Frænka mín Sigríður Kristinsd. í Ólafsfirði, gaf mér uppskrifað á þessi blöð sem ég læt fylgja. Móðir hennar Helga Grímsd. var systir Dúa afa míns. Mun hafa verið fædd fyrir eða um 1865. Anna amma hennar, sem hún nefnir var líka úr Fljótum. Hún var vinnukona, ung á Barði hjá séra Jóni Norðmann og Katrínu Jónsd. Kannske brekanið hennar hafi verið þaðan. Margir áttu svona hluti lengi. Hér kemur bréf Sigríðar: Langmest eða árlega var ofið í nærföt og buxur, kallað buxnaver, nærfataverk. Buxnaver var dökkgrátt með ljósum teinum. Nærfataverk var hvítt. Hvorutveggja var úr íslenskri ull, sem unnin var heima. Sjaldan var ofið í skyrtur og sængurver, þá kallað sængurveradúkur, var úr bómullartvisti, hvítur í grunn með röndum, ýmist bláum eða grænum. Skyrtudúkur hvítur með bláum röndum, einnig úr tvisti. Viðkomandi mynstur var fyrst myndað á tréspjaldi. Þráðurinn var þá vafinn utanum spjaldið, til að sjá hvað breitt munstrið ætti að vera, og svo hve marga þræði þyrfti af hverjum lit. Þessi vinnubrögð eiga við um röndóttan dúk. Ef köflótt var ofið þyrfti líka að mynda munstrið með ívafinu. Ábreiður og buxnaver var ofið með

vaðmálsvend. Skyrtudúkur, rekkjuvoðir og nærfataverk með dúkvend.

Amma mín, sem lést í hárrí elli árið 1937 hafði yfir sínu rúmi þykka ábreiðu, sem hún nefndi brekán. Í því var hvít uppistaða og dökkur ívafspráður. Mig minnir það vera með vaðmálsvend. Þetta var þykkra og þyngra en aðrar ábreiður. Vefstóllinn, sem ofið var í var aðeins 70 cm. breiður og þessvegna þurfti að auka rekkjuvoðir og ábreiður saman í miðjunni. Lengd vefsins fór eftir því hve mikið þurfti af efni hverju sinni. Sá vefnaður, sem hér hefur verið lýst fór fram á heimili foreldra minna Helgu Grímsd. og Kristins Jónssonar í Ólafsfirði.

Veturinn 1934-35 var ég nemandi í húsmæðraskólanum á Hallormsstað.

Þar voru ofnar ýmsar vefnaðargerðir. Svo sem glit, krossvefnaður, salúnsvefnaður (á teppum), rósabandavefnaði (á servíettur), vöfluvefnaður (á handklæðum) tvöfaldur vefnaður á teppum. Einnig ofið köflótt í kjóla (úr tvisti), svo sitthvað sé nefnt, en ekkert af þessu hefur verið ofið í Ólafsfirði.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1902

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 5646

p1

Ull og tóvinna 4.

Þetta verður víst í molum hjá mér með svörin. Ekki get ég leitað til annarra, því þeir sem vissu betur en ég eru dánir. Svo bið ég afsökunar á því hvað dregist hefur hjá mér að svara þessu bréfi.

Einskefta var aðallega notuð í rekkjuvoðir og í nærskyrtur.

Uppistaðan var tvistur, en ívafið eingirni unnið úr hvíttri ull. Eitthvað lítilsháttar notað í fóður, en þá var það litað heima. Annað, sem talið er upp í þessum kafla spurningalistans var aldrei unnið hér. Aldrei var ofið efni í skyrsíur her í sveit. Í þær voru notaðir strigapokar og voru þeir grisjaðir með því að draga úr þeim þræði. Svo voru þeir vandlega þvegnir og soðnir fyrir notkun. Vaðmál var ofið og var það notað í utanyfirföt s.s. buxur og kastpils. Var það venjulega úr sauðsvartri ull og var uppistaðan, sem var kallaður þráður og ívaf, unnið úr ull heima, sem var þá tætt heima, en svo var farið að koma ullinni í kemberingu í ullarverksmiðjuna Álafoss. Stundum voru voðirnar litaðar heima, en aldrei sendar í litun.

p2

Veipa: Eitthvað

kannast ég við það, en kann ekki að skilgreina það. Ormeldúkur var vefnaðurinn nefndur. Ekki kannast ég við annað nafn. Hann var sérstaklega notaður í spariföt karlmanna, og var þá litaður heima. Ekki get ég skýrt það nánar, því það var líka fljótlega hætt að vinna í betri föt heima.

Ullin var send í Álafoss, og þar fékkst fataefni út á hana.

Um hringvefnað, glitvefnað og oddavefnað get ég ekkert sagt.

Salún: Salúnsteppi

voru ofin heima. Aldrei brekán. Móðir mín óf salúnsteppi og sá um að koma þeim upp í vefstólinn, en ég óf þau nokkrum sinnum eftir að ég hafði aldur til, og aðstoðaði við að koma þeim upp, en einfær varð

ég aldrei við það. Efnið var allt heimaunnið, spunnið og litað. Uppistaðan, þráðurinn var litaður svartur en í salúnið voru ýmsir litir otaðir og var tvöfalt band í því. Litirnir í því voru 2.

p3

Salúnsmunstrin þöktu

allan vefstólinn. Þessi teppi voru alltaf notuð yfir rúmin, og eru enn notuð á mínu heimili yfir legubekki. Ekki veit ég um verð á þessum teppum, en eitthvað var um það, að þau voru seld. Ég minnst þess, að það var einn maður hér í sveit sem óf teppi fyrir fólk, en hann er löngu dáinn. Þessi vefnaður er löngu lagður niður, nema þá í verksmiðjum Álafoss hefur eitthvað unnið salún í áklæði. Annar vefnaður, sem nefndur er kann ég engin skil á. Ég held að móðir mín hafi tekið upp salúnsmunstrin eftir teppum, sem hún hafði fyrir sér.

Gjarðir, reipi og höft: Gjarðir voru unnar úr hrosshári. Var það kembt og vafið í vindil. Var hann festur upp í stoð, stungið með tein í miðju vindilsins og svo spunninn á hrosshárssnældu. Var hún stærri en venjuleg snældu, sem band var tvinnað á. Kambarnir voru grófir ullarkambar. Hrosshárið var undið saman tvöfalt og tvinnað.

Svo var það undið upp í hankir. Og því næst var það brugðið í gjarðir, hnakkgjarðir eða í klifberagjarðir. Til hnakkgjarða var meira vandað.

p4

Hver litur hafður

sér og gátu þær verið mjög fallegar, ef þær voru rétt unnar. Var talað um að bregða að mig minnir á 5 eða 7 þráðum. Líka voru búin til reipi úr hrosshári, en það var kallað að flétta reipi, og það var ekki eins vandasamt. Líka voru búnar til hanppheldur, en stundum voru búnar til ullarhnappheldur úr úrgangsull. Var þá ullin lyppuð og tvinnuð á snældu. Ég veit nú ekki hvort ég get skýrt það rétt, að hún var lyppuð, en það var gert milli fingranna, teygt úr henni og undið upp og svo tvinnað á snældu. Ég gæti trúað að nafnið lopi væri dregið af því. Vefnaðarnámskeið voru aldrei haldin í þessarri sveit.

En trúað gæti ég að kvenfélög þar sem þau voru, hafi staðið fyrir þeim, og á húsmæðraskólum hafa stúlkur lært vefnað. Úr hrosshári var aldrei unnið annað á mínu heimili, en sem að framan er tjáð. Hærupoka hef ég heyrt nefnda. Þeir gengdu víst svipuðu hlutverki og strigapokarnir sem seinna komu til.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1905

Sveitarfélag: 107 Reykjavík

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 5662

p1

Ull og tóvinna 4.

Þakka innilega jóla og árnaðaróskir. Vonast til að þjóðin geti eitthvað fundið í fórum ykkar, sem hún hefir aldrei komist í snertingu við, nú á seinni tímum, sem sé ef til vill atriði í lífsbaráttunni, sem ekki má gleymast með öllu, svo vel sé, þótt nú finnist aðeins sem safngripir.

Ull og tóvinna, sem önnur þjónusta í þágu mannkyns á fyrri árum og öldum, var unnin á heimilunum, sem voru að mestu sjálfum sér nóg með það sem annað. Horfin tíð. Það fór nú svo, þegar að vefnaði kom til að breyta ull í föt, að því kynntist ég ekki á heimili foreldra minna. Ástæðuna tel ég ver þá, að móðir mín Pálína Elíasdóttir frá Syðri-Steinsmýri, Meðallandi, f. 1885, var yngsta barn foreldra sinna.

Fór úr föðurhúsum 14 ára gömul, er þau hættu búskap, því hefir hún ekki flutt þann heimamund út í lífið.

Einnig þá farnir

að flytjast útlendir dúkar, svo sem flónel, léreft og klæði í betri fatnað.

Þó algengast heimaunnið í hversdags og vetrarflíkur.

p2

Tímamót framfara

og tísku. Mér finnst tilvalið að forvitnast um vefnað fyrri tíma hjá frændkonu minni, sem ég vissi að óf sjálf á ungdómsárum sínum.

Læt ég hana hafa orðið. Einskefta ívaf. Uppistaða oftast útlent garn (nefndist vefjargarn), íslenskt band, alull. Bar þá ýmist sauðalitir eða litað ýmsum litum, ef átti að hafa í svuntur, millipils eða milliskyrtur. Var þá gjarnan notað garn ívaf, sem einnig nefndist tvistur, ívafið og voðin þá nefnd tvistur, tvisttau eða tvistvefnaður.

Í dagtreyjur eða kjóla var notað íslenskt band í ívaf. Var þá liturinn hafður eftir því hvort flíkin átti að fara í hversdagsföt eða betri föt. Vaðmál: Uppistaða og ívaf íslenskt band

alull. Uppistaðan spunnin með hörðum snúð nefndist þráður, ívaf spunnið miklu snúðlinara. Áferð voðarinnar vaðmálsvend. Notað bæði í kven og karlmanna fatnað, í hversdagsföt, sauðalitir, í spariföt litað með hellulit, og var þá voðin hrafnsvört í sparifötin einnig fínni spuni.

Voðin þæfð undir fótum, toguð upp hristt vafin upp á slétta fjöl, rúmfjöl, sett undir farg t.d. þunga kistu, er þá voðin mjög áferðafalleg, slétt og glansandi. Vaðmál var líka notað í yfir og undir rekkjuvoð, nærbuxur og nærpils. Var þá notuð hvít ull. Öðru leyti unnið á sama hátt og hér að ofan er lýst. Vormeldúkur: Unnin úr sama efni og vaðmál. Áferðin allt önnur virtist mun grófari. Voðin meðhöndluð á sama hátt og vaðmál. Var helst notuð í yfirhafnir.

Salún, sálún: Uppistaða oft notað vefjargarn (tvistur) ívaf islenskt band, ýmist litað eða sauðalitir. Haft var sama hefðbundið munstur frá því ég man eftir t.d. 1908-10, og vei ég ekki hvað langt aftur í tímann. Munstrið þakti alla voðina, sem höfð var í rúmteppi.

p3

Í minni sveit voru

salúnsteppi á flestum eða öllum bæjum, og notuð alla daga, og svo mun hafa verið víðar á suðurlandi, á þessum tímum. Þetta munstur líktist mjög munstri því sem Álafoss framleiðir nú í áklæði. Betri lýsingu get ég ekki gefið af því. Glitvefnaður: Þeim vefnaði kynntist

ég fyrst 1928. Þá var vefnaðar námskeið í Vík í Mýrdal. Kennari var Sigurlaug Pálsdóttir, Heiði í Mýrdal. Síðar var námskeið í Skaftártungu.

Kennari Kristín Sigurðardóttir, Búlandi. Námskeiðin haldin á vegum kvenfélaga. Þá var komin norsk vefnaðarbók með fallegum og fjölbreyttum munstrum og margskonar vefnaði. Glitvefnaði kynntist ég þannig: Búið var til sérstakt skil fyrir munstrið og það dregið í með fingrum, en ekki skyttu. Ofið eftir ýmsum munstrum. Ein kona óf voðina. Voðin gjarnan höfð í sófapúða, veggteppi, borðteppi og annað skratu. Áður hefir glitvefnaður tíðkast á þessum stöðum, sem að framan greinir, svo sem glitofið söðulklæði (undirdekk) og var notað undir söðul og hnakk, einnig söðulsessur og rúmteppi. Og hafa þau teppi sjálfsagt verið notuð spari. Ekki veit ég til að neitt sé til af þessum hlutum lengur, og ekki veit ég hvaða aðferð þá var notuð við þann vefnað. Athugasemd: Ég hefi undir höndum ofin teppisbút (brekán) úr búi móðurömmu minnar Gyðríðar Þórhallsdóttur f. 1848, d. 1941, gift 1867. Þetta segir ekki allt um aldur vefnaðarins, en forngripur er það, engu að síður. Með vinsemd Helga Jóna Elíasdóttir.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1887

Sveitarfélag: 801 Selfossi

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1477

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður: Oftast var voðin kennd við vendina, s.s. vaðmál, einskefta (einskifta), loku eða tíglavefnaður, þó var einnig talað um buxnavoð eða buxnaverker, og milliskyrtnuvoð, án tillits til vendar.

Einskefta: Jafnan var dregið í á 4 hafaldasköft, þó vefa ætti einskeftu.

Var þá hægt að snúra upp og breyta vendinni í vaðmál eða einskeftu eftir vild. Var oft þegar ofinn var tvistur, annar endinn á voðinni vaðmál, en hinn einskefta. Milliskyrtnuefni, sængurver ofl. var hér jafnan ofið úr tvisti sem uppistöðu, eftir að ég man, og oftast einskefta, oft langröndótt, ýmist ullar eða tvistívafl. Vaðmál: Í ytri klæðnað á karlmenn var oftast haft vaðmál, einnig í betri kvenpils eða kvenfatnað. Vaðmál þótti sterkara og endingarbetra en einskefta.

Efni í nærföt á karla og konur var hér meira ofið en þrjónað, þar til þrjónavélar fóru að koma, nokkru fyrir síðustu aldamót.

p2

Lokuvefnaður: Oddavefnað

heyrði ég ekki nefndan hér, en ef til vill er það sama og hér var nefndur lokuvefnaður, sem einnig mátti með sama ídrætti (í höföld) vefa tígla.

Ídráttur var þannig, að t.d. 8 þræðir voru dregnir í röð fram, svo 7 þræðir í röð aftur, einnig mátti hafa 12 og 11 þræði í röð.

Hægt var að breyta lokuvefnaði í tíglavefnað með því að breyta um stig, þannig að stíga 8 sköft fram og svo 7 aftur eða 12 sköft fram og 11 til baka. Þótti mörgum þessi vefnaður fallegri en vaðmál.

Vormeldúk heyrði ég nefndann, en sá hann ekki ofinn hér.

Brekán sáust hér á nokkrum bæjum, en yfirleitt gömul, og ekki sá ég þau ofin hér, eftir að ég man. Salúnsvefnaður: Nokkuð var gert að því hér, á tímabili, að salúnsvefa rúmábreiður. Mun uppskrift af ídrætti og uppsnúrum á þeim vefnaði hafa komið hingað frá Dýrafirði nokkru eftir síðustu aldamót, var þeirri uppskrift svo eitthvað breitt

í fleirri mynstur. Eitthvað er ennþá til af þessum ábreiðum

p3

á nokkrum bæjum ennþá.

Þær síðustu sem til voru hér á heimili, fóru á Byggðasafn Ísafjarðar fyrir nokkrum árum, og voru þær meira en háflslitnar. Ekki er mér kunnugt um að hér hafi verið salúnsofnar ábreiður síðustu 30 árin, enda mjög lítið um vefnað hér á því tímabili. Fáir hér lögðu fyrir sig salúnsvefnað og breiddist hann því lítið út. Ábreiður entust yfirleitt ekki vel, þar sem algengt var þá að hafa rúmin fyrir sæti. Glitvefnað sá ég ekki ofinn hér, og ekki krossvefnað. Flosvefnað sá ég aðeins, en kynnti mér hann mjög lítið. Nokkrar konur þekkti ég í ungæmi mínu, sem ófu spjaldvefnað, aðallega voru að stytubönd er ég sá spjaldofin. Ekki er mér kunnugt um að til séu hér nú spjöld eða áhöld frá þeim vefnaði, og ekki heldur spjaldofin bönd.

Fótvefnað sá ég einnig lítilsháttar, heyrði ég það nefnt að slingja. Var það aðallega haft í bryddingar á leppa, einkum sem notaðir voru í spariskóna. Ekki kynnti ég mér þann vefnað náíð.

p4

Gjarðir: Meiri

hluti gjarða voru handbrugnar í ungðæmi mínu. Þó óf ég gjarðarenning í vefstað eftir að ég fór að búa (um 1920). Margir höfðu helst hrosshár í gjarðir, einkum í klyfberagjarðir, þóttu þær sterkari og endingarbetri.

Hnakk- og söðulgjarðir voru oftast hafðar röndóttar. Í handbrugnar gjarðir var ekki rakið nema hæfileg lengd í eina og eina gjörð, og var hver þáttur undinn í hönk, sem dregið var innan úr. Var jaðarþráðurinn hafður fyrir ívaf, einn af öðrum, gátu randirnar þannig skekkst og komið í odd. Á hnakk- eða söðulgjörðum var skinn- eða leðurbót smokkað í hringjuna og hún svo saumuð yfir endann á gjörðinni.

Vefnaðarnámskeið:

Veturinn 1925 og 26 voru hér í barnaskólanum í hreppnum 2 vefnaðarnámskeið á vegum ungmenntafélagsins. Kennari á námskeiðum þessum var Hólmfríður Krisinsd. frá Núpi í Dýrafirði. Eitthvað mun hafa komið þar fram af nýjum vendum og mynstrum, en þó ekki mikið, og ekki ýttu námskeið þessi verulega undir vefnað hér, nema í svipinn. Þó var ofið hér á nokkrum bæjum fram um eða rétt fram yfir 1940.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1896

Sveitarfélag:

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 5725

p1

Ull og tóvinna 4.

Það er spurt um ull og ullarvinnu. Það var nú margt unnið úr ullinni, en nú er víst meiningin að fækka skepnunum sem ullin er af, og ekki fæst hún af því sem drepð er af blessuðum kindunum, sem mér heyrir allir fordæma. En ég spyr, lifði íslenska þjóðin ekki mest að því sem framleitt var í sveitunum áður, og voru víst ekki allir með fullan maga þá, en nú er þetta gleymt þá glept er, en nú er maginn fullur.

En því miður get ég svo lítið lýst nema því sem var unnið í vaðmál og þrónaföt, því þá var mest hugsað um að heimafolkíð hefði fötin sem hlýjust og endingarbest. Það var margt handtakið sem þurfti að vinna áður en ullin var komin í flík, og byrjuðu strax þegar haustannir voru úti að fara að líta á ullarpokana fulla af ull og unnið myrkranna milli, að taka þar til hendi. Þá var nú fyrst að undirbúa. Þá var farið að taka ofanaf togið og allar illhætur úr ullinni, ef hún átti að fara í fallega voð, t.d. hvítt í nærföt, en hitt sem átti að fara í utanyfirföt karlanna, buxur og úlpur, það var dökkleitt. Það varð að tvíkemba eða samkemba, sem kallað var. Það var kembt í ullarkömbum, en þeir eru nú sjálfsagt óvída til nú orðið. Það gat verið erfitt verk, en stundum kembdu karlmenn fyrir kvenfólkið á kvöldin,

p2

þegar þeir voru búnir

við húsaverkin og var það mikil flýtisauki. Það var nú sagt að sumir sem ekki áttu konur, þyrftu stundum að gá í gegnum kemburnar og ef mikið voru hnökrar í eða ill kembt, að konuefnið ætti að vera geðstirð, þess vegna reyndu þeir að vera vandvirkir. Og mikill var munur þegar kembuvélarnar komu og var farið að spinna úr lopa. Ég man fyrst eftir því að ein kom að Ólafsdal. Það þótti mikill lúxus, en Adam var ekki lengi í Paradís, því húsið með kembivélunum brann, og var öskuhruga þegar maðurinn kom að einn morguninn. Það var mikil ógæfa.

En þá var það spuninn. Ég man að mamma spann þráðinn, því það var mikið handaverk, en ég spann ívafið, og það var gaman að spinna á góðan rokk, en nú er það ekki nema minningin ein, sem lifir, en svo var nú að fá það ofið, en það var ekki nema fáir sem gerðu það. Það var vandaverk að vel væri gert. Hvíta voðin var höfð í nærföt bæði á karla og konur, en það mislita í untanyfirföt. En svo var sumt af ullinni haft í sokka og vettlinga og mikið þurfti að þrjóna, þangað til þrjónavélin kom til sögunnar. Það var spunnið bæði tvöfalt band eða ef fínt var spunnið þá var bandið þrefallt. Það var margt þrjónað fallett úr fínu bandi áður á árum. Og er enn.

p3

En það er nú svo

með vefnaðinn að ég er þar mikið ófróð, nema á það sem ofið var á þessa stóru vefstóla, sem ófu bara vaðmál. Þegar voðin kom heim þá var að fara að þæfa, það voru oftast karlmenn sem það gerðu. Það var afmarkað skot í baðstofunum og voðin látnar þar svo þæfðu það karlmenn með berum fótum, svo þetta varð mjúkt og fallett efni og vel var frá því gengið.

Það var tekið og lagað til og hrist öðru hvoru meðan á þófinu stóð og vafið svo á fjöl þegar vel og vandlega og sett svo undir þungt farg og haft þar nokkra daga. Þá var það orðið mikið til þurrt og tilbúið í flíkur. Svo heyrði ég talað um hraðskyttuvefnað. Það var einn maður sem átti hann og óf á hann og hafði meir en nóg að gera, en það var allt efni í því útlent. Það var mjög fallett og haft í kjóla og ýmislegt sem fínt átti að vera. Þessi maður, sem þetta gerði, var á Kjörseyri í Hrótafirði. Mér þykir verst ef þið getið ekki komist úr úr þessu.

Það er bæði illa skrifað og vitlaust. Ég þakka innilega fyrir kortið sem mér var sent af Reykhólakirkju, því það kannast ég við, bara hún fjúki ekki eins og hinar í Saurbæ á Rauðasandi.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1917

Sveitarfélag: 785 Öræfum

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1538

p1

Ull og tóvinna 4.

Fram yfir 1940 var ofið talsvert hér í sveit og hefir eflaust verið svo frá öndverðu. Nú er þó svo komið að erfiðleikar eru á að vita um ýmislegt sem að vefnaði laut áður en leiðbeiningar frá Halldóru Bjarnadóttur komu hér í sveitina, en eftir þeim var nokkuð ofið á tímabili. Þegar vefur var settur upp, var hann oftast ætlaður í ákveðinn fatnað, og nefndur eftir því, buxnavefur, skyrtuvefur osfrv. og fór það ekki eftir vefnaðarvend, nema að því leyti að á buxnavef var oftast vaðmálsvend, en oftast einskefta á skyrtuvoð. Talað var um einskeftu og tvískeftu, en ekki er mér ljóst hver munur var þar á. Ekki veit ég til að ákveðinn álnafjöldi væri ætlaður í sérstaka dúka, nema teppi. Voð úr einskeftu var þynnri en úr vaðmáli og því fremur höfð í milliskyrtnefni, svuntur og undirkjóla.

Það var því venjulega einskefta í tvistdúkum, en þó mun stöku sinnum hafa verið ofið með vaðmálsvend, ef tvistur var

p2

uppistaðan, en ullarband

í fyrirvafið. Tvistdúkur var oft hafður köflóttur, en ullardúkur sjaldan, því ullarvoðir voru oftast litaðar með hellulit, indigólit eða lyngaðar, en þá var oft höfð sorta með. Lítið var að því gert að vinda mislitan þráð á spjald til að sjá hvernig litirnir færu best saman. Þó vissi fólk hér í sveit um þessa aðferð, en ekki var það nefnt sérstöku nafni. Um dúka til einstakra nota er þetta að segja:

Kjólardúkur var ýmist einskefta eða vaðmál, og ýmist úr ull eða tvisti, og stundum var uppistaðan tvistur, en ívafið ull, en einkanlega var það svo tvistur og ull í millipils, svuntu- og milliskyrtnudúkur var yfirleitt úr tvisti, eftir að hann fór að fást og var enginn munur á þeim.

Sængurver voru úr tvisti, en lök oft úr vaðmáli (ull). Sjaldúkar voru sjaldan ofnir, veit þó um eitt sjal, sem ofið var fyrir aldamótin síðustu. Það var úr þelbandi, mosalituðu og sauðsvörtu. Utanyfirföt,

t.d. mjaltapils, þóttu best úr togþræði, en munu

p3

þó oftast hafa verið

úr grófu bandi úr óofanaf tekinni ull. Úr togi voru stundum ofnir pokadúkar. Þráðurinn (uppistaðan) í hvaða vef sem var, þurfti að vera snúðharður, en fyrirvafið átti að vera snúðlint, enda fór þykkt voðarinnar eftir því hvað vel var gefið í, þ.e. hvað fyrirbandið var haft slakt.

Vaðmál voru yfirleitt einlit, nema ef þau voru ætluð í teppi, þá voru þau oftast köflótt. Sparifatavaðmál var jafnan vandað sem best mátti verða, hvort sem það átti að vera í karl- eða kvenfatnað, bæði með spunann á bandinu, og að sem allra jafnast væri gefið í, einnig um þóf og litun, en það var yfirleitt litað svart. Ígangsföt þurfti ekki að vanda eins, enda voru þau oft höfð með blönduðum sauðalitum (grá).

Nærföt voru úr ólituðu ullar vaðmáli, þangað til þrjónavélar komu til sögunnar. Ekki er vitað til, að hér hafi verið notaðar yfirrekkvoðir, og ekki er heldur vitað til að skyrsíur hafi verið ofnar.

Ekki er vitað til

p4

að tjalddúkar hafi

verið ofnir hér, en líklegt er þó að svo hafi verið áður fyrr, því tjöld urðu menn að hafa í kaupstaðarferðum. Vefur með klæðavend var oft ofinn og mun hafa verið nefndur klæðavefnaður, en oftast heyrði ég einfaldlega talað um að vefurinn væri með klæðavend. Veipu heyrði ég aldrei nefnda. Fremur mun vefur með klæðavend hafa verið ætlaður í spariföt, og oftast litað svart með útlendum lit, en að öðru en áferð var enginn munur á því og vaðmáli. Hringofnar voðir voru mest notaðar í teppi, en einnig stundum í millipils og var þá hafður bekkur neðst á því. Jurtalitir tíðkuðust dálítið eftir að kom nokkuð fram á þessa öld (um 1930), en ekki veit ég með vissu hversu lengi menn hafa þekkt þá, nema að sjálfsögðu liti úr sortulyngi og litunarmosa.

Oddavefnaður og ormeldúkur þekktust hér ekki.

p5

Salúnsvefnaður þekktist

hér, og var notaður í rúmábreiður, teppi, en ekki er víst að svo hafi verið nema frá því um 1870. Veit til að kona hér í sveit nam salúnvefnað af konu, sem fluttist úr V-Skaftafellssýslu um það leyti, en það sannar ekki að fólk hafi ekki kunnað þessa tegund vefnaðar áður. Uppskriftabækur gætu eflaust gefið bendingar um það, ef athugaðar væru. Salún var mjög lítið ofið hér í sveit. Rúmábreiður voru jafnan nefnd teppi og voru oftast úr vaðmáli, og voru að jafnaði köflótt, en litir mjög mismunandi.

Eftir að vefnaðarbækur komu, voru teppi yfirleitt hring- eða salúnsofin.

Ekki veit ég til að glit- eða krossvefnaður hafi tíðkast hér, og ekkert kann ég frá flosvefnaði að segja. Hef þó heyrt um konu héðan

úr sveit, sem kunni flosvefnað, og var talið að hún hefði lært það hér, em veit ekki hvort það er með öllu víst. Ekki veit ég til að spjaldvefnaður hafi þekkst

p6

né heldur fótvefnaður.

En slanga í sokkabandavef var rakin á fót, en svo sett í vefstól, en aðeins notuð 2 höföld. Ekki var notuð venjuleg skeið, heldur bein eða spýta úr harðviði, sem nefnt var sokkabandaskeið, og var fyrirvafið rakið á annan enda hennar. Gjarðir voru hér brugðnar, en ekki ofnar og voru oft með oddamynstri (oddagjarðir).

Hrosshár var notað í poka (hærusekki), og voru þeir oftast hafðir röndóttir.

Til að kemba hrosshár þótti betra að hafa grófa kamba, og voru kemburnar vafðar upp í vindil, sem oftast var festur með því að stinga al í gegnum hann miðjan og honum svo stungið í spýtu, t.d. rúmstuðul. Spunatækið var stór snælda, oftast með renndum snúð, sem var um eða yfir 10 cm. í þvermál.

Til var sérstakur útbúnaður til að hafa snælduna í meðan rakið var af henni, nokkurskonar stóll, sem endar snældunnar voru festir í. Vefjarskeiðar bjuggu menn til sjálfir, og veit ég til að í þær var notað spónn og

p7

vír. Þegar

spónn var notaður, var hann skorinn í 10 cm. lengur (breidd) og var röndin notuð til að þrýsta ívafinu að.

Ekki veit

ég til að konur hafi unnið hrosshár, og ekki munu þeir hafa verið margir, sem ófu hrosshár svo nokkru næmi. Aðallega talað um einn mann, en þó er víst amk. 3 bændur hafa ofið hæruvoð hér í sveit eftir 1890. Ekki mun þó nema einn þeirra hafa átt til þess gerða vefjarskeið, en hann átti tvær og lánaði hinum. Ekki hafa verið haldin vefnaðarnámskeið hér í sveit, en þegar vefnaðarbækur komu, voru þær mikið notaðar, og var þá allmikið ofið hér eftir þeim á tímabili, en það sem hér hefir verið sagt, er miðað við það ástand sem var áður en þær komu hingað.

Persónuupplýsingar

Kvenmaður

Fæðingarár: 1904

Sveitarfélag: 780 Höfn í Hornafirði

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 5757

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður almennt: Voðum var gefið nafn, eftir því til hvers átti að nota þær. Buxnavoð, buxnavaðmál var sagt hér, hæruvoð, skyrtudúkur, svuntudúkur. Ákveðið álnatal var reiknað út eftir því í hvað voðin átti að fara. Sá aldrei ofin tjöld. Einskefta: Þráður var spunnin bæði í einskeftu og vaðmál í uppistöðu. Þráðurinn var fínn og snúðharður, ívafið mýkra og aðeins grófara. Tvistur var mikið notaður, margir litir í svuntur og milliskyrtur, mjög fallega niður raðað, ég man eftir svuntudúk og milliskyrtum úr tvisti. Í verslanir kom tvistur með öllum litum. Gulur, rauður, grænn og blár og hvítur.

Ég man ekki útlenda liti á ullarbandi, en sauðaliti og jurtaliti, sortulyng, dökkbrúnt mest sokkaband, mosalit og fleirra. Kjóladúkar, mittispilsadúkar, oft með allavega litum bekkjum, fatafóður var einlit einskefta. Ekki man ég til í þeirri hafi verið ofin gluggatjöld.

Það kom seinna, er konur fóru á skóla, þar sem allskonar vefnaður var unninn. Konur voru hagkvæmar að ræða litum. Rekkjuvoð sá ég, sem var ofin einskefta, aldrei sængurver og aldrei skyr síur, alltaf keypt léreft í þær. Engir pokadúkar, bara hærupokar. Tveir eru hérna á safninu. Aldrei sent til litunar það sem fór til heimabruks nema vaðmál í peysuföt. Þau voru fín og falleg vaðmál. Ekki allar konur sem spunnu svo fínt band.

p2

Vaðmál: Uppistaða

var eftir því hvort efnið átti að vera í spariföt eða ígangsföt. Fínna í spariföt. Í hversdagsföt voru alltaf sauðalitir eins og þeir komu fyrir. Í finni föt voru sauðalitirnir samkembdir, sem kallað var, grátt, mórautt, hvítt. Þessu var blandað saman í höndunum. Fyrst var togið tekið vandlega ofanaf, síðan ullinni velt við og öll toghár fjarlægð.

Það var kallað að hæra. Þetta vaðmál fór í spariföt, í treyjur

og peysufata og treyjur og pils, og jafnvel kjóla áður fyrr. Sá aldrei ofnar hyrnur. Þær voru þrjónaðar ég sá mjög fallett peysufatasjal.

Það var grátt að lit þetta var samkembt og heimaofið. Í spariföt var vaðmálið sent til litunar sá aldrei vaðmál í segl eða tjöld heyrði talað um vaðmálstjöld. Undirdekk sá ég.

p3

Klæðavefnaður, veipa:

Heyrði aldrei talað um veipu. Aftur á móti vaðmálsvend, sem notað var í spariföt karla og kvenna, að vefa vaðmál og vefa einskeftu var ólík áferð vegna þess, að þá var öðruvísi stigið á skammelin. Helst alltaf sauðalitir, sauðsvart, mórautt, grátt, sjaldan útlendir litir, þá helst rautt og blátt ofið fyrst og litað í stórum potti úti í hlóða eldhúsi.

Hringavefnaður: Ég heyrði talað um hann, sá hann aldrei.

Get ekkert sagt um hann. Í hann hafa sauðalitir hafðir.

Oddavefnaður: Ég sá gjarðir með oddavefnaði og einnig brugðnar.

Þá voru litirnir sauðsvartir og hvítir. Ormeldúkur:

Þessi vefnaður var alltaf nefndur vormeldúkur í minni sveit. Vormeldúkur var stundum ofinn úr tvisti, líka úr ullarbandi og tvisti. Þar voru bæði sauðalitir, jurtalitir og útlendir litir eftir í hvaða vatnað efnið átti að fara. Aldrei sá ég spariföt úr þessum vefnaði. Heyrði aldrei um bandorma eða þráðarormeldúk. Vormeldúkur var hafður í millipils, bekkjapils voru þá fallettir litir í pilsinu að neðan, (bekkir), annaðhvort tvistur eða fínt band. Mest sá ég hann ofinn úr tvisti. Svo hefur hann verið ofinn einlitur, notaður þá sem fiðurhelt í sængur, því hann var mjög fastur og þéttur.

p4

Salún: Ég heyrði

bæði talað um salúnsvefnað og salún. Ég sá rúmábreiður úr jurtalitum mjög fallegar. Í seinni tíð hef ég ekki séð þær, enda hætt að vefa í heimahúsum, og býst við að þessi vefnaður hafi verið forn. Vefarar áttu munstrin í huga sínum. Hafa líka séð fyrir sér önnur munstur, heldur en þau sem algeng voru í heimasveitinni. Sum voru í bekkjum og munstralaust á milli (bekkjasalún). Það er svo langt síðan vefnaður á heimilum lagðist niður, að um ekkert slíkt er hægt að fá neina fræðslu.

Svo voru fyrst þegar ég man eftir fá heimili, sem vefstólar voru á og sárafaír kunnu að vefa. Það var mikið verk að vefa fyrir mörg heimili í sveitinni. Það gerðu systur, sem ég var uppallinn hjá. Salúns ábreiður voru yfir rúmum á hátíðum og sunnudögum, aðrar úr einskeftu eða vaðmálsvend, virka daga. Brekán: Ég sá þau. Svo var farið að kaupa fallett sirs í rúmteppi, og þá hætt að nota brekán.

Ég sá þau bara gömul og slitin. Glitvefnaður: Ég þekki ekki til glitvefnaðar í heimahúsum. Aftur mun hann kenndur í Húsmæðraskólum og námskeiðum. Krossvefnaður: Kann ekki neitt að segja um krossvefnað og aldrei séð hann.

p5

Flosvefnaður: Ég

sá aldrei flosvefnað. Heyrði talað um flosvár. Þetta var allt að leggjast niður þegar ég mundi eftir og mun helst að leita þeirra muna á Byggðasöfnum. Ég hef aðeins þekkt handflos myndir og púðaborð eða söðulsessur. Mun flest af þessu gamla tapað, brennt og fleygt, sem drasl, því miður. Spjaldvefnaður: Ég kann ekki að segja frá spjaldvefnaði. En á Byggðasafninu í Höfn gætu verið áhöldin sem notuð voru við vefnaðinn, því get ég ekki lýst. Ég hef þó séð axlabönd með stöfum. Fótvefnaður: Um hann get ég ekkert sagt.

Hef aldrei séð hann ofinn. Heyrt talað um sokkabönd og svuntubönd, tíglabönd. Gjarðavefnaður: Ég sá ekki gjarðir ofnar í vefstól. Gjarðir voru alltaf brugðnar úr hrosshári. Sumar úr ull. Oddagjarðir úr ull við kvensöðla. Litasamsetning var helst sauðsvart og hvítt úr ull. Úr hrosshári rautt, hvítt, jarpt.

Veit ekki hvernig var gengið frá endum. Það voru hér um slóðir helst karlmen
n sem unnu þessi
verk.

p6

Námskeið, skólar:

Ekki man ég eftir námskeiðum í minni sveit, en stúlkur sem fóru á húsmæðraskóla lærðu vefnað eftir svo mörgum munstrum. Ég sá borðdúka, svuntur, handklæði, púðaborð, sem dóttir mín óf á húsmæðraskólanum. Í barnaskólum lærðu stúlkur dálítið að vefa í litlum vefstólum, nú í seinni tíð.

Hæruvoð: Hér á Byggðasafninu eru mjög vel gerðir hærupokar.

Þeir eru gráir með ljósgráum bekkjum, svo sá ég líka hærupoka einlita, oftast gráa. Hrosshár var tætt (táið), kembt í kömbum, látið í eina hrúgu, síðan vafið í vindil, síðan fest með löngum al í rúmstöpul eða stoð, síðan tekinn sá gildleiki, sem við átti og spunnið á halasnældu. Sá aldrei hrosshár spunnið á rokk. Hrosshárssnældur voru aðeins stærri og grófari. Ef þurfti að tvinna var sama snældan notuð. Vefjarskeið og skyttu sá ég ekki fyrir svo grófan vefnað. Vissi bara þetta var til. Heima var mest brugðið úr hrosshári, gjarðir og taumbeisli og mottur. Veit ekki til að hrosshár afi verið notað í fatnað.

Hundshár: Þekki ekki að hundshár væri notað. Aftur var togið af ullinni haft í grófa sokka, sem notaðir voru þá fólk var við heyskap á blautum engjum.

Persónuupplýsingar

Karlmaður

Fæðingarár: 1908

Sveitarfélag: 840 Laugarvatni

Spurningar

Svör úr opnun textareit

Nr. 1890

p1

Ull og tóvinna 4.

Vefnaður almennt: Voðum var gefið nafn eftir því til hvers þær skyldi hafðar. Brekánsvoð, buxnavoð, milliskyrтуvoð, svuntudúkur, hæruvoð osfrv. Og víst álnatal stundum, t.d. í ábreiður, 6 álnir í ábreiðuna. Ennfremur í sængurföt 6 álnir í rekkvoðina, heldur styttra í sængurverið.

Einskefta:

Vendin nefndist fyrst og fremst einskefta, hvert sem efnið var. En útlent bómullargarn tvísnúið - verksmiðjumerki 20/2 - var oft nefnt tvistur, en oftast þó vefnargarn, og voð úr því einu saman tvistdúkur, og var það oftast einskefta. Litir: Sauðalitir voru að sjálfsögðu mikið notaðir. Lítið var um jurtaliti, helst þá mosalitur, brúnn, njóla- og rabbargaralitur, gulgrænn, og bætt í fíflakollum til að skýra litinn. Líka var litað úr sortulyngi, þar sem til náðist, brúnn litur.

Vefjargarn fékkst í ýmsum litum, en þyrfti að lita það, var notaður útlendur litur, og yfirleitt var lítið litað úr öðrum lit en útlendum.

p2

Litir voru undnir

á spjald til að sjá hvað best færi saman. Ekki kann ég nafn á því verki, en talað var um að haga litum svo og svo. Mismunandi einskeftudúkur: Mjög algeng var að nota vefjargarn í uppistöðu, en hafa ull í fyrirvaf (orðið ívaf aldrei notað) eða veft. Að spinna veftinn var nefnt að spinna upp í, og oft svo til orða tekið, að þetta og þetta ætti að vera upp í. a() Kjóladúkur, ýmist garnuppistaða og ull í fyrirvaf eða algarn, munstur bæði röndótt og teinótt og köflótt, líka einlitt. Ég man eftir mjög fallegu efni brúnu með ljósum teinum.

Köflóttu efnin munu oftast hafa verið úr algarni. b() Millipils:

Litir, aðallitur oftast ljósgrár eða mórauður, svartar og hvítar randir eða teinótt, oftast röndótt. Væri alull, var uppistaðan einfaldur þráður, smár og snar. Stundum var uppistaðan einlit, en rendurnar aðeins í fyrirvafinu. Þá var breiddin á voðinni látin ráða síddinni.

Séð hef ég líka einlitt millipils, uppistaðan var rautt garn og vefturinn dökkrauð ull. c() Sjaldúkur: Séð hef ég eitt einskeftusjal.

Það var úr alull, aðallitur gulbrúnn og svartbrúnn bekkur utan um, fyrirvaf eins.

p3

d() Svuntudúkur:

Uppistaðan einfaldur þráður, smár, ýmist röndótt eða teinótt, t.d. aðalliturinn dökkmórauður með ljósmórauðu, hvítu og ljósgráu í. Oft líka ofið köflótt. Annars mun hafa verið fullt eins algengt að hafa litað efni í svuntur og litað úr útlendum litum. Gömlu konurnar voru margar gefnar fyrir skæra liti, háfarliti, þar sem því varð við komið.

e() Milliskyrtudúkur: Uppistaðan finnst þráður, einfaldur eða vefjargarn, oftast haft smáröndótt, líka einlitt. f() Fatafóður:

Því kann ég lítil skil á, hef séð fóður undir gömlum hökli í Hrepphóla­kirkju, það er fínt vaðmál, er gult, ef til vill njóllalitað. g() Sængurver:

Algarn, oftast bláröndótt eða köflótt, hvítur grunnur, mjóar randir.

Um borðdúka, húsgagnaáklæði og gluggatjöld er það að segja, að þeir hlutir voru ekki ofnir á heimilum fyrr en húsmæðraskólar komu til sögunnar, enda hvorki gluggatjöld né yfirklaedd húsgögn notuð af almenningi nema lítillaga á stóla. Um efni til ústaums er svipað að segja. Gam­lar sessur, bæði flosaðar og blómstursaumaðar

p4

sem ég hef séð, eru

allar saumaðar í klæði. Ég vil geta þess hér, að einskefta sem ofin var líkt og jafi nú á dögum, var nefnd jafnþræðingur, þ.e. jafnmargir þræðir á lengd og breidd, t.d. á þumalfingri. Skyr síur: Ef

vefa þurfti skyr síur var haft í hana tog, tvinnað, snart bæði í uppistöðu og fyrirvaf, og ekki fast ofið, en oftast var reynt að fá striga, ekki mjög þéttan til þeirra hluta. Um efni í bakleppa, segl eða

tjöld get ég ekki sagt, en þókar, aðrir en hærupokar voru úr grófum þræði tvinnuðum, jafnþræðingur eða svo að segja, gjarnan röndótt eða köflótt.

Í þoka mun hafa verið notuð allskonar úrgangsull. Ég kannast ekki við, að voðir hafi verið sendar til munstrunar eða litunar, en hinsvegar voru voðir sendar til þófs og pressunar, eftir að ullarverksmiðjur komust á stofn hér á landi. Vaðmál: Uppistaða í vaðmál, sem aðrar voðir, fór að sjálföðu eftir því, til hvers nota skyldi voðina.

Um liti er hið sama að segja

p5

og um einskeftu,

sauðalitir algengastir, oft samkembdir, en í allt hið vandaðasta voru mest notaðir útlendir litir, sbr. hellulitur. Um munstur í vaðmáli er ekki að tala nema á litinn, t.d. köflótt. a() Spariföt kvenna: Í þau var haft svo gott efni, sem nokkur kostur var. Uppistaðan var einfaldur þráður nokkuð snar, veftur einfaldur, snúðlinari. Litað svart. Var líka til með sauðalitum einum. Sagt var um eina heimasætu (nafngreinda), að er hún vann ull til sparifata handa sér og systurum sínum, kembdi hún og spann 2 snældur um vikuna. Þetta var í frásögur fært, enda þráðurinn frábærlega fín. b() Ígangsföt kvenna: Grófara vaðmál en til sparifata, dagtreyja oft ljósari. Kannast ekki við hyrnur nema þrjónaðar og plet. Eftir að kjólar fóru að tíðkast, voru þeir síður úr vaðmáli en einskeftu. c() Í reiðföt var notað togugra efni, það hratt betur frá sér vatni og óhreinindum. d-e() Um fatnað karlmanna var svipað að segja og um kvenfatnaðinn. Hversdagsfötin voru úr grófara efni. Sparifötin oftast

p6

dökk, venjulega lituð

svört. Heyrt hef ég um sjaldhafnarföt unnin á árunum 1915-20, ljósmórauð að lit. f() Nærföt: Vaðmálsofin nærföt tíðkuðust hjá gömlu fólki fram um aldamót, en þrjónaföt urðu alls ráðandi upp úr því.

Í nærföt var notað hvítt. g() Í rekkjuvoðir var höfð garnuppistaða og ullarveftur einfaldur. Slíkar rekkvoðir eru enn til á stöku stað. h() Ég kannast ekki við vaðmálsofnar síur.

i() Ég þekki lítið til pokavaðmáls. Pokar nefndust þverbakspokar, hnakkpokar, malpokar, engjapokar, eftir því til hvers nota skyldi. Þeir voru tvíendaðir, sem kallað var, eða tvíbotnaðir, þ.e. opið var á hliðinni, svo að hægt væri að láta í báða enda. Klæðavefnaður var alþekktur, einnig nefndur klæðavend. Orðið veipa þekktist, en var lítt notað.

Þessir dúkar voru einkum notaðir í buxur. Var tvinnaður þráður, fyrirvaf spólað tvöfalt, en ekki tvinnað. Sauðalitir voru venjulegastir, oft haft teinótt, t.d. 6-8 þræðir af öðrum litnum, en 2 af hinum. Með þessum hætti voru

p7

t.d. buxur sem ég

átti og gaf Þjóðminjasafninu fyrir nokkrum árum, ljósmórauðar, ef ég man rétt með dökkum teinum. Hringvefnaður: Hringvefnaður tíðkaðist.

Það voru alltaf heilhringir. Uppistaða var venjulega einfaldur þráður, fyrirvaf einfalt. Ýmist voru það sauðalitir eða útlendir litir, t.d. ljósbrúnt eða dökkbrúnt. Þetta efni var ekki mjög þykkt og haft í utanyfirföt, t.d. kápur og annan fatnað á börn og unglinga.

Oddavefnaður þekktist, einnig sperruvefnaður. Var slíkur dúkur hafður í utanyfirföt, úlpur, buxur og jakka. Litur alltaf dökkleitur, ýmist sauðalitir eða útlendir litir. Þá helst brúnt. Þráður oft tvinnaður, fyrirvaf einfalt. Ormeldúkur: Vormeldúkur var hann

nefndur. Þótti sá vefnaður vandaður og því

p8

hafður í bestu föt.

Oftast var ofinn þráðarvormeldúkur. Hann var mjög varpaður. Venjulega var uppistaðan einfaldur þráður. Oft voru sauðalitir, en stundum var þráðurinn litaður, oftast þá dökkbrúnn eða svartur. Stöku sinnum var þó ofinn veftarvormeldúkur. Var hann mjög veftaður. Hann var helst hafður í spariföt handa börnum og unglingum, því að helst varð að sníða hann þversum, þ.e. að breiddin dygði í síddina. Afar seinlegt var að vefa veftarvormeldúk. Hlóðst vefturinn svo í, að voðin gekk mjög seint fram. Þótti góður gangur væri ofin ein alin á dag. Vormeldúkur var einnig hafður í betri föt karlmanna. Fyrir kom að vormeldúkur var hafður í millipils. Það var þráðarvormeldúkur, og var uppistaðan þá vefjargarn. Fyrir kom, að slíkt efni var að nokkru með vormeldúksvend, en að nokkru einskefta, bekkir til skiftis. Krístrún systir mín, sem er hér aðalheimildarmaður minn, þekkti eitt slíkt pils. Það var frá Laugum í Ytrahreppi. Voru vormeldúksbekkirnir mjög skrautlegir, rauðir og rauðgulir litir, um 20 cm. breiðir. Pils þetta mun nú vera á byggðasafninu á Selfossi. Salún: Nafnið var ætíð salún. Var það eingöngu haft í rúmábreiður. Þó

p9

man ég aðeins eftir

þverpoka úr salúni, búinn til úr afgangi. Salúnsvefnaður mun ekki hafa verið algengur fyrr en skömmu fyrir síðustu aldamót. Uppistaðan var tvinnnaður þráður, salúnið tvinnnað, einskeftuvefturinn einfaldur, ekki snar.

Ekki þekki ég sérstök nöfn á salúni. Það var til að vefarar fundu upp salúnsmunstur sjálfir. Þannig var um einn þekktan vefara, sem var í minni sveit, þegar ég var á barnsaldri. Hét hann Jóhannes Eggertsson og átti lengi heima í Ásum í Eystrahreppi. Þegar vefnaðarkennsla hófst, breyttust vefnaðarmunstrin nokkuð og ný komu. Ekki þekki ég ábreiður með salúnsmunstri, en munsturlausum bekkjum á milli.

Þeir munu hafa verið til, sem ófu salún öðrum fremur. Annars ófu allir vanir vefarar salún. Ekki þekki ég, að salúnsábreiður væru seldar. Yfirleitt voru alltaf sömu ábreiður notaðar, bæði virka daga og helga. Ég hygg að ekki hafi veirð mikið um salúnsvefnað í minni sveit eftir 1930, en þó þekktist það talsvert lengur, amk. á mínu heimili. Krístrún systir mín óf síðast salúnsábreiður 1958, í svo breiðum vefstól, að ekki þurfti að setja saman. Eina af þessum ábreiðum gaf hún mér, og

p10

á ég hana enn og

nota. Er einskeftan ljósgrá, en salún rautt. Tel ég hana ágætan grip. Áreiðanlega var allur salúnsvefnaður þá lagður niður á öllum

nágrannabæjum fyrir löngu. Stundum voru salúnsábreiður kallaðar brekán.

Brekán: Hin raunverulegu brekán voru einskefta, mjög veftuð, svo að uppistaða sást ekki. Var það kallað tvistofið. Einkum voru notaðir sauðalitir. Ekki þekki ég mun á hvernig gefið var í miðað við not. Þráður í brekánum var fremur grófur og notuð venjuleg skytta.

Einnig voru til vaðmálsofin brekán, venjulega köflótt. Var þá oftast annar kaflinn dökkur, en hinn litaður, oftast grænn eða rauður.

Gömul brekán voru oft sett ofan á ábreiðu til hlífðar. Stundum voru saumaðir úr þeim þverpokar til að færa í og þess háttar. Brekán með vaðmálsvend voru ofin árið 1940 á nágrannabæ við mitt heimili.

Glitvefnaður: Áklæði hefur verið til á næsta bæ við mitt heimili, og er með nafni

p11

eiganda. Ártal

er á því, kringum 1870. Annars þekki ég ekki til glitvefnaðar. Eitthvað mun hafa verið ofið í skólum, og hygg ég að það hafi verið svipað hinu gamla. Krossvefnaður og flosvefnaður: Ég þekki lítt til krossvefnaðar og flosvefnaðar. Eitthvað mun hann hafa verið iðkaður í skólum. Spjaldvefnaði kann ég ekki heldur að lýsa. Fótvefnaður:

Fínn þráður var hafður í fótvefnað, einfaldur, svipaður þeim sem hafður var í fínar voðir. Rakið var á rúmstólpum. Höföld voru úr togþræði á sama hátt og höföld í vefstólum. Til var, að notuð væri fleirri höföld en ein. Konan sem óf, batt löngunni yfir um sig.

Fyrirvaf var undið í hönk. Þegar var ofið, var fyrirvafinu þrýst að með hendi. Venjulega voru litir tveir. Oft var vefnaðurinn tenntur, sem kallað var, randir utan með, en síðan hvor þráður af sínum lit.

p12

Við vefnað var slöngunni

venjulega brugðið um rúmstólpa. Mikilsvert var, að það sem brugðið var um, léti ekki eftir. Því ofna brá vefarinn yfir um sig. Stundum bruðgu menn um fót sér, þótt lakara væri. Er nafnið vafalaust þaðan runnið. Helst voru fótofin bönd notuð í sokkabönd, stundum þó axlabönd.

Margrét Tómasdóttir frá Brattholti í Tungum mun hafa verið sú sem einna síðast kunni fótvefnað hér um slóðir. Hún kenndi Krístrúnu systur minni, sem er hér heimildarmaður minn. Gjarðavefnaður:

Gjarðir voru ekki ofnar svo að ég vissi til aðeins brugðnar.

Vefnaðarnámskeið: Vefnaðarnámskeið voru stöku sinnum haldin.

Vissi ég um eitt, sem haldið var 1926. Stóð það um það bil mánuð. Var það á bæ einum í sveitinni, og beittu húsbændurnir á bænum sér fyrir því. Hefur það ef til vill orðið til þess, að farið var að nota vefjargarn meira en áður. Vafasamt virðist mér þó, að það hafi haft mikil áhrif almennt. Var þá mjög liðið á þann

p13

tíma, sem vefnaður

var algengur á bæjum. Varla hafa nemendur húsmæðraskóla átt verulegan þátt í að efla vefnað, en sennilega þó einhvern. Annars má segja svo, að þegar kemur fram yfir 1930, fer mjög að draga úr vefnaði á heimilum, og leggst víða niður, þó að hann haldist talsvert lengur á sumum bæjum, svo sem áður hefur verið sagt. Hæruvoð: Ofið var úr hrosshári, einkum til hærupoka. Ég sá það aldrei gert, svo að ég veit ekki nákvæmlega hvernig það fór fram, en hærupoka hef ég auðvitað oft séð. Notað var faxhár, og var litum haldið aðgreindum.

Hrosshárið var unnið svipað og það sem haft var í reipi, kembt í ullarkömbum. Voru venjulega notaðir ullarkambar, gamlir grófari tegundin, svokallaðir einfaldir kambar. Þegar hrosshárið var fullkembt, var tekið úr kömbunum allt í einu. Lét kembangarmaðurinn það falla á gólfið framan við fætur sér, og var oft haft skinn undir. Þegar hæfilega mikið var komið, var það undið upp í vindil og síðan spunnið úr honum. Var hann þá festur upp á stoð eða stólpa, venjulega þannig, að handnafri var stungið í gegnum vindilinn miðjan og síðan í stafinn. Spunnið var á venjulega halasnældur.

p14

Þó var venja að hafa

hrosshárssnældu öllu stærri en bandsnældu. Snúðurinn á stærð við meðal undirskál, tvinnad á sömu snældu og undið í hnykla, sem voru oft stórir, jafnvel eins og fótknöttur er nú eða jafnvel stærri. Hæra var ofin í venjulegum vefstól, en sérstaka skeið þurfti, og var hún kölluð hæruritti, mjög gróf. Oft var uppistaða í 2 litum, t.d. rautt og brúnt eða jarpt, fyrirvaf venjulega einlitt. Man ég ekki að hafa séð köflótta hærupoka, en langröndótta oft. Breidd voðar réð vídd pokans, þannig að í einn poka þurfti tvær lengdir hans af voðinni. Hærupokar voru venjulega ekki mjög djúpir, tóku meðalmanni í mjöðm í mesta lagi. Sjálfsagt þótti að hafa á þeim hornsylgju til að geta dregið þá saman í opið. Hærupokar þóttu góðir gripir, einkum í ferðum. Hrundu þeir frá sér vatni betur en aðrir pokar. Það mun hafa verið til að hrosshár væri kembt saman við ull til vaðmáls, en aldrei sá ég það gert. Hundshár:

Ekki veit ég dæmi þess, að menn hafi unnið hundshár til fata eða neins annars.